

Oud Veenendaal

Maart
2023

Inhoud

1

De redactie

Om te beginnen

2

G.M.J. van Schuppen-Diepeveen

Theater De Lampegiet

9

C. van den Heuvel

Toen Marietje niet meer opstond

16

Werkgroep Stolpersteine

Op weg naar Stolpersteine in Veenendaal

20

De redactie

Veranderd Veenendaal

21

J. van den Berg-van Wakeren

Uit het archief van de gemeente Veenendaal

23

G.M.J. van Schuppen-Diepeveen

Jaarverslag 2022

26

H. de Kleuver

Financieel verslag 2022

28 Het laatste woord

Colofon

38^e jaargang, nummer 1
verschijnt 4 maal per jaar

REDACTIE

Janneke van den Berg
Rijk van de Kuit
Wouter Berkhof
redactie@oudveenendaal.nl

BESTUUR

A. van den Bos, voorzitter
Mevr. G.M.J. van Schuppen-Diepeveen,
secretaris
D.G. van Dijk
H. Henzen
H.C. de Kleuver, penningmeester
A.A. Slok
J.A. Spies
Mevr. W. Wienecke-van Schuppen

Secretariaat:

Mevr. G.M.J. van Schuppen-Diepeveen
Eekwal 3, 3904 DL Veenendaal
Telefoon 0318 51 10 66
info@oudveenendaal.nl

Website:

www.oudveenendaal.nl

Ledenadministratie:

A. Hempenius
Kees Stipplein 52
3901 TP Veenendaal
Telefoon 0318 51 38 79
ledenadministratie@oudveenendaal.nl

Financiële administratie:

Berry Henzen
MacBridestraat 51, 3902 KK Veenendaal
Telefoon 0318 52 74 91 (na 19.00 uur)

Werkgroepen en commissies:

H. Henzen
J.G. Sandbrinkstraat 120
3901 EZ Veenendaal
Telefoon 06 54 91 19 91

Documentatiecentrum:

De Cultuurfabriek
Kees Stipplein 78, 3901 TP Veenendaal
Telefoon 0318 58 26 68
documentatiecentrum@oudveenendaal.nl

Openingstijden:

Dinsdag van 13.00 tot 16.00 uur
Donderdag van 13.00 tot 16.00 uur
Zaterdag van 10.00 tot 13.00 uur
Of op afspraak: 06 54 91 19 91

ISSN: 0926-2857

Afbeelding omslag Omleidingskanaal-Kanaalweg (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Bank:

IBAN: NL 62 RABO 0 395110106, t.n.v.
Historische Vereniging Oud Veenendaal

De contributie bedraagt € 25,- per jaar.
Losse nummers van dit blad € 8,-.
Het lidmaatschap van de vereniging loopt
gelijk met het kalenderjaar.
Opzegging alleen schriftelijk en tot een
maand vóór het begin van het nieuwe
verenigingsjaar.

Ontwerp, opmaak en druk:

Henzen ontwerp & communicatie, Veenendaal

Niets uit deze uitgave mag worden gereproduceerd zonder schriftelijke toestemming van de redactie.

De redactie reageert na inzending van een artikel naar de scribent. De tijd tussen datum van inzending en het uitkomen van het nummer waarin het artikel wordt opgenomen is veelal een paar maanden tot een jaar. Plaatsingsmoment is afhankelijk van de voorraad artikelen en de benodigde aanpassingen. Ingezonden artikelen kunnen door de redactie worden aangepast. Over plaatsing van een artikel in ons tijdschrift wordt door de redactie beslist. De inhoud van ingezonden artikelen valt buiten de verantwoordelijkheid van de redactie.

Om te beginnen

U heeft het eerste nummer van *Oud Veenendaal* van 2023 in handen. Zoals u van ons gewend bent, is er in dit nummer wat meer aandacht voor de Tweede Wereldoorlog. Helaas is het thema 'oorlog' nog steeds actueel.

Op het moment van schrijven is het nieuwe jaar net begonnen. Overal klinkt nog "de beste wensen", vaak gevolgd door "hopelijk wordt dit jaar beter dan het vorige". Daarmee refereren mensen aan de oorlog in Oekraïne en de (financiële) gevolgen daarvan in de rest van Europa. Nu er ook veel Oekraïners in Nederland verblijven, komen de verhalen over de verschrikkelijke gevolgen van oorlog weer heel dichtbij. Bij ons beginnen de verhalen bijna 80 jaar na de bevrijding soms wat weg te zakken. Gelukkig zijn er genoeg mensen die zich ervoor inzetten om de verhalen door te vertellen. Zo kunt u elders in het blad lezen over Marietje van Ravenswaaij, een meisje dat kort na haar negende verjaardag doodgeschoten werd door een Duitse soldaat. Ze wordt herdacht in Vee-

veenendaal worden geplaatst. De werkgroep die dit voorbereidt, licht toe wat Stolpersteine zijn en wat er voorafgaat aan de daadwerkelijke plaatsing van deze stenen.

Maar het gaat niet alleen over de oorlog. Binnenkort bestaat Theater De Lampegiet 35 jaar. Ineke van Schuppen was als vrijwilliger betrokken bij het theater en neemt ons mee in de roerige geschiedenis van wat ooit begon als een 'cultureel centrum'.

Verder mogen de vaste rubrieken natuurlijk niet ontbreken. In *Veranderd Veenendaal* weer een plaatje van vroeger en nu. Janneke van den Berg vertelt over een mooie schenking die het gemeentearchief afgelopen jaar mocht ontvangen. En in dit nummer uiteraard ook het jaarverslag, het financiële verslag en het laatste woord van het bestuur.

Tenslotte mogen we een nieuw redactielid verwelkomen. Rijk van de Kuit is sinds zijn pensionering een paar jaar geleden een fervent genealoog. Deze hobby heeft zijn interesse in de geschiedenis van Veenendaal aangewakkerd. Hij wil daarom graag zijn steentje bijdragen aan het ontsluiten van nog meer verhalen over de Veense geschiedenis.

Stolpersteine in Dordrecht (foto J. van den Berg-van Wakeren)

nendaal-Oost met een straatnaam, en Constant van den Heuvel zette het verhaal van haar leven en dood op papier. Een andere manier om de slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog te herdenken, zijn de zogenaamde 'Stolpersteine', ook bekend als 'struikelstenen'. Deze worden gemaakt door een Duitse kunstenaar om met name Joodse slachtoffers te gedenken. Na een lange aanloop zullen deze stenen ook in

't Was anders

Lezer H. Heikamp wees ons op een foutje in het vorige nummer. Op pagina 95 onder het kopje 'Veenendaalse krant' stond o.a. "dhr. Wim van Son, de markante eigenaar en uitgever van onder andere de *Veenendaalse Krant*." Dat moest natuurlijk de *Veenendaalsche Courant* zijn, want deze krant had niets te maken met de later opgerichte *Veenendaalse Krant*.

Door:
De redactie

Theater De Lampegiet

Van oudsher was Veenendaal een dorp van harde werkers. Begonnen als turfstekersdorp schakelde Veenendaal in de loop van de jaren over op de verwerking van wol. Er waren immers genoeg schapen op de Veluwe en in de Gelderse Vallei

Door:
Ineke van
Schuppen

Vanuit de kleinschalige wolkammerijen en thuisweverijen ontstonden de grote fabrieken, die ook landelijk bekend werden: de Scheepjeswol, Hollandia Wol en de V.S.W. zijn daar voorbeelden van. Ook de tabaksindustrie begon op te komen. In de omgeving van Veenendaal werd al eeuwenlang tabak verbouwd en Jochem van Schuppen was een van de eersten die in 1887 een tabakskerverij begon. Daaruit ontstonden de Ritmeester en Panter Sigarenfabrieken. De gemeente Veenendaal begon te groeien mede dankzij de centrale ligging, en in de loop van de jaren kreeg Veenendaal een regiofunctie. Lang echter ontbrak het aan cultureel besef, niet alleen bij de bevolking, maar ook bij de achtereenvolgende gemeentebesturen.

werden wel enige activiteiten ontplooid. Hans Visser was in 1963 vormingsleider in Veenendaal. Hij organiseerde vanuit de buurtvereniging van De Engelenburg voorstellingen in Sola Fide. De eerste voorstelling was *Potasch en Perlemoer* met Johan Kaart en dat was een groot succes. Vervolgens organiseerde hij in samenwerking met de gemeente busreizen naar Junushoff in Wageningen. Tussen 1968 en 1970 werd een werkgroep in het leven geroepen die een programma van wensen en eisen voor de bouw van een 'ontmoetingscentrum' voorbereidde. De werkgroep bestond uit Arie Slieker, Jan Hessels Mulder, Hans Visser, George Wielaert en Hedda Buijs. Wethouder Koppenberg zorgde er bij de gemeente voor dat er elk jaar een bedrag in de begroting werd opgenomen voor de bouw van een dergelijk centrum. Toen het programma van wensen en eisen klaar was, stierf de werkgroep een stille dood.

In 1979 werd de Culturele Raad in het leven geroepen. De Raad bestond uit voorzitter Job van Schuppen, George Wielaert, Jan Hessels Mulder, Cor Slok, Bep Koppenberg en Marian Stuit. De opdracht voor de Raad was het organiseren en stimuleren van culturele evenementen in de breedste zin van het woord. Maar dat viel niet mee, want de locaties waar de evenementen plaats konden vinden, lagen door heel Veenendaal verspreid. Zalencentrum Eltheto aan de Fluitenstraat bijvoorbeeld, maar ook de voormalige hallen van Hollandia Wol, het Scheepjestheater in de Scheepjeswolfabriek, Verenigingsgebouw Sola Fide en Sporthal West. Geen ideale situatie dus. De grote wens van de Culturele Raad was een eigen theater. In 1982 leek er schot in de zaak te komen. De gemeente verleende een voorbereidingskrediet om de realisatie van een cultureel ontmoetingscentrum voor te bereiden. Maar het definitieve besluit liet nog een paar jaar op zich wachten. Pas op 27 juni 1985, het was al

Optreden van pianist Jules de Corte in het Scheepjestheater (Cord Otting, collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Culturele Raad

Toen het met de wol en de sigaren bergafwaarts ging, richtte Veenendaal zich op het aantrekken van nieuwe industrieën. Niet alleen waren fabrieken welkom, maar ook in de dienstensector werden bedrijven aangemoedigd zich hier te vestigen. Het winkelaanbod breidde zich uit en het onderwijs werd divers. Op cultureel gebied

ver na middernacht, viel de beslissing in de Veense gemeenteraad: Veenendaal kreeg een theater. Eindelijk was de kogel door de kerk. Alle partijen stemden voor, met uitzondering van de RPF/GPV en de SGP. Deze partijen spraken nadat de beslissing was genomen wel

Bouw

De bouwcombinatie Boers/Sierts begon met het uitwerken van de bouwplannen. Het viel nog niet mee om beslissingen te nemen wat betreft de inrichting. Want hoeveel zitplaatsen dient een theater te hebben, moet er een orkestbak

komen, een aparte kleine zaal of een foyer ... kortom er was werk aan de winkel. In de grote zaal kwamen 521 zitplaatsen, zodat het via de programmering mogelijk werd een breed publiek te bereiken. De stoelen kostten f 368,- per stuk. Helaas ontstond voor de opening al een probleem. Het bovenste gedeelte van de zaal werd door een balustrade afgescheiden van het onderste gedeelte. Maar toen deze geplaatst werd, bleek er een verkeerde meting te zijn toegepast. De balustrade was tien centimeter te hoog, wat het

zicht van bezoekers van de eerste rij boven ernstig belemmerde.

Wethouder J. de Ruiter (in gele overall) slaat de eerste paal voor het theater (Cord Otting, collectie Gemeentearchief Veenendaal)

de wens uit dat de zondagsrust geëerbiedigd zou worden. Voorzitter van de Culturele Raad Job van Schuppen zwaaide wethouder Joop de Ruiter alle lof toe: "Hij heeft zich ontzettend voor een dergelijk centrum ingezet. De wethouder heeft als een visser de lijn gevierd en weer ingehaald. De Ruiter heeft langs glibberige paden moeten gaan in de pogingen zijn doel te bereiken. Het is 'm gelukt. De vis is zojuist eindelijk in het netje gekomen."

Op 4 april 1986 kreeg de firma Boers de officiële opdracht. De aannemingsprijs bedroeg f 6.551.005,- waarbij werd gestipuleerd dat de bouw op 1 juli 1987 voltooid moest zijn. Er werd door directeur van gemeentewerken Jan van Lunteren specifiek op gewezen dat de bouw binnen het budget moest blijven. Eventueel meerwerk mocht beslist niet zonder zijn schriftelijke opdracht worden gerealiseerd. De aannemingsom werd uitbetaald in maar liefst 49 termijnen. Uiteraard, zoals dat eigenlijk bij elke bouw gaat, kwamen er bijkomende kosten voor aanvullende voorzieningen, zoals voor het restaurantgedeelte, wastafels, sproei-installatie, hang- en sluitwerk, tredeverlichting, verlichting van de toneelvloer en toneeltoren. Na enig plus- en minnen kwam de definitieve bouwsom uit op f 6.962.864,- ex BTW.

De zaal was geschikt voor orkestuitvoeringen (de orkestbak was er toch gekomen), muziekuitvoeringen, musicals, toneeluitvoeringen, cabaret, etc. en kon als dat nodig was kleiner worden gemaakt door middel van een gordijn.

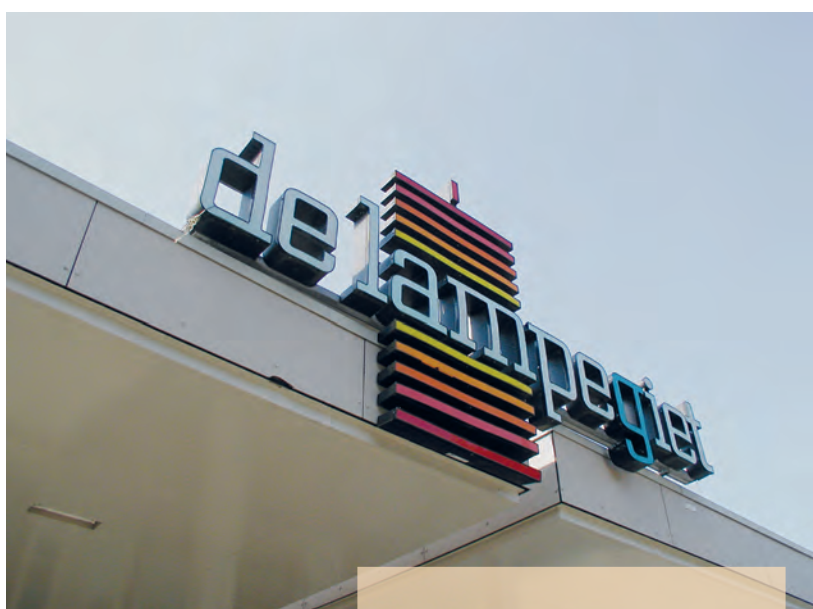
Bouw van de theaterzaal, gezien vanaf de flat aan de Duivenwal (Cord Otting, collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Plaatselijke verenigingen konden met een korting van 50% de zaal huren voor amateuruitvoeringen, maar ook schoolavonden, jubileumavonden en congressen waren er mogelijk. Het theater had een totale oppervlakte van 1850 m². Het podium mat 15x15 m², er

waren vijf kleedkamers en een zeer moderne trekkenwand voor het snel wisselen van de decors. De kleine zaal kon door verplaatsbare wanden afgescheiden worden van de foyer en was geschikt voor vergaderingen. Er moesten dan wel stoelen worden klaargezet, waarvoor 144 stoelen werden aangeschaft.

Naamgeving

Inmiddels had de gemeente de naam voor het culturele ontmoetingscentrum (de benaming theater was nog een brug te ver) al gekozen: *De Lampegiet*. Maar daar was de Culturele Raad het niet mee eens. Die vond de naam te lokaal en stelde *De Vendelier* voor. Die naam was

Het oude logo van het theater boven de ingang (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

echter niet naar de zin van de gemeente en als compromis werd besloten een prijsvraag uit te schrijven. De Veense bevolking leefde zich uit in creativiteit en uit de vele inzendingen kwamen drie namen naar voren: *Theater De Grift*, *Theater 't Veen* en *Frisiatheater*. De gemeenteraad koos in het voorjaar van 1987 voor *Theater 't Veen*, maar nu kwamen twee wethouders in het geweer: Lammie de Ruijter-Bakker en Borrie Vrieling verklaarden zich faliekant tegen de naam. B&W waren eigenlijk van mening dat de naamgeving tot de taken van het dagelijks bestuur behoorde, maar besloten de kwestie nogmaals in de vergadering te behandelen met een aanbeveling voor *Theater De Lampegiet*. Het werd een chaotische raadsvergadering. Een aantal partijen kon zich niet verenigen met het woord 'theater' en Dialoog en PvdA grepen terug op *Frisiatheater*. De verdeeldheid bleek

groot, maar na enkele schorsingen kwam men eindelijk tot overeenstemming: *Theater 'De Lampegiet'*. Let daarbij op de plaatsing van de aanhalingstekens: het woord theater valt bewust buiten de aanhalingstekens. Het logo bestond uiteraard uit een gestileerde lampion.

Opening

De officiële opening moest al meteen worden uitgesteld. De planning was dat de oplevering van het gebouw rond Kerst 1987 zou plaatsvinden, maar door de politieke besluitvorming en ambtelijke acties lukte het niet om juridische ontwikkelingen tijdig af te ronden. Ook de weersomstandigheden in de winter zorgden voor vertraging. Maar op 26 februari 1988 was het eindelijk zover. De grote zaal was geheel gevuld met genodigden, die de opening in comfortabele rood pluchen stoelen mochten meemaken. De avond werd geopend met een optreden van het Nationaal Philharmonisch Orkest onder leiding van de Veense dirigent Harry Brassler. Het orkest speelde de Overture uit *Le nozze di Figaro* van Wolfgang Amadeus Mozart. Commissaris van de Koningin in Utrecht, Pieter Beelaerts van Blokland, verrichtte de openingshandeling. Die bestond uit het overhalen van een witte hendel aan een houten doos. Op dat moment ging het zaallicht uit, klonk er spannende muziek en kwam er vanuit een rookgordijn het logo van *De Lampe-*

Entree van het theater met rechts het VVV-kantoor (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

giet tevoorschijn. De sleutel die onder het logo hing, werd overhandigd aan de nieuwe directeur Wim Peters. De openingskosten werden meteen al overschreden met f 28.800,-.

Ook de inspannende Vereniging Voor Vreemdelingenverkeer werd op 28 februari geopend. Het VVV-kantoor was vlak bij de entree gesta-

tioneerd. De dames van de VVV verzorgden naast hun gewone werkzaamheden tevens de kaartverkoop. Naast de losse verkoop werd uiteraard ook de mogelijkheid tot het nemen van een abonnement aangeboden. Als de nieuwe theatergids in mei uitkwam, stroomden de abonnementsformulieren binnen. Iedereen hoopte natuurlijk op de voorstelling van zijn of haar keuze.

Als snel bleek dat de akoestiek in de kleine zaal onder de maat was. Er werden velours gordijnen aangebracht en er kwam een vaste plafondvoorziening om de nagalm van het geluid terug te brengen. Een verzoek vanuit de bezoekers om een overdekte fietsenstalling te realiseren, werd niet gehonoreerd om kostentechnische redenen. Er waren geen budgetten meer beschikbaar waarin een bedrag van f 85.000 kon worden ondergebracht.

Rob de Nijs

De eerste voorstelling die in het reguliere programma werd opgenomen, was een optreden van Rob de Nijs met de voorstelling *Zilver* op zondag 28 februari 1988. Aan de wens van

Wim Peters (Cord Otting, collectie Gemeentearchief Veenendaal)

RPF/GPV en SGP werd klaarblijkelijk niet tegemoet gekomen. Het was met f 30,-- entree verreweg de duurste voorstelling uit het programma. Veenendaal was niet onbekend voor Rob de Nijs, want in 1965 was hij samen met Johnny Lion in dienst getreden bij Circus Boltini. Toni Boltini had Het Koetshuis in Rhenen gekocht, en als hij in Veenendaal voorstellingen gaf, stond de grote circustent achter het oude postkantoor op de Sandbrinkstraat. Het eerste optreden van Rob in De Lampegiet was klaarblijkelijk goed bevallen, want hij werd geprogrammeerd voor zowel de eerste als de tweede lustrumvoorstelling, respectievelijk in 1993 en 1998. Uiteraard mocht hij daarna ook niet ontbreken op het 25-jarig jubileum van het theater. Hoewel er daarna geen jubilea meer werden gevierd, trad hij nog wel regelmatig op in Veenendaal.

Exploitatie

Een theater moet uiteraard ook worden geëxploiteerd. Het jaarlijkse tekort werd geraamd op f 381.000, maar daar stond de gemeente garant voor. Men was duidelijk bereid te investeren in de culturele ontwikkeling van Veenendaal. Als eerste directeur werd de uit Hoensbroek afkomstige Wim Peters aangesteld, een flamboyante Limburger, die graag en veel praatte en moppen vertelde, maar ook makkelijk benaderbaar was en zorg droeg voor een diverse programmering. De administratie werd voor halve dagen bemand door Joke Blom, die door de gemeente was 'uitgeleend' aan het theater. De overige dagdelen werden ingevuld door drie vrijwilligsters: Annet Loos, Gerda van Norden en Ineke van Schuppen. Zij ontvingen daarvoor de royale beloning van een rijksdaalder per morgen of middag. Pas na tweeënhalf jaar konden alle dagdelen door een betaalde kracht worden ingevuld. De techniek werd verzorgd door twee technici, aangevuld met wat oproepkrachten.

Een aantal artiesten mocht De Lampegiet graag gebruiken als oefentheater en dan werden ook de eerste try-outs van de desbetreffende voorstelling gehouden. Toon Hermans bijvoorbeeld was erg graag in De Lampegiet en zelfs in zijn biografie werd het Veense theater vermeld als een van zijn favoriete podia om te repeteren. Ook Tineke Schouten huurde voor het seizoen begon de theaterzaal af voor haar repetities. Youp van 't Hek trad vaak twee avonden per seizoen op. Voor zijn voorstellingen stonden

de mensen in de rij en moesten nummertjes worden uitgedeeld. Andere grote namen die naar Veenendaal kwamen waren Seth Gaaikema, Herman Finkers, Adèle Bloemendaal, Bert Visser, Robert Long en natuurlijk Veenendaler van oorsprong Stef Bos.

Optreden van Toon Hermans in De Lampegiet (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

In de beginjaren werden naast het theaterprogramma ook bioscoopvoorstellingen gegeven. Dat leek in eerste instantie een vrij logische combinatie: er werden films gedraaid op de avonden dat er geen voorstellingen stonden gepland. Maar in de praktijk viel het tegen. De bezoekersaantallen waren laag, vooral ook omdat er geen vaste filmavonden waren, waardoor het publiek nooit wist wanneer er een film werd gedraaid. Premièrefilms werden zelden of nooit vertoond, wat betekende dat de bioscoop in hoge mate bijdroeg aan de rode cijfers van het theater. Daarom werd in 1990 besloten om de bioscoopfunctie op te heffen.

André Rieu

Als mede-Limburger kende Wim Peters André Rieu persoonlijk. Op 3 januari 1989 haalde hij André Rieu voor het eerst naar Veenendaal. Het was nog geen groot succes en de zaal was maar half uitverkocht, want niemand had nog ooit van hem gehoord. De voorstelling werd dan ook aangekondigd als *Wien bleibt Wien* en André stond ergens in de tekst vermeld als 'Stehgeiger' en presentator. Ook op 13 maart 1992 was zijn naam nog niet de grote trekpleister: de voorstelling werd aangekondigd als *Frühling in Wien*. In 1993 werd hij onder zijn

eigen naam in het programma opgenomen en wel als een van de twee lustrumvoorstellingen. Hij kwam nog in 1994, 1995 en 1996, maar in dat laatste jaar werd de voorstelling verzet, omdat hij een zeer aantrekkelijke aanbieding uit Duitsland kreeg. Als compensatie kwam hij wat later in het seizoen voor twee concerten naar Veenendaal. En toen was het uit met de pret. André Rieu was een maatje te groot geworden voor het Veense theater.

De directies volgen elkaar op

In 1999 legde Wim Peters zijn functie neer als theaterdirecteur wegens het bereiken van de VUT-gerechtigde leeftijd. De Culturele Raad ging op zoek naar een nieuwe directeur en kwam uiteindelijk uit bij Charles Droste, die tot dan werkzaam was in Theater Carré. Hij was een jonge, maar bevlogen theaterdirecteur, die binnen zes maanden van Amsterdam naar Veenendaal verhuisde. Het afscheid van Wim Peters werd een groot spektakel. Grote namen,

Charles Droste en een aantal technische medewerkers in 2002 (Cord Otting, collectie Gemeentearchief Veenendaal)

waaronder Youp van 't Hek, spraken voor de camera van Charles de scheidende directeur toe. André Rieu was verhinderd te komen, maar hij stuurde een professionele televisieband.

Tijdens de directeursperiode van Charles Droste vond in 2004 de eerste verbouwing plaats. Volgens Droste was dat nodig, omdat het gebouw niet alleen een kale multifunctionele foyer had, maar ook omdat de ingang van het theater aan de zijkant zat. Daar kwam bij dat op de meest zichtbare hoek een restaurant zat. Johan Huibers werd aangetrokken als architect. Het interieur van de foyer onderging een algehele vernieuwing. In de grote zaal werd nieuwe vloerbedekking aangebracht en op het

plein voor De Lampegiet werden gekleurde stalen kolommen neergezet met schuivende lichtornamenten. Het geheel vormde een soort permanente lampionnenoptocht, die corres-

bleek enorm grof te zijn en er werd veelvuldig onnodig in gevloekt. Het publiek was geschokt en directeur Droste voelde zich verplicht een excuusbrief te versturen aan de bezoekers, een actie die niet gebruikelijk is in theaterland.

Na het vertrek van Charles Droste werd Ariane Kop op 1 juli 2005 benoemd als directeur. Zij kwam uit het oude Luxortheater in Rotterdam. In november van dat jaar werd Stichting Theater De Lampegiet opgericht. Deze nieuwe stichting kwam in de plaats van Stichting De Culturele Raad. Onder leiding van Ariane Kop werd de kaartverkoop in eigen beheer genomen, waardoor weer een paar bouwkundige veranderingen nodig waren. Zij bleef in dienst tot 2011, waarna ze

naar Nieuwegein vertrok. Ze werd opgevolgd door Marc Schultheis, die uit Haarlem kwam. Hij bleef een aantal jaren, maar vertrok toen naar Rijswijk. Zijn opvolger was Patrick Marcus, die uit Dordrecht kwam en op 1 januari 2017 aantrad.

Theater De Lampegiet voor de verbouwing, 2004 (Annemieke Broek, collectie Gemeentearchief Veenendaal)

pondeerde met de naam van het theater en de geschiedenis van Veenendaal. De horeca werd in eigen beheer genomen. Begin november 2004 vond de officiële heropening plaats. Er ontstond nog enige ophef toen wethouder Henk Roor een plan lanceerde om een pleintje voor De Lampegiet aan te leggen ad f 130.000,--. De verbouwing was binnen de financiële perken gebleven en de aanleg van het pleintje paste in de oorspronkelijke begroting. De raad vond het plan echter een brug te ver en zijn voorstel werd verworpen. Op 21 januari 2005 werd het vernieuwde theater officieel in gebruik genomen, waarbij ook een nieuwe huisstijl werd gepresenteerd.

Het is een bekend verschijnsel dat de meeste theaters in den lande veel moeite moeten doen om de financiën op orde te houden. Daarom worden nog wel eens try-outs van voorstellingen geprogrammeerd, want die zijn goedkoper. Het nadeel is echter dat de directeur een dergelijke voorstelling nog niet heeft gezien en dus geen eigen mening kan vormen. Dat overkwam Charles Droste met de voorstelling *Wie is Sylvia?* Het onderwerp was al wel controversieel, wat een zeker risico inhield, maar de medewerking van de toen zeer bekende actrice Linda van Dijk gaf de doorslag om het stuk toch in het programma op te nemen. De zaal was zo goed als uitverkocht, maar het stuk

Het plein voor het theater na de verbouwing, 2005 (Ed Vink, collectie Gemeentearchief Veenendaal)

De coronajaren hakten er ook in het theater behoorlijk in. Gelukkig konden de medewerkers in dienst blijven en de technici maakten zich verdienstelijk met het doen van het nodige onderhoud en het volgen van cursussen. Op dit moment zijn er dertien medewerkers, waaronder vijf technici in vaste dienst, wat een heel verschil is met het allereerste begin, toen het personeel slechts bestond uit een admi-

nistratieve kracht voor halve dagen en twee theatertechnici. Het theater heeft een aantal logo's gehad en onder het bewind van directeur Marcus werd het huidige logo ontworpen. Met dat nieuwe logo sneuvelde ook het woordje 'de' in de naam van het theater dat nu dus Theater Lampegiet heet.

Interieur van brasserie Pierrot (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Horeca

Gedurende zeventien jaar was Christa Verbunt een constante factor in het theater. Ze kwam in 2004 in dienst en bleef in functie tot 31 december 2021. In haar lange dienstperiode maakte ze met uitzondering van Wim Peters alle directeuren mee. Hoewel ze oorspronkelijk werd aangenomen als hoofd van de horeca, breidde haar functie zich al snel uit: ze werd gastvrouw in algemene zin. Toen Theater De Lampegiet in 1988 van start ging, werd tevens het inspannende restaurant Pierrot geopend. Dit restaurant werd uitgebaat door Petra en Roelof Wubs. Vervolgens werd het restaurant overgenomen door Frits en Jetty van de Craats en kreeg het de naam De Harmonie. Daarna fungeerde Kees Lichtenberg als uitbater. Hij veranderde de naam in In de Tussentijd, omdat er steeds vaker over werd gesproken de horeca in eigen beheer te nemen. En dat laatste gebeurde met de komst van Christa Verbunt. Onder haar leiding werd het horecaroer omgegooid. Het gevolg was dat de restaurantfunctie verdween, maar er konden nog wel steeds allerhande hapjes en borrelplanken worden besteld. Het serveren van maaltijden behoorde echter tot het verleden.

Huidige stand van zaken

Toen het theater in 1988 werd gebouwd, had nog nooit iemand van verduurzaming gehoord.

Maar de tijden veranderen en gebouwen in eigendom van de gemeente Veenendaal moeten zo duurzaam mogelijk worden gemaakt. Helaas is dat bij het theater, dat met goedkope materialen gebouwd werd, zo goed als onmogelijk. Daarom zijn er ambitieuze plannen in de maak voor een geheel nieuw theater. Huidige directeur Patrick Marcus vertelt

Seizoensprogramma aangeplakt op het raam, 2005 (Ed Vink, collectie Gemeentearchief Veenendaal)

er met enthousiasme over. Dit nieuwe theater zou moeten bestaan uit een grote zaal met 700 stoelen, een kleine zaal met 200 stoelen en vier zalen met een bioscoopfunctie. Het theater zou

De oude ingang aan de zijkant met op de voorgrond de fontein ontworpen door Hedda Buijs (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

vanwege zijn vele functies altijd open kunnen zijn en het zou een grote bijdrage kunnen leveren aan de verlevendiging van het centrum van Veenendaal. Laten we hopen dat de gemeenteraad van Veenendaal het enthousiasme van directeur Marcus zal delen.

Toen Marietje niet meer opstond: de vergismoord van 16 november 1944 tussen Ede en Veenendaal

Door:
Constant van
den Heuvel

Terwijl Marietje een klein stukje voor de groep uitrent, klinkt een schot. Dodelijk getroffen zakt ze ineem. Ter hoogte van de Polderweg lopen drie Duitse soldaten. Ze letten goed op, want in het buitengebied zijn er altijd wel onderduikers en andere vluchtelingen. Een van hen ziet in de verte iemand rennen en vuurt. Een gruwelijk misverstand. Het schot is raak. Ter plekke – vlak voor haar ouderlijk huis – sterft de negenjarige Maria van Ravenswaaij. Het is donderdag 16 november 1944 en de klok wijst elf uur ...

Veenendaal kent inmiddels een Van Ravenswaaij-erf en jaarlijks wordt Marietje herdacht bij het kruis op de berg. Op haar voormalige school zijn haar schoolspullen inmiddels permanent tentoongesteld en op de begraafplaats van Veenendaal wordt haar graf in de meidagen jaarlijks gemarkeerd. Marietje was een van de vele kinderen in Veenendaal die omkwamen in de bezettingsjaren. Maar wie was dit meisje nu precies?

vormde Gemeente, wijk 9 Dragonder-Oost, Veenendaal-Oost) onder de titel 'Weten waar we wonen'. In deze reeks beschreef ik de achtergronden van de diverse straatnamen in deze wijk(en).

De boerderij van het gezin Van Ravenswaaij aan de Vijgendam (Collectie familie Van Ravenswaaij)

Het gezin Van Ravenswaaij, met Marietje vooraan (Collectie familie Van Ravenswaaij)

In dit artikel een poging om dit jonge leven en haar omgeving uit de nevelen van het verleden te halen. Dit artikel is een bewerking van een eerdere publicatie die ik schreef in de *Alpha Express* (maandbrief van de Her-

De Vijgendam

Maria van Ravenswaaij wordt geboren op 7 november 1935 in Veenendaal. Ze is de dochter van Jan (1891-1949) en Kee van Ravenswaaij (1906-1981). Ze is hun zesde kind. Boven haar komen de broers Bas, Huib, Henk en Wim. Haar oudere zus is Koos en in 1939 wordt nog haar jongere zusje Hein geboren. Aanvankelijk woont het gezin aan het einde van de Valleistraat (toen Klein Schutje), waar nu een bunker in de achtertuin staat. Dat betekent dus dat het gezin op een zeer gevaarlijk punt, namelijk de frontlijn van 1939/40 terechtgekomen is. Dat staat ook bekend als 'De Punt' en geheel conform de Veense traditie van 'uitschellen' werd vader Jan dan ook aangeduid als 'Jan van de Punt'. In 1941 vertrekt het gezin naar de Vijgendam, dus aan de rand van (Gelders) Veenendaal. De huidige Vijgendam stopt nu bij het fiets-

pad, maar vroeger liep dit pad heel ver door. Van het Zwaaipelein tot aan de Zuiderkade was Vijgendam. Ter hoogte van de Polderweg ging er ook nog een weggetje naar links (vanuit het Zwaaipelein gerekend). Ook dat weggetje heette Vijgendam en daar stonden – achter een sloot – een aantal boerderijen, die nu zijn afgebroken. Het geheel is nu te lokaliseren als de linkerkant van het daar omheen liggende wijkje de Waterman. De toenmalige huizen kijken in de verte uit op de parkeerplaats en velden van VRC. Ze stonden vlak achter het huidige fietspad van de Grote Beer, richting Polderweg. Ervoor lag een (vaak droge) sloot en de bewoners kwamen via een dam op de Vijgendam zelf uit. Op het hele tracé stonden drie huizen.

Op nummer 35 woont het gezin Van Ravenswaaij in een huis zonder elektriciteit, want de bouwer, de heer Roghair van Rijn, wil energie opwekken via een windmolen die op het huis staat. De man is zijn tijd vooruit, maar helaas lukt het niet om een energieneutraal huis te realiseren, zodat het huis later alsnog van elektriciteit voorzien wordt.

Schoolfoto van Marietje (Collectie familie Van Ravenswaaij)

Het gezin is lid van de Gereformeerde Gemeente van ds. R. Kok, in de volksmond de 'Kokse kerk', en naar alle waarschijnlijkheid zal dominee Kok het meisje gedoopt hebben. De kerkgang zal elke zondag zo'n 20 minuten heen en 20

minuten terug geweest zijn en dat twee keer per zondag. Maar die afstanden zijn de kinderen wel gewend, want ze zitten ook op de 'Kokse school'. Elke dag lopen ze dus 's morgens en 's middags naar de Nieuweweg (tegenover de Scheepjeshof, waar nu De Violier zit). Het oude gebouw nodigt niet uit: het is er stoffig en somber en een schoolplein is er ook niet echt. Op de Kokse school wordt overigens een merkwaardige cursusperiode gehanteerd. Het leerjaar begint op 1 april en eindigt op 31 maart.

Het schooljaar 1942-1943

De zesjarige Marietje komt in 1942 op school en ze zal er drie jaar blijven. In de eerste klas zit ze eerst bij juf Helena Gerarda van den End (1916-2005). In oktober gaat de juf echter trouwen met meester Egbert Luten Gerrit Veen (1915-1944), die nog een tijdje les heeft gegeven op de Kokse school. Hij is inmiddels meester op de Nederlands Hervormde school in Maanen (voormalige buurtschap van Ede). Tegenwoordig betreft het de Koepelschool in Ede. De meester is echter ook actief in het verzet en op 13 januari 1944 schieten de Nazi's Bep Veen dood. Nota bene voor de ogen van zijn vrouw!

Maar nu is het nog oktober 1942 en Marietje krijgt een nieuwe juf. Die begint aan een forse klus, want de klas van Marietje telt 45 leerlingen. Gelukkig is juf Ebbers een idealist met een groot hart voor kinderen. Ze fleurt het lokaal op met bloemen en planten, zelfgetekende platen aan de muur en steeds weer een mooie tekening op het bord. De leerlingen zitten met zijn drietjes in de schoolbanken en juf Ebbers zorgt voor een goede sfeer. Ze zingt veel met de kinderen. Op het repertoire staan uiteraard psalmversjes (waarvan er elke week eentje geleerd en opgezegd wordt) en allerlei vrolijke versjes. Ook is de juf gek op bewegingsspelletjes en er wordt vaak voorgelezen. Dat alles is wel nodig ook, want de school kent geen speelkwartier of pauze. Vanwege de oorlogsomstandigheden is alles een beetje anders. De eerste klas gaat 's morgens al om 11 uur uit.

Hoewel dagelijks een bijbelverhaal wordt verteld, is Marietje niet zo goed in Bijbelse geschiedenis, althans niet in het terugvertellen daarvan. Bij het zomerrapport staat ze nog een 6, maar bij het kerstrapport (en overgangsrapport) is dat een 5 geworden. Misschien heeft dat ook wel te maken met een gebrek aan durf. Volgens oud-klasgenoot Gert Verhoef was Marietje een bescheiden meisje: "Ze zette zichzelf niet op de

voorgond, ze was een beetje verlegen." Daarbij is Marietje ook niet talig aangelegd. Ze zal vaak een laag cijfer halen voor Nederlandse taal. Wie dan ook nog ziet dat Marietje een 10 had voor het onderdeel 'geheugenwerk' begrijpt dat het niets te maken had met onoplettendheid. Geheugenwerk en rekenen zijn de vakken waar Marietje goed op scoort. Ook voor gedrag staat er steeds een 7.

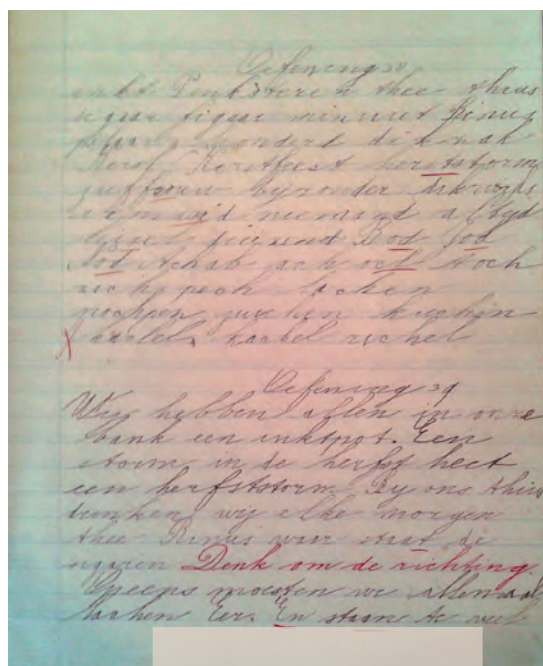

Rapportboekje van Marietje (Collectie Johannes Calvijnschool)

Je krijgt het beeld van praktisch ingesteld meisje, geen theoretische hoogvlieger, maar wel iemand waar je van op aan kunt. De genoemde cijfers komen van het rapport van Marietje dat haar zus Hein van Ruiswijk-van Ravenswaaij onlangs heeft overgedragen aan directeur Dick van Wijngaarden van de Johannes Calvijnschool, de voormalige school van Marietje.

Overigens zitten er in de klas wel een paar bollebozen. Wim de Kleuver zal terechtkomen in de Raad van Bestuur bij Philips en van 2005 tot en met 2008 is hij daar president-commissaris. Gert Verhoef wordt directeur van de Rabobank in Veenendaal en Gert van den Berg zal het schoppen tot burgemeester van Sint Philipsland en later Genemuiden en nog weer later tot

lid van de Eerste Kamer. Schijnbaar biedt de school een basis, waar zeker theoretisch ingestelde kinderen mee verder kunnen.

Eén van de schriftjes van Marietje (Collectie familie Van Ravenswaaij)

Het schooljaar 1943-44

In maart 1943 gaat Marietje naar de tweede klas. Nu krijgt ze een meester. Het betreft de man die indertijd meester Veen heeft opgevolgd. Deze jeugdige Hendrik Gerrit van Ginkel (1917-1984) is erg goed in gymnastiek en waar de kinderen op de blote voeten hun best doen, draagt hij gymschoenen. In de oorlog zeer opmerkelijk. Overigens is het de Duitse bezetter die dit vak verplicht invoert op alle scholen. Maar meester Van Ginkel heeft meer te bieden. In het herdenkboek van de Calvijnschool schrijft oud-klasgenoot Gert van den Berg: "Hij gaf onderwijs bij een geopende Bijbel. Hij dwong ons tot nadenken, maar maakte ook de toepassing voor ons persoonlijk leven. Dat heeft veel indruk op mij gemaakt."

Ondanks haar verlegenheid krijgt Marietje het cijfer voor Bijbelse geschiedenis weer naar een voldoende. Dat geldt voor alle cijfers. Alleen dat Nederlands ... Van een 3, naar een 4, naar een 5. Maar voor vlijt een 7, rekenen een 7 en geheugenwerk een 8!

Zonder dat Marietje het weet, is er inmiddels een ondergedoken Joods meisje op school gekomen: Jannie van Eck, die in werkelijkheid Mirjam de Groot heet. Deze leerling van de Kokse school zal de oorlog wel overleven. Dat

het oorlog is, merken Marietje en haar klasgenoten overigens heel goed. Er kan niet altijd les worden gegeven, omdat brandstof schaars is. Ook moet de klas oefenen met dekking zoeken, waarbij de kinderen onder de schoolbanken zitten. In verband met het gevaar van luchtaanvallen komt de vraag op of de kinderen nog wel les kunnen krijgen in het oude schoolgebouw. In februari 1944 echter moet de school haar domicilie wel verlaten, omdat de bezetter het gebouw vordert. Op handkarren wordt de inboedel naar het kerkgebouw (de voormalige Pniëlkerk aan de Tuinstraat) gebracht. De laatste maanden vinden de lessen plaats in de consistoriekamer en andere bijgebouwen van de kerk. Uiteraard is er te weinig ruimte voor zoveel kinderen, daarom gaat Marietje de ene week 's morgens naar school en de andere week 's middags. In maart gaat Marietje van Ravenswaaij over naar de derde klas. In het oude schoolgebouw zal ze nooit meer komen.

Het schooljaar 1944-1945

In de derde klas komt Marietje bij meester Willem Vaartjes (1896-1975). Een man die erg goed kan vertellen en ook eentje die zijn tijd vooruit is. Hij leert de kinderen het belang van hygiëne. Hij legt hen uit waarom je je handen moet wassen en je tanden moet poetsen. Marietje gaat dit schooljaar trouw naar school en op het zomerrapport staat dat ze geen enkel keertje heeft verzuimd. Maar dan vindt in september 1944 de grote luchtlanding bij Arnhem plaats. De geallieerden maken grote verdederingen en het front komt bij de Rijn te liggen. Rhenen en Achterberg worden ontruimd en ten zuiden van de Cuneraweg is het 'Sperrgebiet'. Diverse Duitse legeronderdelen spoeden zich naar ons dorp en de sfeer wordt steeds grimmiger. Ook komen grote groepen evacués deze richting uit. De situatie in Veenendaal wordt chaotisch en gevaarlijk. De scholen – ook de Kokse school – stoppen ermee. Op het rapport van Marietje staat na het zomerrapport: 'Geen school'.

Inmiddels is het oorlogsleven een stuk zwaarder geworden. Bij Marietje thuis is gelukkig nog genoeg te eten, maar veel mensen waar dat niet het geval is, weten hen te vinden. Moeder Van Ravenswaaij buit de situatie niet uit en rekent schappelijke prijzen. Toch is al die aanloop niet ongevaarlijk, want het huis herbergt ook illegale werkers, zoals de koerier Steven Boonzaaijer. Behalve onderduikers zijn er ook nog evacués. Zusje Hein herinnert zich dan

vooral ook dat het thuis altijd erg druk is. Dat hele gezelschap levert zelfs nog nieuw leven op in de vorm van een luizenplaag ...

De zusjes Marietje, Heintje en Koosje
(Collectie familie Van Ravenswaaij)

Najaar 1944

Op 7 november 1944 viert Maria haar negende verjaardag. Helaas is ze die dag ziek en het duurt ook een tijdje voor ze weer opknapt. Op 15 november viert eerst zus Koos nog haar dertiende verjaardag. Maar een dag later mag ze met een broertje en haar zusjes Koos en Hein voor zichzelf een cadeautje gaan uitzoeken in Veenendaal. Er is ook een versie dat het om een cadeautje zou gaan voor broer Henk, die een paar dagen later vijftien wordt. Het is die 16e november een koude dag (iets boven het vriespunt), maar het is gelukkig wel droog. De vier kinderen Van Ravenswaaij, Willem, Koos, Marietje en Hein, aangevuld met een paar evacueetjes, gaan naar de Hoogstraat, waar zich de winkel van 'Erven De Ruiters' bevindt (1898-1974).

De kinderen lopen ter hoogte van het huidige fietspad achter de Waterman (in het verlengde

ligt de Polderweg). In die tijd ligt daar een slootje en kom je via dammen bij de woningen (waar nu de Waterman zelf ligt). Marietje heeft er duidelijk zin in. Ze roept: “Wie d'r 't eerste aan de hoek is” en zet het op een lopen. Door de droge sloot en dan weer omhoog? Ze is in ieder geval net op de middelste dam en dan klinkt een schot. Dodelijk getroffen zakt Marietje ineen. Ter hoogte van de Polderweg lopen drie Duitse soldaten. Ze letten goed op, want in het buitengebied zijn er altijd wel onderduikers en andere vluchtelingen. Een van hen ziet in de verte iemand rennen en vuurt. Een gruwelijk misverstand. Het schot is raak: de kogel gaat dwars door haar hoofd. Ter plekke – vlak voor haar ouderlijk huis – sterft de negenjarige Maria van Ravenswaaij. De klok wijst elf uur.

heeft hij ook kinderen. Niet iedereen waardeert zijn tranen, maar ze lijken wel oprecht te zijn. Zijn identiteit blijft onbekend en of hij disciplinair gestraft is, is niet bekend.

Marietje wordt thuis opgebaard. Die vrijdag is het een erg verdrietige dag en de regen komt met bakken uit de hemel. De vijftiende verjaardag van broertje Henk is er eentje van een dodelijk verdriet. En het houdt niet op, want op zaterdagavond raakt een Duitse onderofficier van het in Veenendaal gelegeerde Marine Artillerie Zeugamt zwaargewond bij een vuurgevecht, iets voorbij de Cuneraweg. Op die zondag is de spanning voelbaar in Veenendaal. Welke maatregelen zullen de Nazi's nemen? Op de Vijgendam nummer 35 heeft men echter niets meer te verliezen. Op maandag 20 november wordt Marietje begraven. De rouwdienst en begrafenis beginnen om 13.00 uur en worden geleid door dominee Kok. Terwijl het gezin de toevlucht neemt tot God, zijn zes mannen per auto onderweg naar Veenendaal om daar gefusilleerd te worden als vergelding voor het vuurgevecht van afgelopen zaterdag. Ondertussen houdt het maar niet op met regenen ...

De dood van Marietje van Ravenswaaij blijkt – terugkijkend – de aangrijpende inleiding op de demonie van de dagen die volgen. Als het meisje op de Algemene Begraaf-

plaats ter aarde is besteld, vindt tussen 17.00 en 18.00 uur bij het huidige kruis op de berg de terechtstelling plaats van ds. Bas Ader, Victor van den Bergh, Tom Lambrechtsen van Rithem, Philip de Leeuw en Jan van der Munnik. Een dag later – 21 november 1944 – worden bij een inval van de Sicherheitsdienst veel Veense verzetsmensen gearresteerd van wie velen niet terugkeren, zoals Barend van Doorn, Jan van Doorn, Wim van Doorn, Jaap Engelaan en Ab van 't Riet.

In memoriam

Als in 1945 de school weer begint, moet meester Vaartjes zijn klas het ergste nieuws vertellen dat je als leerkracht moet brengen. Oud-klasgenoot Gert Verhoef citeert hem op 3 november 2022 en 77 jaar na dato raakt hij weer geëmotioneerd: “Kinderen, Marietje komt niet meer terug ...” Op de school gaat de klas verder, maar zonder Marietje. Ze blijft

Het fietspad langs de Polderweg. Ongeveer ter hoogte van de meest linkse boom zakte Marietje ineen (Collectie Constant van den Heuvel)

Voor zover bekend is zus Hein de enig nog levende ooggetuige. Ze loopt met zus Koos (1931-1980) maar een paar passen achter Marietje. Hoewel ze zich niet veel van haar zusje kan herinneren, is dit beeld op het netvlies gebrand van het toen vijfjarige meisje. Totaal van hun stuk rennen de kinderen terug naar huis: “Marietje staat niet meer op!”

Als dokter Reijdon erbij gehaald wordt, kan hij niet anders dan de dood vaststellen. In zijn ‘verklaring van overlijden’ schrijft hij als doodsoorzaak “ongeval met vuurwapen (Duitse weermacht)”. Misschien zouden wij het een vergismoord noemen, want er was bewust geschoten, al was het niet de bedoeling om zo maar een meisje te doden. De Duitse militair zelf is dan ook geschokt. Hij zal de rouwende familie opzoeken in de komende dagen. Zelf

in de herinnering van haar klasgenoten, maar niet in die van de school zelf. Als in 1991 het herdenkboek "... en te doen onderwijzen". *Geschiedenis van de Johannes Calvijnschool te Veenendaal 1931-1991* uitkomt, is er geen verwijzing naar Marietje en haar tragisch lot. Niet zo vreemd, want de school was dicht en de situatie chaotisch.

Het graf van Marietje van Ravenswaaij op begraafplaats De Munnikenhof (foto Constant van den Heuvel)

Ook het gezinsleven van de familie Van Ravenswaaij gaat verder. In juli 1946 blijkt het nieuwe leven dat mogelijk enige troost had kunnen brengen niet levensvatbaar. Het jongetje wordt – geheel volgende de toenmalige modes – begraven. In 1949 brengt het overlijden van vader Jan van Ravenswaaij nieuwe rouw. In de familie blijft de herinnering aan Marietje, al praten haar ouders niet zo vaak over haar. Wel komt er in augustus 1946 een brief van Paleis Noordeinde. Het blijkt een getypte condoleancebrief van koningin Wilhelmina te zijn, die ze persoonlijk heeft ondertekend.

Na de oorlog worden landelijk alle slachtoffers gezamenlijk herdacht bij de monumenten (in Veenendaal zonder namenmuur), zodat – onbedoeld – de collectieve herinnering aan individuele slachtoffers vervaagt. Ook de herinnering aan Marietje van Ravenswaaij. Pas als eind 20^e eeuw bij het Monument voor de Gevallenen een namenmuur verrijst, wordt haar naam weer zichtbaar voor iedereen. In de jaren

'10 van de 21^e eeuw vernoemt de gemeente Veenendaal een deel van de nieuwbouwwijk Veenendaal-Oost naar lokale oorlogsslachtoffers. Ook Marietje krijgt een eigen straatnaam.

Het is de opmaat naar een meer collectieve herinnering van het meisje. In 2018 verschijnt mijn artikel in de *Alpha Express*, dat niet zoveel bereik heeft, maar vervolgens verschijnt op 20 november 2018 een groot artikel in *De Gelderlander*. Het is de dag dat Marietje voor het eerst herdacht wordt bij de jaarlijkse plechtigheid bij het kruis op de berg. Vanaf dat moment worden er jaarlijks bloemen gelegd bij dit monument, waar de zes verzetsmannen worden herdacht

Straatnaambord ter herinnering aan Marietje van Ravenswaaij in Veenendaal-Oost (foto Constant van den Heuvel)

die stierven op de middag dat zij een paar kilometer verderop werd begraven. Kinderen en leerkrachten van Mariettes oude school (inmiddels Johannes Calvijnschool) nemen deel aan de plechtigheid. Voortaan zal zus Hein van Ruiswijk-van Ravenswaaij met de burgemeester van Veenendaal daar bloemen leggen. Op 23 mei 2018 is er bij het kruis op de berg wel een heel bijzondere vervlechting van historische periodes. Het napalmmeisje Kim Phúc (wereldberoemd van de foto uit de Vietnamoorlog, waar ze naakt en zwaargewond naar de camera rent) legt een roos ter nagedachtenis aan Marietje. Beide meisjes waren negen toen ze zwaar getroffen werden door een oorlog waar ze niets mee van doen hadden. In beider leven is uiteindelijk ook Jezus Christus, Die zegt: "Laat de kinderen tot Mij komen en verhinder ze niet." Op het Ichthus College poseert Kim met de foto van Marietje die ze meekrijgt naar huis. Op 4 november 2022 overhandigt zus

Hein de schoolspullen van Marietje aan Dick van Wijngaarden, directeur van de Johannes Calvijnsschool. De spullen worden permanent tentoongesteld in de school. Eigenlijk is het alleen nog wachten op een informatiepaneel op de plek langs het fietspad waar Marietje werd doodgeschoten. Juist aan de rand van een nieuwbouwwijk met veel kinderen is het goed om deze historische plek te markeren. Onze gemeenteraad, die de laatste tijd al veel goed werk heeft gedaan ten aanzien van het markeren van historische plekken, heeft hier nog een taak. Juist hier, waar verleden en toekomst zo nadrukkelijk samenkomen. Inmiddels staat op een centrale plaats in de Johannes Calvijnsschool een vitrine met schoolspullen van Marietje opgesteld. Bij de voorbereidingen is er nog een vierde foto van haar tevoorschijn gekomen, waar ze met haar oudere broertjes en zusjes op staat

'Het napalmmeisje' Kim Phuc met een foto van Marietje, 2018 (foto Constant van den Heuvel)

In mijn zoektocht kreeg ik veel hulp van Janneke van den Berg (Gemeentearchief Veenendaal) en Corrie van Silfhout-van Ravenswaaij (onderzoekster en een tantezegster van Marietje). De heer G. Verhoef (oud-klasgenoot) en mevrouw H. van Ruiswijk-Van Ravenswaaij stonden mij meerdere keren te woord. Ik ben hen allen veel dank verschuldigd.

Voorts is gebruik gemaakt van de schriftelijke nalatenschap van Maria van Ravenswaaij, het Gemeentearchief Veenendaal, "... en te doen onderwijzen." Geschiedenis van de Johannes Calvijnsschool te Veenendaal 1931-1991 door J. van den Brink & J.C. Doornenbal [Veenendaal, 1991] en 'Een dwaas schot velde Heins zusje: "Ik zie Marietje nog vallen"' door Leon van Wijngaarden, Gelders Dagblad, 20 november 2018.

Vitrine in de Johannes Calvijnsschool ter herinnering aan Marietje (Collectie Johannes Calvijnsschool)

Op weg naar Stolpersteine in Veenendaal

Op 4 januari 1995 plaatst een kunstenaar uit Keulen een steen met een messing bovenzijde in het trottoir ergens in zijn woonplaats.

Hij doet dat zonder toestemming van de autoriteiten.

Door:
De werkgroep
Stolpersteine

Een jaar later plaatst hij maar liefst 51 van dezelfde soort stenen in de Oranienstrasse in Berlin-Kreuzberg, ook nu weer illegaal. Vier jaar later legt de kunstenaar opnieuw stenen in Duitsland, nu met toestemming van de autoriteiten. Zijn project neemt daarna een enorme

Kunstenaar Gunther Demnig, 2019
(<https://commons.wikimedia.org/>)

vlucht door heel Europa. Wie is die kunstenaar en wat beoogt hij met het plaatsen van die bijzondere stenen in de openbare ruimte? De naam van de kunstenaar is Gunter Demnig, vlak na de Tweede Wereldoorlog geboren in Berlijn. Hij wil met de plaatsing van de stenen, die hij 'Stolpersteine' noemt, de herinnering aan slachtoffers van het nationaalsocialisme levend houden.

Een eerste aanzet

Bijna vijftien jaar nadat Demnig zijn eerste Stolpersteine plaatst, is het raadslid Henk van den Heuvel die tijdens een commissievergadering in 2009 namens de lokale Partij van de Arbeid in Veenendaal het college de vraag voorlegt of er een mogelijkheid is om ook in zijn geboorteplaats Stolpersteine te plaatsen. Het college van B&W "neemt de vraag mee", zoals dat in politiek vakjargon heet. Maar het verzoek van Van den Heuvel komt diep in een la van de ambtelijke organisatie terecht en raakt in de vergetelheid. Totdat oud-wethouder Jaap Pilon en oud-gemeenteraadslid Ali Groebe in 2020 de vraag nogmaals onder de aandacht van het gemeentebestuur brengen. De beide oud-politici gaan op onderzoek uit en komen uit bij Constant van den Heuvel, dé kenner bij

Eerste Stolperstein voor het raadhuis van Keulen, met de tekst van het deportatiebevel van Himmler (<https://commons.wikimedia.org/>)

uitstek van de geschiedenis van Veenendaal in de Tweede Wereldoorlog in het algemeen en van zijn Joodse inwoners in het bijzonder. De

eerste gesprekken vinden plaats. Constant van den Heuvel, docent geschiedenis aan het Ichthus College, voorziet het duo Pilon en Groebe van de nodige informatie over door toedoen van de nazi's omgekomen Joodse Veenendalers. En zo begint het onderzoek of het plaatsen van Stolpersteine in Veenendaal haalbaar is. De gemeente Veenendaal speelt hierin een belangrijke rol. Deze gedenkstenen dienen immers met toestemming van het gemeentebestuur aangebracht te worden in de publieke ruimte en wel in het trottoir vóór de vroegere woonhuizen van Joodse inwoners die door de nazi's verdreven, gedeporteerd, vermoord of tot zelfmoord gedreven zijn.

Stenen om over te struikelen

Wanneer de Stolpersteine in Veenendaal daadwerkelijk gelegd zullen worden, zal in Veenendaal de herinnering levend blijven aan hen die door toedoen van het nationaalsocia-

Demnig tijdens het plaatsen van Stolpersteine in München, 2017(<https://commons.wikimedia.org/>)

lisme vielen. Inwoners zullen 'struikelen' over de stenen die op diverse plekken in de gemeente in de trottoirs zullen zijn geplaatst. Waar de naam Stolpersteine (struikelstenen) vandaan komt is niet geheel duidelijk. Zelfs Gunter Demnig weet het niet zeker. Wat hij wel weet

is dat een scholier in Duitsland het ooit aardig heeft omschreven: "Man fällt nicht über die Stolpersteine, du stolperst mit dem Kopf und dem Herzen" (men valt niet over de Stolpersteine, je struikelt met je hoofd en je hart). De stenen die Demnig ontwerpt zijn van beton. Op de kop van de steen, met een omvang van tien bij tien centimeter, is een messing plaatje gemonteerd. Daarop zijn de naam, de geboortedatum, de deportatiedatum en de plaats en datum van het overlijden van de betrokken persoon gestanst. Gunter Demnig maakte aanvankelijk deze gedenktekens zelf met de hand en plaatste deze ook nog op de gewenste plekken in hoogsteigen persoon. Maar gezien de stormachtige ontwikkeling van zijn project, laat hij zich sinds 2005 ondersteunen door zijn vriend, de beeldhouwer Michael Friedrichs-Friedländer. Demnig plaatst nog altijd zelf de eerste Stolperstein in elke gemeente die een aanvraag doet.

Overigens herinneren Stolpersteine niet alleen aan Joodse slachtoffers van het nazibewind, maar ook aan Sinti en Roma, gevangenen, dienstweigeraars, homoseksuelen, Jehova's getuigen en gehandicapten. Deze herinneringsstenen zijn in wezen een over heel Europa verspreid monument.

Politieke wil

Om de struikelstenen in Veenendaal te kunnen plaatsen gaan Pilon en Groebe onderweg. Het zal een lange weg worden. Er is veel werk te verzetten. Zo moeten eerst maar eens de namen van gevallen Joodse inwoners achterhaald worden, moeten de namen minutieus gecheckt worden, moeten de juiste plekken waar de stenen zullen worden geplaatst binnen de gemeente worden gevonden, moet de gemeente geconsulteerd worden en medewerking verlenen, moet er contact gelegd worden met Gunter Demnig (sinds 2015 wordt het project georganiseerd door de Stiftung Spuren-Gunter Demnig) en er zal geld beschikbaar moeten komen om het project in Veenendaal te bekostigen. Genoeg te doen dus! De eerste stap die Pilon en Groebe ondernemen, is het mobiliseren van de gemeenteraad. Wanneer deze bereid is het project tot plaatsing van de Stolpersteine in Veenendaal te steunen, is de bekostiging immers verzekerd en zal er toestemming worden verkregen om de stenen in de publieke ruimte te plaatsen. Er wordt contact gezocht met leden van de gemeenteraad van Veenendaal. De fractie van de ChristenUnie wordt bereid gevonden een motie in te dienen

met het verzoek aan het college van B&W om samen met genoemde oud-politici Pilon en Groebe onderzoek te doen ten behoeve van de realisatie van Stolpersteine in Veenendaal. Bij de behandeling van de Kadernota 2022-2025 op 5 juli 2021 wordt de motie ingediend. In de motie wordt geconstateerd “dat er in Veenendaal destijds een kleine maar bloeiende Joodse gemeenschap was die tijdens de Tweede Wereldoorlog zwaar is getroffen. Dat tijdens de bezetting de Joden van Veenendaal hetzelfde lot als elders in het land ondergingen. Dat een aantal van hen wist onder te duiken, de overige gedeporteerd en vermoord werden en dat er tijdens de oorlog ongeveer 100 Joden (voornamelijk afkomstig uit Amsterdam) een onderduikadres in Veenendaal vonden. Dat de omgebrachte Joodse inwoners, net als andere slachtoffers van de vervolging, herinnerd moeten worden en dat dit mogelijk is door het plaatsen van zogenaamde Stolpersteine.” In de motie wordt het college van B&W verzocht om

naast wordt in de motie een faciliterende en meedenkende rol van de gemeente Veenendaal gevraagd bij de aanvragen voor het plaatsen ervan. De motie wordt tijdens de raadsvergadering tot groot genoegen van Pilon, Van den Heuvel en Groebe met algemene stemmen aanvaard. Het kleine comité kan aan de slag.

Een zorgvuldig project

Constant van den Heuvel geeft spoedig te kennen wegens drukke werkzaamheden alleen nog een adviserende rol te kunnen vervullen. Pilon en Groebe zoeken nu contact met de Historische Vereniging Oud Veenendaal (HVOV) en vinden voorzitter Bert van den Bos bereid om de plek van Constant van den Heuvel in de werkgroep in te nemen. En zo vormen drie Veenendaalse oud-politici de Werkgroep Stolpersteine Veenendaal. Op 11 november 2021 volgt een startoverleg op het gemeentehuis waarin deze werkgroep een toelichting geeft aan gemeenteambtenaren Janneke van den Berg (gemeentearchief), Eveline Zech (Team Ruimtelijke Ordening en Bouwen) en Brigit Huijsmans (cultuurhistorie) over een op te stellen plan van aanpak. Op 17 november 2021 wordt door de werkgroep een lijst met 21 aandachtspunten voor een te schrijven plan van aanpak overlegd aan de gemeente Veenendaal. Bij het project moet steeds zorgvuldig worden omgegaan met zeer gevoelige informatie. Zo zal niet iedere nabestaande het op prijs stellen wanneer er een Stolperstein voor een vermoord familielid zal worden gelegd. Alleen al daarom is een grondige voorbereiding noodzakelijk en dat zal veel tijd in beslag nemen. Daarom zal overleg plaatsvinden met Janneke van den Berg, medewerker van het gemeentearchief Veenendaal, om gebruik te maken van haar specifieke kennis over de geschiedenis van de Joodse gemeenschap in Veenendaal en zal een selectie van de eerste veertien Joodse Veenendalers worden gemaakt die in aanmerking komen voor een Stolperstein. Vervolgens zullen alle relevante gegevens over de slachtoffers worden verzameld en zullen eventuele nakomelingen en familieleden geraadpleegd worden. Ook zullen de huidige bewoners van de woningen waar de Joodse inwoners laatstelijk woonden op de hoogte worden gesteld van de plannen rond het mogelijk plaatsen ervan en zal lesmateriaal voor scholen ontwikkeld worden om Veenendaalse leerlingen uitleg te geven over het belang van deze gedenktekens in hun woonplaats.

De werkgroep Stolpersteine Veenendaal: Jaap Pilon, Ali Groebe en Bert van de Bos (Collectie Jaap Pilon)

“samen met de heren Pilon, Van den Heuvel en mevrouw Groebe onderzoek te doen ten behoeve van de realisatie van Stolpersteine in Veenendaal en in het eerste kwartaal van 2022 met een plan van aanpak naar de raad te komen inzake de plaatsing van de Stolpersteine, waarin tevens de financiële aspecten (kosten en dekking) zijn opgenomen”. Daar-

Op 9 februari 2022 ontvangt de gemeenteraad van het college van burgemeester en wethouders een raadsinformatiebrief waarin de stand van zaken en voortgang met betrekking tot de struikelstenen in Veenendaal wordt weergegeven. De Werkgroep Stolpersteine Veenendaal

coördinator van de stichting heeft de werkgroep laten weten dat Gunter Demnig twee maal per jaar naar Nederland komt. De werkgroep zal met Alexander Stukenberg te zijner tijd een afspraak maken om de komst van Gunter Demnig naar Veenendaal voor te bereiden. Het

ligt in de bedoeling van de Werkgroep Stolpersteine Veenendaal om in 2023 de eerste Stolpersteine in Veenendaal te plaatsen. Dan zal Veenendaal deel uitmaken van de meer dan 2000 plaatsen in Europa waar struikelstenen ter nagedachtenis van slachtoffers van het naziregime in de Tweede Wereldoorlog en de jaren ervoor zijn gelegd. De meer dan 84.000 Stolpersteine die inmiddels gelegd zijn houden de herinnering levend aan tijden van onvrijheid en onderdrukking. Voor de

Veenendalers zullen er daarvan veertien iedere dag in hun woonplaats zichtbaar zijn en zal er hopelijk over 'gestruikeld' worden. Gestruikeld "mit dem Kopf und dem Herzen".

Gedenksteen met namen van joodse slachtoffers uit Veenendaal langs het fietspad aan de Duivenweide (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

komt naar aanleiding van het plan van aanpak vervolgens met een plan van uitvoering. Een aantal voornemens wordt nu meer concreet. Er is nu een definitieve lijst opgesteld met de namen van veertien Joodse inwoners die (als eersten) in aanmerking komen voor een Stolperstein in Veenendaal. De teksten op de messing platen op de struikelstenen zijn geformuleerd. Er heeft een check en een dubbelcheck plaatsgevonden van deze Joodse inwoners bij diverse instellingen en er is contact gelegd over de wijze waarop de struikelstenen in Veenendaal geplaatst zullen gaan worden. Daarbij is onder andere gebruik gemaakt van de expertise van Constant van den Heuvel, Janneke van den Berg, de Stiftung Spuren Gunter Demnig, het Nieuw Israëlitisch Weekblad, het Digitaal Monument (www.joodsmonument.nl), Alexander Stukenberg (Coördinator & productie Benelux-Kunstdenkmal Stolpersteine Stiftung Spuren Gunter Demnig) en van Rabbijn L. Katz. Inmiddels is eveneens contact gelegd met de Stiftung Spuren Gunter Demnig over de plaatsing van de eerste Stolperstein in Veenendaal door Gunter Demnig. Alexander Stukenberg,

Stolpersteine in Quakenbrück, Duitsland (<https://www.commons.wikimedia.org>)

Veranderd Veenendaal

Door:
De Redactie

Wellicht denkt u: alweer de Hoofdstraat in deze rubriek? In dat geval heeft u het mis, want deze foto's laten toch echt een stuk van de Kerkewijk zien. Een stuk dat wél enorm is veranderd. De foto van fotograaf Henk Mark is afkomstig uit het begin van de jaren '90 en laat een rijtje relatieve laagbouw zien. Het meest in het oog springende gebouw is dat van Hotel Vonk, dat zo'n 80 jaar gehuisvest is geweest aan de Kerkewijk. Op deze foto heeft het laatste uurtje van het hotel al geslagen, want het werd kort hierna gesloopt om ruimte te maken voor de ingang van de Corridor, zoals te zien op de foto

van de huidige situatie.

De andere bekende naam op de foto van Mark is die van Prummel Optiek. In tegenstelling tot Hotel Vonk zit deze opticien nog steeds op dezelfde plek. Het gebouw is echter wel enorm veranderd: moderner en – zoals geldt voor het hele rijtje – een stuk hoger.

Tot ver na de Tweede Wereldoorlog konden auto's via de Kerkewijk de Hoofdstraat in rijden, maar op deze foto zien we al dat alleen bestemmingsverkeer de straat in mag rijden. De huidige sluis ter hoogte van de J.G. Sandbrinkstraat was er nog niet.

Uit het gemeentearchief

In het gemeentearchief is de Tweede Wereldoorlog een terugkerend thema. Bijna wekelijks komt er wel een vraag binnen over deze donkere tijd. In de archieven is veel te vinden over de gebeurtenissen van 1940-1945, maar er ontbreekt ook heel veel. Veel stukken zijn verloren gegaan.

Of stukken kwijt geraakt zijn of misschien bewust verwijderd zijn, is na al die jaren niet meer te zeggen. Maar veel kan uit andere bronnen gereconstrueerd worden. Vroegere archivariissen zijn begonnen met het aanleggen van een documentatiecollectie over de Tweede Wereldoorlog. Dat kan van alles zijn:

weer en het steeds maar weer de schuilkelders induiken. Een ander soort dagboek over dezelfde periode is het dagboek van de Witte Brigade, een groep mensen die ondanks het verbod van de bezetter toch de straat op ging om slachtoffers van beschietingen te helpen. Delen van dit dagboek zijn al eerder gepubliceerd in *Oud Veenendaal*.

Door:
Janneke van
den Berg

Vleesdistributie bij de Eierhal (E. Thoomes-Schot, collectie Gemeentearchief Veenendaal)

een (kopie van) een los document uit een ander dossier of uit een schenking, krantenknipsels, dagboeken, maar ook persoonsbewijzen en distributiebonnen. Inmiddels is deze collectie gesplitst in een algemeen deel met landelijke kranten en tijdschriften en een Veenendaals deel. De documentatiecollectie Veenendaal in de Tweede Wereldoorlog bestaat inmiddels uit acht archiefdozen en is in de afgelopen jaren een waardevolle aanvullende bron gebleken. Als onderzoeken vastlopen, kan een dagboek of krantenknipsel toch weer een aanknopingspunt bieden om verder te zoeken.

De collectie bevat een aantal dagboeken die veel vertellen over hoe mensen de oorlog beleefden. Zo is er het dagboek van mevrouw Reijdon (echtgenote van huisarts Reijdon) over de laatste oorlogsmaanden. In de laatste twee weken van april 1945 schrijft ze onder andere over de tegenstelling tussen het stralende

Soms hielden mensen ook knipselboeken bij. De loop van de oorlog is af te lezen aan knipsels uit verschillende kranten, soms aangevuld met spotprenten, foto's en persoonlijke opmerkingen. Afgelopen jaar kreeg het gemeentearchief een bijzondere schenking: de knipselboeken van mevrouw Elly Thoomes-Schot. Haar echtgenoot, dr. J.G. Thoomes, was in Veenendaal bekend als school-directeur en bibliotheekdirecteur.

Zelf bleef ze wat meer op de achtergrond. In december 2021 mailde haar kleinzoon ons met

Sneeuwpret op de Kerkewijk (E. Thoomes-Schot, collectie Gemeentearchief Veenendaal)

de vraag of er interesse was voor deze boeken. Dat hadden we zeker, dus de afspraak was snel gemaakt. Helaas gooide de laatste lockdown roet in het eten en moest de afspraak verzet

worden, maar in mei lukte het dan toch om af te spreken met een zoon en kleinzoon van mevrouw Thoomes. Vaak zijn dit soort knipselboeken gewoon een paar schriften met knipsels, maar tot onze grote verrassing kwamen er vier grote fotoalbums op tafel, helemaal gevuld met vooral knipsels, maar ook persoonlijke aantekeningen en zelfs verschillende foto's!

De vlag hangt uit op het gemeentehuis, 10 mei 1945 (E. Thoomes-Schot, collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Ter plekke hebben we de boeken al doorgekeken, waarbij haar zoon uitgebreid vertelde en sommige foto's toelichtte.

Het eerste boek begint bij de mobilisatie. Tussen foto's uit de krant en goedmoedige spotprenten over het leven als soldaat ligt ineens een document uit Veenendaal: een bekendmaking over wat er meegenomen moet worden bij een eventuele evacuatie. Eraan vastgeniet een brief van de burgemeester met de naam van de groepsleider bij evacuatie (H. Epskamp, Kerkewijk 52) en aanvullende aanwijzingen. Dan weer een aantal knipsels waarvan de toon steeds grimmiger wordt. Op 10 mei, als de oorlog uitbreekt, blijkt dr. Thoomes onderweg te zijn naar Noordwijk. Het briefje waarmee hij vrije doortocht kreeg, bedekt een aantal foto's van de opgeblazen Rijnbrug met daarbij een Ansichtkaart van de bekende foto van brandende huizen in Veenendaal. Al in 1940 is uit verschillende krantenartikelen af te leiden dat de toestand steeds slechter wordt. Bekendmakingen over distributie, uitdelingen van brandstoffen en artikelen over het hergebruik van oude spullen wisselen elkaar af. Ergens in een hoekje van een bladzijde een

bekendmaking over het afhalen van vlees in de Eierhal met daarbij twee foto's van de lange wachtrijen bij deze uitdeling.

In 1944 verschijnen er steeds hoopvollere berichten, als je tussen de regels door leest. Tussen al deze berichten staan aantekeningen over het persoonlijk leven van de familie Thoomes. Er zijn foto's van hun oudste zoon en Channah, het Joodse meisje dat bij de familie ondergedoken was. Maar ook van het dochtertje van dominee van Enk en Japie, het onderduikertje van politiechef Stappenbelt. En dan, op 9 mei 1945, wordt Veenendaal eindelijk bevrijd. De familie Thoomes woont inmiddels in bij kennissen in de Hoofdstraat, omdat hun huis is gevorderd door de bezetter. Daardoor zitten ze midden in het feestgedruis dat losbarst als duidelijk wordt dat de geallieerden nu echt gekomen zijn. Elly Thoomes had blijkbaar nog een fotorolletje bewaard, want ze heeft veel foto's gemaakt van de bevrijding. Van de grote vlag die uithangt bij het gemeentehuis, de Engelse soldaten, de mensenmassa's in de Hoofdstraat en op de Markt. Maar het plakboek gaat nog verder. Hun huis blijkt flink beschadigd te zijn, maar toch krijgen ze inkwartiering van twee Canadese officieren. Het contact is goed, getuige een ingeplakt papiertje met een adres. Er volgen nog foto's van Koninginnedag en knipsels over de wederopbouw.

Drukke in de Hoofdstraat terwijl Veenendalers wachten op de geallieerden (E. Thoomes-Schot, collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Al met al zijn de plakboeken een mooie aanwinst voor onze collectie. Nu de groep mensen die de oorlog zelf nog meegemaakt hebben steeds kleiner wordt, worden deze stukken steeds waardevoller.

Jaarverslag Historische Vereniging Oud Veenendaal 2022

Eindelijk konden we in maart na alle corona-ellende weer een fysieke bijeenkomst houden. Hoewel vergaderingen via de computer in veel gevallen een oplossing kunnen zijn, is het prettig elkaar weer te kunnen ontmoeten, want er gaat toch niets boven het persoonlijke contact.

Ledenbijeenkomsten

In maart luisterde een goedgevulde zaal naar het verhaal van Jaap Pilon over de Hoofdstraat. Stadsgids Jaap nam ons eerst mee in een stukje algemene geschiedenis en vertelde toen allerlei wetenswaardigheden over de vroegere

Hoofdstraatwinkels. In juni was de beurt aan Henk Roor en Aart Aalbers. Zij konden hun gehoor alles vertellen over de geschiedenis van de Oude Begraafplaats aan het Kostverloren. In september was er Goof van Lienden, die alles weet over een vliegtuigcrash in de Tweede Wereldoorlog, en in december vond de traditionele foto- en filmavond plaats. Helaas was dit de laatste bijeenkomst die in Eltheto plaatsvond, daar het gebouw stopt met zijn bezigheden.

Ledenadministratie

Er is veel energie gestoken in het achterhalen van e-mailadressen van de leden, zodat in mei de eerste Nieuwsbrief kon worden verstuurd. In totaal werden er vier verzonden. Bibliotheekmedewerkster Darinka Thijs heeft de verzending van de Nieuwsbrief op zich genomen.

Waar hebben de werkgroepen zich mee beziggehouden?

Gedenkpark De Oude Begraafplaats van 1829

Het afgelopen jaar zijn enkele vrijwilligers met prikstokken op zoek gegaan naar funeraire restanten die ooit onder de oppervlakte zijn verdwenen. Ze vonden op een halve meter diepte een compleet gave grafsteen van ene James Whitehead, in 1834 geboren in Huddersfield (UK) en in 1889 overleden in Veenendaal. Aan te nemen is dat James Whitehead één van de

Engelsen is geweest die destijds werkten op de Veenendaalsche Stoomspinnerij en Weverij (VSW). Enkele leden van de werkgroep zijn momenteel aan het uitzoeken wat er over deze man en zijn gezin te vertellen valt. De grafsteen kwam in de uiterste noordoosthoek van de begraafplaats tevoorschijn. De steen zal worden voorzien van een mooi hekwerkje. Eind vorig jaar is de centrale beuk op de Oude Begraafplaats, die in het midden van de zogenaamde 'rotonde' staat, ter verfraaiing omlijst met een bed van wit alpengrind. Aan de buitenkant van deze rotonde is een viertal ovale

Door:
Ineke
van Schuppen

grafstenen herplaatst, die bij de renovatie van de begraafplaats in 1986 op een onhandige plek langs het middenpad van de begraafplaats waren neergelegd. De stenen zijn nu goed leesbaar.

Het Documentatiecentrum

Het afgelopen jaar was voor deze werkgroep een druk en intensief jaar. De overgang naar ons nieuwe archiefsysteem heeft extra werk met zich meegebracht, maar heeft ook veel nieuwe inzichten opgeleverd in de manier van registreren. De werkgroep heeft met succes een tweedaagse cursus in het documentatiecentrum gevolgd over de werking van het nieuwe archiefsysteem en de registratie van archiefstukken. Vanaf nu wordt er online gewerkt en wordt alles opgeslagen bij De Ree Archieven, wat een stuk zekerheid geeft. Als alles verloopt zoals de werkgroep hoopt, zullen wij medio dit jaar ook met de beeldbank op onze website online gaan. In het Documentatiecentrum zijn nu vier werkplekken, wat de mogelijkheid geeft om meer te verwerken. Bij het overzetten van het bestaande archiefsysteem naar het nieuwe hebben wij veel ondersteuning en advies gehad van Sieger Looijenga, die al met dit nieuwe systeem bekend was, en dat heeft ons de kans

gegeven een goede start te maken. De Inside the City Run Veenendaal liep door ons Documentatiecentrum en de deelnemers kregen een exemplaar van *Geschiedenis van Veenendaal deel II* uitgereikt. Dit jaar hebben we ook weer met School en Cultuur het project Tweede Wereldoorlog op kunnen pakken. We hebben zes scholen op bezoek gehad met in totaal 153 leerlingen. De expositie over de Scheepjeswol, die werd georganiseerd in samenwerking met Museum Veenendaal, was een groot succes. In twee zaterdagen hebben we meer dan 400

bezoekers mogen ontvangen. Een bijzondere schenking ontvingen we van Peter Baten. Hij droeg het volledige archief van bioscoop Hofplein aan ons over. De verdieping in het 'vuile archief' werd gerealiseerd en dat scheidt veel

extra ruimte. En net als andere jaren hebben onderzoekers het Documentatiecentrum weten te vinden met verzoeken om informatie.

Werkgroep Monumenten

Ook in 2022 heeft de werkgroep Monumenten zich beziggehouden met historisch onderzoek naar panden die in de loop der jaren verloren zijn gegaan. Onderzoek werd en wordt nog gedaan naar het voormalige Suikervat en de Synagoge aan het Verlaat. Verder was het onderzoek naar Molen De Vriendschap in een afrondende fase. Ook is nog in onderzoek de historie van de voormalige Hofstede de Geer die gestaan heeft op de hoek Dr. Colijnstraat/Adriaan Van Ostadelaan. De contacten met de gemeente Veenendaal werden verder geïntensiveerd. Diverse adviezen over gemeentelijke monumenten konden worden uitgebracht aan de monumentencommissie Mooi Sticht. Ook zijn wij als HVOV zeer betrokken bij het leggen van zogenaamde struikelstenen voor voormalige Joodse inwoners die in WOII werden weggevoerd vanuit Veenendaal.

Voormalig kerkje in de Zandstraat

In 2022 kon worden gestart met de restauratie van het voormalige kerkje aan de Zandstraat. Bij het kerkje worden tevens kleine appartementen gebouwd waarvan de realisatie al in een vergevorderd stadium is gekomen. Het hofje dat nu ontstaat, heeft de naam Ds. Riekelhof gekregen. We kijken uit naar de voltooiing van het project in de eerste helft van dit jaar.

Graven oorlogsslachtoffers Munnikenhof

In het afgelopen jaar was de werkgroep Graven Oorlogsslachtoffers Munnikenhof na alle coronaperikelen weer in de gelegenheid om op 4 Mei een wandeling te organiseren. Na veel onderzoek kon een naam aan de lijst kon worden toegevoegd. Het betreft de 51-jarige Margaretha Weppelman-Vink. Tijdens de wandeling heeft wethouder Dylan Lichtenberg een nieuw tekstbord geplaatst bij haar graf. Veel leden van haar familie en nabestaanden waren hierbij aanwezig. Op initiatief van de werkgroep

is haar naam nu ook vermeld op het Monument der Gevallenen bij station Centrum. In de dagen na 4 mei hebben weer veel leerlingen van "Het Perron" de wandeling gemaakt. De werkgroep wil graag bevorderen dat op deze manier steeds meer jongeren in aanraking komen met dit belangrijke deel van de Veenendaalse historie.

Open Monumentendag 2022

Open Monumentendag vond plaats op 10 september. Het is een samenwerking van Historische Vereniging Oud Veenendaal en

Architectuurcentrum Veenendaal. Er vonden diverse activiteiten plaats met het thema 'duurzaamheid'. Er waren twee nieuwe locaties open voor bezoekers: de Vredeskerk en Huize De Tol. Stadsgids Jaap Pilon hield een gratis stadswandeling: voor het eerst viel de Turfweide te bewonderen en ook de fiets-/wandelroute

trok veel deelnemers. Bij Molen De Vriendschap waren oude ambachten te bezichtigen en het IVN had Diddersgoed opengesteld voor rondleidingen. Voor iedere bezoeker was een gratis plantenhanger met kruiden beschikbaar.

Redactie Oud Veenendaal

Het blad *Oud Veenendaal* is ook dit jaar viermaal verschenen. Ineke van Schuppen heeft de redactie na negentien jaar verlaten. De redactie bestond op 31 december uit Janneke van den Berg, Wouter Berkhof en het nieuwe redactielid Rijk van de Kuit.

Tenslotte

De HVOV heeft deelgenomen aan de brainstormsessies van de Programmaraad, een samenwerkingsverband van alle Veense organisaties die zich bezighouden met activiteiten op het culturele vlak.

De HVOV heeft deelgenomen aan de organisatie van de Dag van de Geschiedenis op 29 oktober met als thema 'rampen'. Dit is een gezamenlijk initiatief van de Bibliotheek, het Museum, het Gemeentearchief en de HVOV.

Als je het verleden niet kent, kun je het heden niet begrijpen en de toekomst niet maken.

(Foto's collectie HVOV - Hennie Henzen)

Financieel verslag 2022

Onze penningmeester Henk de Kleuver heeft ook dit jaar samen met administrateur Berry Henzen goed op de portemonnee van de vereniging gepast. Op deze twee pagina's vindt u de cijfers van het afgelopen jaar. Tevens presenteert Henk de begroting voor 2023.

Door:
Henk de Kleuver

Resultatenrekening per 31-12-2022

	Werkelijk 2022	Begroting 2022	Werkelijk 2021	Begroting 2023
BATEN				
Subsidie documentatiecentrum	30.038	30.038	29.594	31.780
Contributies	19.965	20.000	19.960	20.500
Sponsorbijdragen/donaties	861	-	285	-
Opbrengst verkopen boeken	1.106	1.300	819	1.200
Bankrenten/kosten	-347	-300	-337	-350
	51.623	51.038	50.321	53.130
LASTEN				
Blad Oud Veenendaal	7.936	8.000	7.792	8.000
Porti/envelop blad Oud Veenendaal	4.447	2.800	2.643	3.900
Boeken	50	-	60	-
Afschrijving boekencollectie	2.405	2.405	2.405	2.405
Lezingen/bijeenkomsten	265	500	-	500
Vakgroepen/commissies	103	200	258	200
Administratiekosten	235	200	413	200
Kantoorartikelen/huishoudelijke lasten	164	300	154	300
Bestuurskosten	268	500	241	500
Contributies/lidmaatschappen	-	25	16	25
Website	573	425	7.454	600
Archiveringssysteem	2.839	2.839	-	-
Oude begraafplaats	-168	-	-59	-
Publiciteit	366	500	-	500
Automatisering	2.059	750	933	1.000
HIP	563	600	600	600
Programmacommissie	300	500	300	300
Huur documentatiecentrum	30.038	30.038	29.594	31.780
Energietoeslag documentatiecentrum	599	-	-	600
Overige exploitatielasten doc. Centrum	2.624	3.000	1.103	3.000
Onvoorzien	-	250	-	270
	55.666	53.832	53.907	54.680
RESULTAAT BOEKJAAR	-4.043	-2.794	-3.586	-1.550
Naar voorz open monumentendag	-	-	-	-
Van voorz. Boekuitgaven	-	-	-	-
Van algemene reserve	-	-	-	-
	-	-	-	-
SALDO	-4.043	-2.794	-3.586	-1.550

Balans per 31-12-2022

	31-12-2022	31-12-2021
ACTIVA		
VASTE ACTIVA		
Boekcollectie	2.517	4.922
Depot TPG-Post	133	133
	<u>2.650</u>	<u>5.055</u>
VLOTTENDE ACTIVA		
Vorderingen		
Nog te ontv. Bedragen	-	-
Vooruitbetaalde kosten	446	846
	<u>446</u>	<u>846</u>
Liquide middelen		
Kas	222	102
Rabobank rek.courant(.106)	7.148	3.977
Rabobank rendement (.603)	54.502	72.000
	<u>61.872</u>	<u>76.079</u>
	<u>64.968</u>	<u>81.980</u>
PASSIVA		
Eigen vermogen		
Algemene reserve	33.591	37.177
Resultaat lopend boekjaar	-4.043	-3.586
	<u>29.548</u>	<u>33.591</u>
Voorzieningen/reserveringen		
Voorziening vervanging pc's	3.250	2.750
Voorziening open monumentendagen	6.908	6.908
Voorz. Boekuitgaven	8.530	8.530
	<u>18.688</u>	<u>18.188</u>
Schulden		
Nog te betalen bedragen	600	901
Nog te betalen huur	-	-
Vooruitontvangen bedragen	3.750	14.850
Vooruitontv. Contributies	12.400	14.450
	<u>16.750</u>	<u>30.201</u>
	<u>64.986</u>	<u>81.980</u>

Het laatste woord

Nu we dit laatste woord schrijven, ligt de jaarwisseling net weer achter ons. Meestal kijk je bij zo'n jaarwisseling toch wel weer even terug naar het jaar dat achter je ligt.

Door:
Het bestuur

Dan kun je toch niet anders constateren dan dat het een zeer bewogen jaar is geweest. Een jaar waarin de oorlog in Oekraïne is begonnen met alle gevolgen van dien. Met in de eerste plaats natuurlijk al die dode en gewonde soldaten aan beide kanten. Al die mensen die goed en bloed moesten verlaten omdat, niet alleen hun bezittingen, maar eigenlijk hun hele leven overhoop is geschoten, met als gevolg dat velen moesten vluchten. Ook in Nederland werden veel vluchtelingen opgenomen. En wat is voor hen nu hun toekomst? En dan alle economische gevolgen die deze oorlog met zich brengt. Hogere energieprijzen, steeds verder stijgende prijzen van je boodschappen en een geleidelijk aan oplopende werkloosheid. Wat gaat 2023 ons brengen?

Natuurlijk keken we ook terug wat 2022 voor onze Historische Vereniging voor een jaar was. In het jaarverslag in dit blad kunt u lezen wat er al zo aan werk werd verzet. Zowel in het bestuur als in onze werkgroepen. We willen al onze vrijwilligers van het Documentatiecentrum, de werkgroep Monumenten, de werkgroep graven Munnikenweg, de werkgroep Gedenkpark Oude Begraafplaats en de werkgroep Open Monumentendag heel hartelijk bedanken voor hun geweldige inzet, ook weer in het afgelopen jaar. Wij zijn ervan overtuigd dat ze ook in dit nieuwe jaar zich weer volledig zullen geven voor al dat mooie werk dat binnen onze Historische Vereniging wordt verzet.

Op 15 december 2022 was weer onze jaarlijkse foto- en filmavond. Helaas moest Hennie wegens corona verstek laten gaan. Gelukkig kon de avond wel doorgang vinden voor de meer dan 100 bezoekers die naar Elthetho waren gekomen. Het was weer een fijne avond.

En dan kijken we alweer uit naar de eerstvol-

gende presentatie van dit jaar nieuwe jaar: op 23 maart aanstaande Mats Beek hoopt dan de presentatie te verzorgen. Het zal gaan over Veense dichters en schrijvers en hun werk en alles wat daarmee een relatie heeft. Genoeg dus weer om naar uit te gaan kijken.

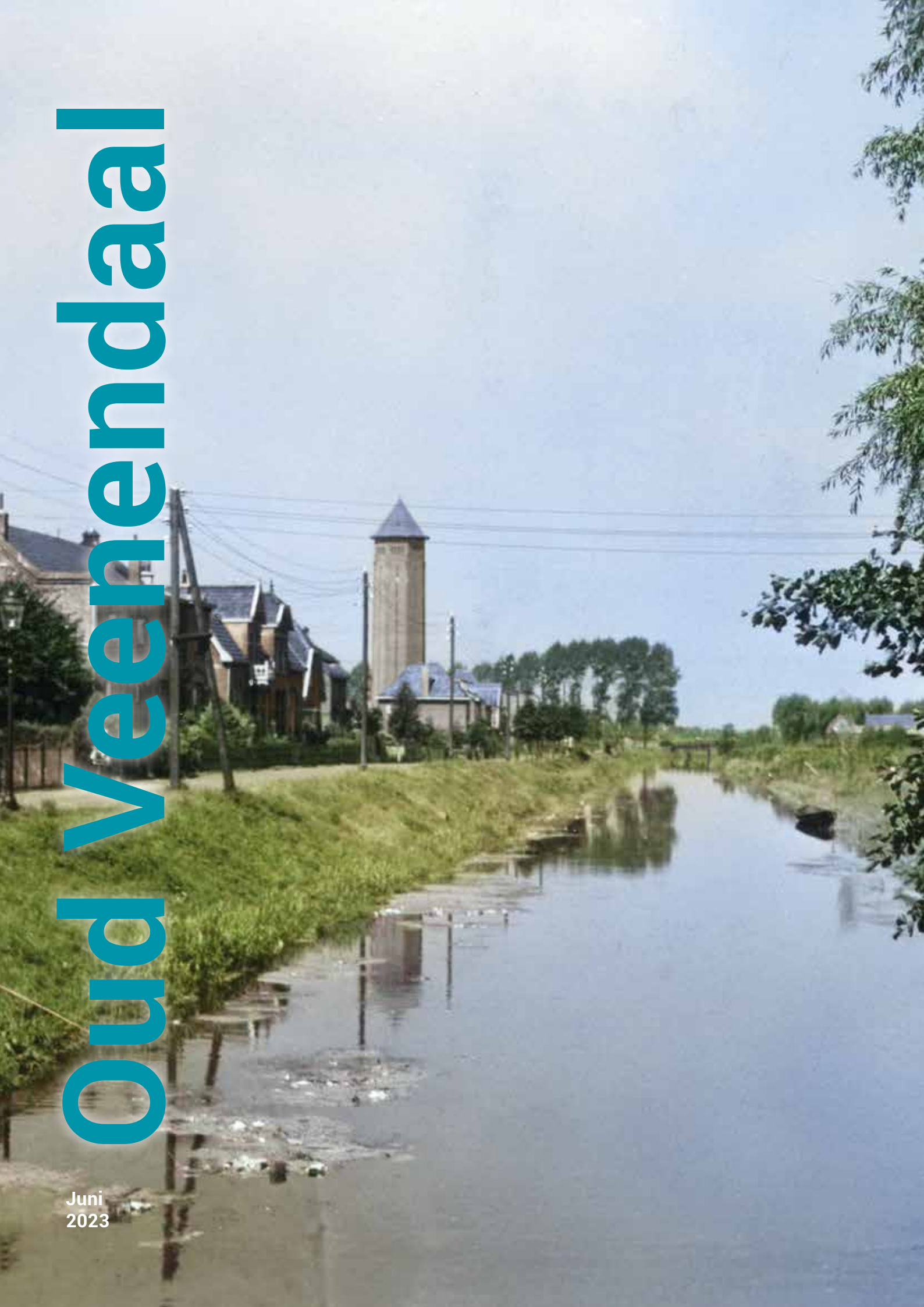
Deze avond zal voor de eerste keer in het Rembrandtcollege worden gehouden omdat vanaf 1 januari 2023 Elthetho niet meer verhuurd gaat worden. Natuurlijk bent u van harte welkom in ons nieuwe onderkomen.

- **Donderdag 23 maart 2023**
- **Ledenbijeenkomst HVOV**
- **Mats Beek,**
Over schrijvers, hun verhalen
en hun gedichten.
- **Gebouw Rembrandtcollege**
aan de Rembrandtlaan 2
- **Inloop vanaf 19.15 uur**
- **Aanvang 19.45 uur**
- **Toegang gratis**

Oud Veenendaal

Juni
2023

Inhoud

29

De redactie

Om te beginnen

30

G.M.J. van Schuppen-Diepeveen

De Veense draadomroep

34

G.M.J. van Schuppen-Diepeveen

Gedichten en gedachten over Veenendaal

38

T. Hoekstra

Bakker Hoekstra

44

H. Roor en G.M.J. van Schuppen-Diepeveen

De geschiedenis van Gedenkpark De Oude Begraafplaats - deel 2

53

De redactie

Veranderd Veenendaal

54

H. Henzen

Wie herkent wie

56

Het bestuur

Het laatste woord

Colofon

38^e jaargang, nummer 2
verschijnt 4 maal per jaar

REDACTIE

Janneke van den Berg
Rijk van de Kuit
Wouter Berkhof
redactie@oudveenendaal.nl

BESTUUR

A. van den Bos, voorzitter
Mevr. G.M.J. van Schuppen-Diepeveen,
secretaris
D.G. van Dijk
H.A. Henzen, penningmeester
H. Henzen
A.A. Slok
J.A. Spies
Mevr. W. Wienecke-van Schuppen

Secretariaat:

Mevr. G.M.J. van Schuppen-Diepeveen
Eekwal 3, 3904 DL Veenendaal
Telefoon 0318 51 10 66
info@oudveenendaal.nl

Website:

www.oudveenendaal.nl

Ledenadministratie:

A. Hempenius
Kees Stipplein 52
3901 TP Veenendaal
Telefoon 0318 51 38 79
ledenadministratie@oudveenendaal.nl

Financiële administratie:

Berry Henzen
MacBridestraat 51, 3902 KK Veenendaal
Telefoon 0318 52 74 91 (na 19.00 uur)

Werkgroepen en commissies:

H. Henzen
J.G. Sandbrinkstraat 120
3901 EZ Veenendaal
Telefoon 06 54 91 19 91

Documentatiecentrum:

De Cultuurfabriek
Kees Stipplein 78, 3901 TP Veenendaal
Telefoon 0318 58 26 68
documentatiecentrum@oudveenendaal.nl

Openingstijden:

Dinsdag van 13.00 tot 16.00 uur
Donderdag van 13.00 tot 16.00 uur
Zaterdag van 10.00 tot 13.00 uur
Of op afspraak: 06 54 91 19 91

ISSN: 0926-2857

Afbeelding omslag Omleidingskanaal-Kanaalweg (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Bank:

IBAN: NL 62 RABO 0 395110106, t.n.v.
Historische Vereniging Oud Veenendaal

De contributie bedraagt € 25,- per jaar.
Losse nummers van dit blad € 8,-.
Het lidmaatschap van de vereniging loopt
gelijk met het kalenderjaar.
Opzegging alleen schriftelijk en tot een
maand vóór het begin van het nieuwe
verenigingsjaar.

Ontwerp, opmaak en druk:

Henzen ontwerp & communicatie, Veenendaal

Niets uit deze uitgave mag worden gereproduceerd zonder schriftelijke toestemming van de redactie.

De redactie reageert na inzending van een artikel naar de scribent. De tijd tussen datum van inzending en het uitkomen van het nummer waarin het artikel wordt opgenomen is veelal een paar maanden tot een jaar. Plaatsingsmoment is afhankelijk van de voorraad artikelen en de benodigde aanpassingen. Ingezonden artikelen kunnen door de redactie worden aangepast. Over plaatsing van een artikel in ons tijdschrift wordt door de redactie beslist. De inhoud van ingezonden artikelen valt buiten de verantwoordelijkheid van de redactie.

Om te beginnen

Het jaar is alweer bijna op de helft, de zomer staat voor de deur. En daarmee is het tijd voor het tweede nummer van Oud Veenendaal van 2023.

Onze auteurs hebben weer mooie en soms onbekende verhalen voor u uitgezocht. Heeft u bijvoorbeeld wel eens gehoord van de Veenendaalse Draadomroep? Zelfs op het gemeentearchief had niemand er ooit van gehoord. Ineke van Schuppen heeft het verhaal van deze eerste lokale omroep (opgericht door haar grootvader) uitgezocht en opgetekend, en daarmee weer een onbekend stukje geschiedenis van Veenendaal ontsloten.

van de bakkerij van zijn vader in de Nicolaas Beetsstraat. Maar ook over het opgroeien in een nieuwbouwwijk in Veenendaal-Zuid en de opkomst en ondergang van de buurtwinkeltjes. U had van ons eveneens nog deel twee van 'De Oude Begraafplaats' tegood. Ook dat vindt u in dit nummer.

Natuurlijk zijn er ook nog de vaste fotorubrieken 'Veranderd Veenendaal' en 'Wie herkent wie' gevolgd door het laatste woord van het bestuur.

Door:
De redactie

De Oude begraafplaats aan het begin van de 20e eeuw (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Er was in maart ook weer een ledenbijeenkomst. Het vertrouwde Eltheto aan de Fluiterstraat gaat tegen de vlakte, en daarom zijn de bijeenkomsten vanaf nu in het Rembrandt College. De eerste editie op deze nieuwe locatie is in ieder geval goed bevallen. Tijdens deze bijeenkomst nam Mats Beek de toehoorders mee door de Veense poëzie.

Teun Hoekstra vertelt over het wel en wee

Wat inmiddels ook een vaste gewoonte begint te worden: een oproep aan mensen die artikelen willen schrijven voor ons blad ... Er is een hele kleine groep mensen die regelmatig het een en ander op papier zet. Daar zijn we uiteraard erg blij mee, maar het is ook kwetsbaar. Als er een of twee mensen van deze groep wegvallen, heeft dat grote gevolgen voor *Oud Veenendaal*. En nieuwe schrijvers brengen misschien wel nieuwe inzichten. Heeft u iets geschreven over de geschiedenis en wilt u dat delen met andere Veenendalers? Neem dan contact op via redactie@oudveenendaal.nl.

't Was anders

In het vorige nummer heeft de redactie twee fouten over het hoofd gezien, en dat willen we bij deze rechtzetten.

- Bij het artikel over Theater Lampegiet is een deel van de inleiding weggefallen. Mocht u zich afvragen waarom er juist nu hierover een artikel verscheen: de Lampegiet bestaat dit jaar 35 jaar, en daarom heeft Ineke van Schuppen zich verdiept in de geschiedenis van dit theater.

- In 'Uit het gemeentearchief' ging het over de plakboeken van mevrouw Thoomes. Een aantal lezers maakte ons erop attent dat haar eigen achternaam steeds onjuist vermeld is: dat was niet Schot, maar Van der Schoot.

De Veense Draadomroep

Vroege Veense voorloper van Spotify

Mijn grootvader Frans Diepeveen was een ondernemende en technisch begaafde man. Hij begon zijn carrière als zelfstandig ondernemer met de oprichting van een draadomroep in Veenendaal.

Door:
Ineke van
Schuppen

De ouders van mijn grootvader waren Gijsbert Diepeveen en Anthonia Jacomina van Hoeflaken. Het echtpaar kwam al voor 1903 uit Ede, maar dat zal ongetwijfeld Gelders Veenendaal zijn geweest. Het gezin ging wonen op Zandstraat B78 (nu Zandstraat 33) en opa woonde toen nog bij zijn ouders. Tussen 1903 en 1909 woonde het gezin op Gelders Veenendaal 153 (nu Prins Bernhardlaan 128). Op 27 juli 1908

Het echtpaar Gijsbert en Anthonia Diepeveen kreeg zeven kinderen. Op 13 oktober 1886 werd Johannes geboren. Hij emigreerde naar Amerika, waar hij op 32-jarige leeftijd door de bliksem werd getroffen en overleed. Hij was voor zover ik weet niet getrouwd. Op 14 januari 1888 kwam Dina, maar zij werd slechts negen maanden oud. Vervolgens werd Frans geboren op 12 augustus 1889. Op 13 september 1891 werd Theresia (tante Trees) geboren. Zij trouwde met Hen Heintzbergen en het echtpaar bestierde een drankwinkel op het Boerscheland. Daarna werd op 5 mei 1895 Dina Jacomina (tante Dien) geboren. Zij trouwde met Jan Kool, die de eerste rijkschool in Veenendaal oprichtte. Wilhelmina (tante Wil) was de volgende op 9 november 1900. Zij trouwde met bakker Ab Middelhoven en dit echtpaar dreef een bakkerij annex winkel op de hoek van de Patrimoniumlaan en de Paulus Potterstraat. De laatste dochter, Anthonia Jacomina werd geboren op 10 juni 1902. Zij trouwde tweemaal, maar haar heb ik op de verjaardagen van mijn grootouders nooit ontmoet.

Frans Diepeveen (3e van links) en zijn vader (1e van links) in de fabriek van de Gebrs. Van Leeuwen, omstreeks 1905 (Collectie Ineke van Schuppen)

vertrok mijn grootvader naar Rheine in Duitsland. In de burgerlijke stand wordt hij op dat moment aangeduid als sajeterwerker. Zijn vertrek is niet uitzonderlijk, want heel veel mensen die in de textielindustrie werkten, zochten hun heil in Rheine in die jaren. In 1909 verhuisde de hele familie naar Verlaat A105 (nu Verlaat 2) en omdat mijn opa daar ook weer bij was, was hij klaarblijkelijk al weer terug uit Rheine. In 1910 woonde het gezin op Verlaat A73 en dat is nu Verlaat 38. Er werd dus nog al eens verhuisd.

Frans Diepeveen trouwde op 20 juli 1912 met Geurtje van den Heuvel, dochter van Hendrik van den Heuvel en Evertje van de Weerd. Als jongeman werkte hij, net als zijn vader, in de fabriek van Hollandia Wol en Kousen, maar waarschijnlijk heette de fabriek in die jaren nog Gebroeders Van Leeuwen Wolindustrie. In de burgerlijke stand wordt hij dan aangeduid als machinist. Zijn aanleg voor techniek begon in deze jaren vorm aan te nemen. Op 10 januari 1913 werd mijn vader Gijsbert geboren en acht jaar later, op 25 januari 1921, werd tweede zoon Hendrik geboren.

Op 21 januari 1927 verzocht mijn grootvader de burgemeester van Veenendaal, J.J.P.C. van Kuijk, beleefd om hem vergunning te verlenen voor het plaatsen van een radio-ontvanger

om het desbetreffende huis heen geleid.

Op 5 december 1927 kreeg opa vijf pagina's met voorschriften waaraan hij moest voldoen.

Het hele nageslacht van Hendrik en Evertje van den Heuvel-van de Weerd. Links naast Hendrik zijn dochter Geurtje en achter haar echtgenoot Frans Diepeveen. Links van Geurtje de schrijfster van dit artikel, ca. 1951 (Collectie Ineke van Schuppen)

centrale teneinde het de ingezetenen van Veenendaal mogelijk te maken tegen een billijke vergoeding te kunnen luisteren naar muziek, lezingen etc. Hij wilde in eerste instantie de uitzendingen van de Nederlandsch Christelijke Radiovereniging doorgeven, maar daarnaast ook andere stations als Daventry, Brussel en Langenberg. Vier dagen later, op 25 januari ontving hij de vergunning in tweevoud, met de mededeling dat hij één exemplaar aan de minister van Waterstaat moest sturen. Klaarblijkelijk had hij het spannen van de draden uitbesteed aan ene G.J. van Harten uit Amersfoort, want ook deze man kreeg een vergunning van de gemeente Veenendaal. Hij mocht in Veenendaal draden spannen boven de openbare grond ten behoeve van een radio-inrichting. Toen zoons Gijp en Henk oud genoeg waren om mee te helpen, moesten zij de draden over de huizen spannen. Dat ging niet altijd van een leien dakje, want er waren bewoners die beslist geen draden over hun huis wilden hebben, want 'dan moest men de duvel over het dak laten gaan'. In zo'n geval werd er een paal geplaatst en werd de draad

Hij was verplicht om tenminste twee programma's van Nederlandse omroepstations tegelijk door te geven, zodat de aangesloten abonnee een keuze kon maken. Hij moest binnen zes maanden na het afgeven van de vergunning de geleidingen en lijnen klaar hebben voor

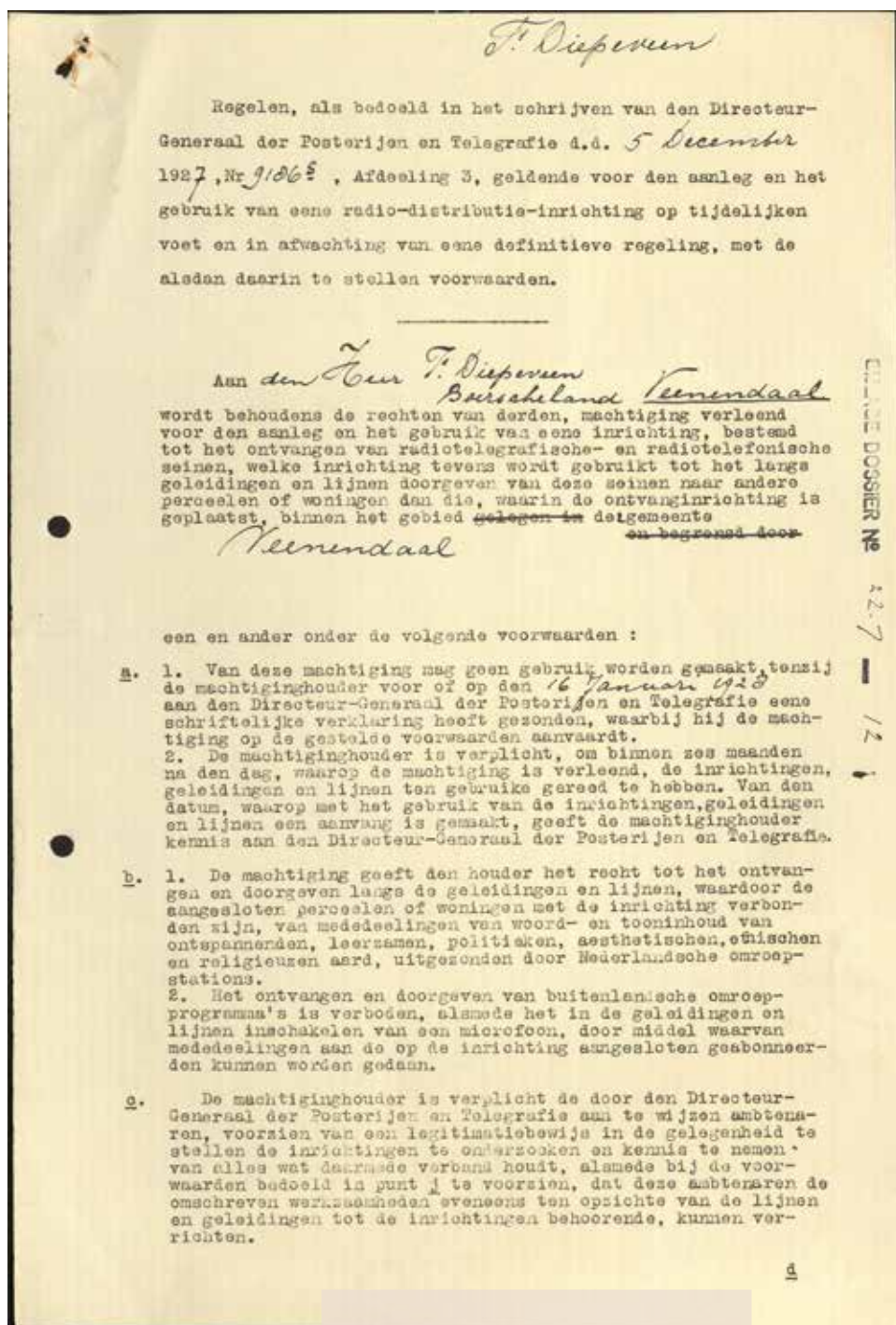

Frans met zijn twee zonen. Rechts Gijp en links Henk, ca 1925 (Collectie Ineke van Schuppen)

gebruik. De machtiging gaf "het recht tot het ontvangen en doorgeven langs de geleidingen en de lijnen, waardoor de aangesloten percelen en woningen met de inrichting verbonden zijn,

raadsvergadering. Tot dan moest er elke vijf jaar een nieuwe machtiging worden aangevraagd, maar opa was van plan het netwerk fors uit te breiden en te verbeteren, zodat

hij nog een derde station kon doorgeven zonder dat daar extra kosten voor de abonnees tegenoverstonden. Deze uitbreiding vergde een behoorlijke investering voor palen en leidingen, en het was niet rendabel het netwerk te vergroten voor een beperkt aantal jaren. Hij vroeg daarom een vergunning aan voor twintig jaar. Volgens B&W bestonden daar geen bezwaren tegen, en dus stelden zij de raad voor de overeenkomst te tekenen. In artikel 3 van de overeenkomst werd gesteld dat opa f 200.-- per jaar aan de gemeente moest betalen, wat was gebaseerd op het feit dat hij op dat moment zo'n 350 aansluitingen had. De gemeente verwachtte dat dat aantal wel zou groeien tot 400, en vond 50 cent per aansluiting per jaar dus een alleszins billijke vergoeding. De gemeente stelde in de overeenkomst ook dat de radio-distributie inrichting kosteloos ter beschikking moest staan voor het maken en in bedrijf houden van een brandalarmeelinrichting. Er stonden nog heel veel meer voorwaarden in de overeenkomst waar hij zich aan moest houden. Er mochten bijvoorbeeld geen redevoeringen van politiek-propagandistische aard worden doorgegeven. De enige verplichting van de gemeente die tegenover alle voorwaarden stond, was dat de gemeente geen vergunning aan een eventuele concurrent mocht geven. Op 10 mei 1932 kwam de vergunning officieel af.

De vergunning voor het aanleggen van een draad-omroep wordt verleend (Collectie Gemeentearchief Veenendaal, GAV 1811-1941, inv. nr. 716)

van mededelingen van woord- en tooninhoud, van ontspannenden, leerzamen, politieken, aesthetischen, ethischen en religieuzen aard, uitgezonden door de Nederlandsche omroepstations."

In 1932 was hij weer het onderwerp van een

In een schrijven aan de raad d.d. 27 april 1937 kwam het gemeentebestuur tot de conclusie dat ze onterecht de vergoeding hadden geëist. De minister had namelijk verordonneerd dat voor voorwerpen onder, op of boven de grond belasting moest worden betaald. En een radiodistributie viel dus onder het gemeentelijke belastingstelsel. Artikel 3 werd uit de overeenkomst geschrapt, maar het is maar de vraag of opa beter af was als

belastingplichtige.

Op 17 maart 1938 kreeg hij vergunning om een kabel te leggen vanaf Hoofdstraat 29 naar de Patrimoniumlaan, maar de eisen waren dat het werk direct uitgevoerd moest worden, dat de kruising op de Kerkewijk bij de Vaartbrug door boring moest gebeuren en dat hij overleg moest plegen met de gemeente-architect.

De Veenendaalse radiocentrale werd een populair station, waar men zich voor 50 cent per week op kon abonneren. Werklozen betaalden slechts een kwartje. Op enig moment had de centrale meer dan 1000 abonnees. Men was aangesloten op vier stations. Elke avond

gen door te geven omtrent de distributie van levensmiddelen. Maar ook hier traden een aantal ambtelijke regels in werking. De Radio Omroep Controle Commissie gaf niet zomaar toestemming om belangrijk nieuws door te geven. De burgemeester kreeg op 27 mei 1939 instructies van deze instantie. De burgemeester antwoordde dat hij bij proefalarmeringen sirenegeloei via een grammofoonplaat de ether in wilde sturen. Van het Ministerie van Binnenlandse Zaken kreeg hij daarvoor toestemming. De reguliere programma's gingen door tot in 1940. Toen namen de Duitsers alle apparatuur in beslag wegens 'staatsgevaarlijkheid', en tot woede van de familie werd de apparatuur na de oorlog niet teruggegeven.

Frans en Geurtje Diepeveen bij het huwelijk van hun zoon Henk (Collectie Ineke van Schuppen)

van zeven tot acht werd een verzoekplatenprogramma uitgezonden en dat was zeer populair. Mijn vader Gijp werd daarmee Veenendaals eerste disc-jockey. Later werd hij opgevolgd door zijn broer Henk. In 1939 werden via de draadomroep de alarmoefeningen voor de verschillende luchtbeschermingsploegen georganiseerd. In het eerste oorlogsjaar werd de draadomroep aangewezen om mededelin-

Na de oorlog richtte opa Hendi Fijnmetaal op. Het merk Hendi, een samen-trekking van Henk Diepeveen, werd al gedeponerd in 1934. Opa woonde toen op Boerscheland 37, het pand waarin later de stomerij van Van Hardeveld vele jaren gevestigd was. Hij had er een winkel in elektrische artikelen, zoals stofzuigers, strijkijzers, ketels, wasmachines en boenmachines. In eerste instantie hield Hendi zich bezig met het verzilveren en vernikkelen van diverse artikelen, maar al snel werd begonnen met het zelf produceren van o.a. bestek, roomstellen en aanverwante artikelen van roestvrij staal. Het bedrijf bevond zich in de Fluitersstraat, achter de winkel op Hoofdstraat 29, waar hij in 1938 naartoe was verhuisd.

Voor zijn kleinkinderen was hij een aardige grootvader. Op zaterdag kregen we een kwartje zakgeld en door de week mochten we een dubbeltje halen. Dan greep hij in de zak van zijn colbertje, waaruit een handvol losgeld tevoorschijn kwam. Mijn zusje Hanneke was brutaler dan ik: zij ging rustig twee keer in de week een dubbeltje halen. Vaak ging hij met ons naar de winkel van Heijnekamp en dan mochten we snoep uitzoeken. Ook mochten we vaak mee naar de Hollandia IJssalon in het Achterkerk. Heerlijk bosbessenijs verkochten ze daar. Veel later kregen zijn vijf kleinkinderen een auto van hem. Mijn grootvader overleed op 27 mei 1983 op de leeftijd van 93 jaar

Gedichten en gedachten over Veenendaal

Tijdens de eerste bijeenkomst op de nieuwe locatie in het Rembrandt College was Mats Beek onze gastspreker.

Door:
Ineke van
Schuppen

Maar eerst werden de aanwezigen welkom geheten door voorzitter Bert van den Bos, die zijn tevredenheid uitte over de nieuwe locatie.

Jaarverslagen

Er waren een aantal verslagen te behandelen, waaronder het jaarverslag van de secretaris over 2022 en diverse jaarverslagen van de penningmeester. Maar alvorens daartoe over te gaan, sprak Bert lovende woorden tot vertrekkend penningmeester Henk de Kleuver, die dertien jaar deze moeilijke doch eervolle taak had verricht. En toen was de beurt aan de nieuwe penningmeester Berry Henzen. Hij leidde ons door het door de kascontrolecommissie goedgekeurde cijferwerk heen en daaruit bleek dat we een gezonde vereniging zijn. Een onzeker punt is de energietoeslag waar de vereniging mee te maken kreeg. Met de partners in de Cultuurfabriek is bij de gemeente een verzoek ingediend tot compensatie van de energiekosten. De Rijksoverheid heeft aangegeven een compensatie voor de energiekosten ter beschikking te stellen aan de cultuursector, maar deze compensatie moet met de nodige instellingen worden gedeeld. Bert gaat er echter van uit dat de HVOV een graantje van deze toeslag zal meepikken. Voor komend jaar wordt de contributie niet verhoogd. Een nieuwe kascontrolecommissie werd benoemd. Paul Stegeman was aftredend, waardoor de nieuwe commissie nu bestaat uit de heren P. Jansen en B. van Dijk.

Mats Beek

Vervolgens kreeg de spreker van deze avond, Mats Beek, het woord. Voor hem was dit een thuiswedstrijd, want hij was in zijn werkzaam leven docent Nederlands op het Rembrandt College. Mats is geboren en getogen in Veenendaal, hoewel daar een kleine kanttekening bij moet worden geplaatst. Hij werd eigenlijk geboren in Ede, terwijl zijn jongere broer, die in hetzelfde huis werd geboren, wel in Veenendaal

ter wereld kwam. En dat heeft natuurlijk alles te maken met de grenswijziging van 1960, toen het Verlaat overging naar Stichts.

Mats Beek tijdens zijn raadslidmaatschap
(Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

In 2012 werd hij de eerste Veense stadsdichter, een taak die hem als Veenendaler in hart en nieren goed paste. In dat jaar voerde hij met zijn broer ter gelegenheid van de opening van het culturele seizoen een cabaretsce ne op, waarin hij solliciteerde naar de toen nog niet bestaande functie van stadsdichter. Het gaf de gemeente aanleiding serieus na te denken over het stadsdichterschap en een paar weken later kreeg hij zijn vaste benoeming. Mats heeft onder andere het boekje *Schrijvers Geturfd* samengesteld, waarin hij alle Veense schrijvers en hun boeken heeft opgenomen. Naast stadsdichter was Mats onder andere raadslid voor de PvdA, voorzitter van de straatnamencom-

missie, voorzitter van 'Gedichten op Muren' en lid van de werkgroep 'Cultureel Café'.

Ollekebolleke

Een van zijn favoriete dichtvormen is het ollekebolleke. Een ollekebolleke is een gedicht van acht regels. Regel vier rijmt altijd op regel acht, de klemtoon valt om en om en regel zes bestaat uit één woord van zes lettergrepen in hetzelfde metrum.

Dr. J.G. Thoomes revisiting

*Brouwersgracht, Veenendaal
That's where the Action is
Stadsstrand en Thoomesplein
Bibliotheek*

*Thoomes zou hier – met zijn
Schooldirecteurenblik
Niks meer herkennen hoor
Waar hij ook keek!*

Over deze ollekebolleke, voor de gelegenheid omgedoopt tot ollekeballeke, moet misschien even worden nagedacht voor het kwartje valt.

*Het was weer Ossenmarkt
Hele families zijn
Die woensdagmiddag weer
Op pad gegaan*

*Maar met mijn minimaal
Veeboerderijverstand
Zeg ik: "Zo'n ossenmarkt
Is geen bal aan"*

*Als u dit niet begrijpt,
pak dan het woordenboek
Kijk eens bij os
en u snapt het subiet*

*Een os is ruw verminkt:
testesverwijdering
Zo'n os heeft alles,
maar ballen dus niet*

Natuurlijk kwam in dit verhaal van Veense dichters ook Kees Stip aan de orde. Helaas had Veenendaal meer met Kees Stip dan Kees Stip met Veenendaal. In de honderden dierengedichtjes die hij schreef, is er niet een op Veenendaal gebaseerd. Terwijl Veenendaal toch een makkelijk rijmwoord is, dat bewees hij wel met het gedichtje over Bloemendaal. Het

is echter mogelijk dat het gedicht 'Mist' in de bundel *Au! De Rozen Bloeien* op Veenendaal is geïnspireerd. Desalniettemin blijven zijn gedichtjes de moeite waard. Een hele leuke is trouwens:

*"Den Haag" zo zegt een woerd, "is blijkbaar
Per trein uit Utrecht onbereikbaar.
Want telkens als ik het probeer
Begint een goudgebiesde heer
zijn longen vol met lucht te happen
En roept dan "Woerden overstappen".*

En ook deze is de moeite waard:

*Te Cuyk bestelde een kalkoen
Voor zestig centen dennengroen
Een ster, tien slingers, twintig kaarsen
Zes rode ballen en een paarse
Alsook een boek van J. van Meurs
"Vermommingen voor amateurs"
"Ik ben" zo sprak het beest benauwd
"met Kerstmis liever boom dan bout".*

Een andere schrijver die Veenendaal in sommige van zijn boeken noemde, was Gerard Reve.

De plaquette is in 2010 aangebracht op het huis van de familie Van Manen aan de Boslaan en is plechtig onthuld (Collectie Hennie Henzen)

Gerard voerde een geanimeerde briefwisseling met Simon Carmiggelt. Die kwam regelmatig op bezoek bij Gerard, toen hij nog bij de familie Van Manen op de Boslaan woonde, maar de

Kronkel die Simon zelf ooit over Veenendaal schreef was niet erg waarheidsgetrouw en zeker niet positief. Hij schreef er zelf over aan Gerard: "Deerlijk plaatsje, omzoomd door schone bossen. Als je t.z.t. mijn stuk "Stadje" leest, moet je dat overigens niet helemaal op Veenendaal betrekken. Ik veegde er allerlei landerige ervaringen opgedaan in visueel minder bekoorlijke menselijke nederzettingen in bijeen en kruigde ze met wisecracks van weer elders. Komaan, men doet wat men kan."

Op het huis van de familie Van Manen is een aantal jaren geleden een plaquette aangebracht met de tekst: "In Veenendaal heb ik een evenwicht gevonden, dat ik nooit eerder in mijn leven heb gekend. Eindelijk ontplooit zich mijn talent in volle kracht." (Gerard Reve in een brief aan Josine M.)

Woelrat (links) en Teigetje (rechts) bij de onthulling van de plaquette (Collectie Hennie Henzen)

Gerard woonde in 1971/1972 op de Boslaan samen met zijn vrienden Willem Bruno van Albeda (Teigetje) en Henk van Manen (Woelrat). Zij woonden de onthulling van de plaquette bij.

Mats kon het niet laten om ook een gedicht te maken op Gerard Reve:

*Aan de Boslaan heeft geen mens
Ooit zo prachtig mooi geschreve
Als begin zeventiger jaren
De volksschrijver Gerard Reve*

Hij schreef de taal der lieve jongens

*En al gauw wiste we dat
Die lieve jongens bij hem woonde
Teigetje en Woelrat*

*U denkt nu steeds tijdens het lezen
Waar zijn die 'n'-en toch gebleve?
Die heb ik weggelate anders
Rijmt het niet op Gerard Reve*

Sinds april 2022 is er in Veenendaal niet meer één stadsdichter, maar een gilde van stadsdichters. Dit gilde bestaat uit vier personen: Samira Senghini, Wilco van Doorn, Daphne Kalff en Mats Beek. Op deze manier kunnen meer initiatieven ontplooid worden en kunnen taken worden verdeeld. In principe wordt elke maand een gedicht van het Stadsdichtersgilde gepubliceerd in *De Rijnpost*.

Een van zijn laatste gedichten over Veenendaal is:

Winkelwee

*Waar zijn de winkels van weleer?
De Hoofdstraat is zichzelf niet meer!
Op de gevels en de ramen
Stonden vroeger Veense namen.
Van Schuppen, Hiensch ... het is voorbij.
Je ziet nu ketens op een rij*

*Bakker Van Kooten is gesloten.
Mijn uurwerk van Geluk blijft stuk.
Geen dropjes meer van drogist Tak.
Geen automatiek met oud gebak.
Geen Hootsen meer, geen Diepeveen;
Daar kocht destijds toch iedereen!*

*Niets lijkt er over meer van toen!
Toch is er iets dat je kunt doen.
Het klinkt misschien een beetje gek,
Maar leg je hoofd eens in je nek;
Wanneer je blik naar boven glijdt,
Zie je daar nog d' oude tijd!*

Hilarisch zijn de grafschriften die hij op bekende Veenendalers (die gelukkig nog leven) heeft gemaakt.

Op Jaap Pilon: *Zonder de vrouw met de hoed,
lig ik hier toch minder goed.*

Op Wim van Ginkel: *Ik hield van verticaal tui-
nieren, tegen de muur gingen plant en struik.
Nu lig ik horizontaal te pieren met een tuintje
óp mijn buik.*

Op Piet Tamminga: *Aan het einde van mijn reis,
ben ik zelf zo koud als ijs.*

Op André Heuvelman: *Toeterdetoeterdetoeter-
detoet, ik lig hier echt ontzettend goed.*

Op de hoek van het Verlaat en de Brouwersgracht bevindt zich dit gedicht van Mats Beek (Foto Ineke van Schuppen)

Op de hoek van het Verlaat en de Brouwersgracht, tegenover het huis waarin hij is opgegroeid, heeft in het kader van 'Gedichten op de Muren' ook een ollekebolleke van Mats een plekje gevonden. Dit gedichtje staat op de foto op deze pagina.

Na afloop bedankte Bert de spreker en wenste hij de toehoorders wel thuis.

Gilbert van Schoonbeke

*Comt vrienden om my henen
En luystert allemael
Gilbert van Schoonbeke
Hij doet u syn verhael*

*Laet ick u eerst vertellen
Wat myne afcomst is
Geboortig uyt Antwerpen
Dat is tocg wel gewis*

*Mijn vader hadt twee vrouwen
Ick was onwettigh kind
Er viel dus niets te erven
Door my wert niet geïnd*

*Mijn wyf hiet Elisabeth Hendrikcx
Sy was eerst seventien jaer
Wy huwden in '44
Zes kinderen cwamen daer*

*Mijn lief was enigh kind
Haar vader die was rijk
Ons becwam by syn verscheyden
Dus ruym het aertse slyk*

*Gy kent Maarten van Rossum
Hij belegerd' onze stad
Wy werden 't toen gewaer:
In ons' wallen zat de klad*

*In vijftiennegenenveertig
Hadt ick een duyd'lyck plan
Voor 't bouwen van stadswallen
En dat cwam er toen ook van*

*Wy hadden daervoor nodig
Seer veel gebacken steen
En om die steen te backen
Was turf van node (of veen)*

*Die turf die kwam uit Holland
Uit de Geldersche Vallei
Graef daarvoor nieuwe vaerten
Was wat ick de menschen zei*

*Er was een Brouwersopstand
Ick moest naer Brussel gaen
Maria van Hongarije
Heb ik daer bygestaen*

*Ick wert slegts zevenendertig
Was enk'le maenden kranck
In de kerk der Minnebroeders
Rust ick tusschen predickstoel en banck*

Bakker Hoekstra: de geschiedenis van een brood- en banketbakker in Veenendaal

Mijn ouders, Pieter Hoekstra, geboren op 19 november 1913 in Wildervank en Theodora Elisabeth Dorland, geboren 31 mei 1914 in Delft trouwden op 19 februari 1941 in Delft. Piet was in de crisisjaren vanuit Groningen naar het westen getrokken en werkte als bakkersknecht bij een bakker in Delft. Hij werkte daar tegen kost en inwoning. Na hun trouwen vestigden zij zich in Den Haag en langzaam maar zeker maakte Piet promotie.

Door:
Teun Hoekstra

Na de oorlog was hij opgeklommen tot bedrijfs-leider, of eigenlijk meewerkend voorman in de broodbakkerij van Van Stralen in de Kempstraat. Als het brood was gebakken, trok hij om

Het echtpaar Hoekstra-Dorland op hun trouwdag in februari 1941 (Collectie T. Hoekstra)

een uur of elf zijn eigen broodwijk in. Maar hij wilde meer, hij wilde een eigen zaak. Hij

verkochte zijn broodwijk en bij een paar klanten die vertrouwen in hem hadden, leende hij geld om een bakkerij te kunnen kopen. Er was een mondelinge overeenkomst met een oorlogsweduwe in Putten om de bakkerij over te nemen voor f 5.000,-- . Maar op de dag van overdracht werd de prijs van f 5.000,-- met f 1.000,-- verhoogd. Dat was niet de afspraak, dus ging dat niet door. Dan maar verder zoeken.

Bakker Teunissen

De familie Teunissen had hun broodbakkerij in Veenendaal te koop gezet, want zij wilden emigreren naar Zuid-Afrika. De bakkerij stond op een onaantrekkelijke plek: de Nicolaas Beetsstraat, een klinkerweggetje dat na 150 meter doodliep op een weiland van boer Jansen. Ook hier was de prijs f 5.000,-- voor de bakkerij en het eigendom van het pand. Het pand bestond uit een woonhuis, waarvan de voorkamer was omgebouwd tot winkel. Achter het woonhuis was de bakkerij gebouwd.

Piet was heel enthousiast en wist zijn vrouw Door te overtuigen. Dus ging het gezin met de drie kinderen Piet, Doortje en Teun naar Veenendaal. Ankie werd in 1948 geboren en completeerde het gezin. Het was in die tijd heel gebruikelijk om vanuit een woonhuis een bedrijfje te beginnen. Alleen al in de Savornin Lohmanstraat had je de sigarettenwinkel van de gezusters Huibers, slager Septer, kruidenier Dijkstra, kruidenier en melkboer Sukkel, elektriciteitsbedrijf Van Ginkel, groenteboer Schoeman en de garen-en-band winkel van Meijer. Bijna allemaal gerund vanuit de voorkamer.

Winkel in de voorkamer

'Onze winkel' was ingericht met een eenvoudige toonbank en een etalage met gordijntjes er voor. Het was een broodbakkerij met een broodwijk. Het brood werd bezorgd en de enkele klant die langskwam, ging 'achterom', zoals dat werd genoemd. Door, mijn moeder, had voor haar huwelijk in kledingwinkels gewerkt, waar zij ook veel ervaring had opge-

Het gezin voor het huis in de Nicolaas Beetsstraat, met de winkel in de voorkamer (Collectie T. Hoekstra)

daan met het inrichten van etalages. Zij wilde van de winkel iets maken. Maar het heeft wel even geduurd, voordat de klanten er aan gewend waren dat ze 'voorum' moesten.

Veenendaal-Zuid breidt zich uit

Eind jaren veertig begon Veenendaal over het spoor uit te breiden. Begonnen werd met de Klaas Katerstraat en in de loop van de jaren kwamen de straten aan de westkant tot de Rondweg er bij. Toen dat was volgebouwd, werd het gebied tussen de Patrimoniumlaan en het spoor aangelegd. Ineens was de Nicolaas Beetsstraat geen doodlopend weggetje meer. De Savornin Lohmanstraat en de Nicolaas Beetsstraat werden van riolering voorzien en geasfalteerd. Voor mij als kind was dat een fantastische tijd, al die reuring in de omgeving. Het bouwen van de huizen en de vernieuwde straataanleg hadden mijn voortdurende belangstelling. Ik vond het prachtig om het ambachtswerk van de metselaars en de timmerlieden te zien gebeuren. Ook als er weer ergens een tentje van de PTT stond, was ik er niet bij weg te slaan. De geur van het solderen kan ik zo weer in mijn geheugen oproepen.

Het zwaartepunt van de winkelomzet werd gevormd door de broodwijken. De ene wijk die volgens een vaste route werd gelopen was in Veenendaal-Zuid, maar dan ten westen van de Kerkewijk. De andere wijk was de rest van Veenendaal. De klanten woonden zeer verspreid: van de Kastanjelaan tot het Benedeneind en van de Middellaan tot de Nieuweweg. Erg efficiënt was dat allemaal niet.

Luchtfoto van de Nicolaas Beetsstraat en omgeving, 1951 (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Een dubbeltje voor een nieuwe klant

Wel was het de kunst om nieuwe klanten te werven. Als kinderen keken we altijd uit naar verhuishagens. Stond er weer een verhuishagen, dan waren we er als de kippen bij om te vragen of ze klant bij ons wilden worden. Wij hadden er een groot belang bij om zo'n klant te werven. Want als dat was gelukt, kregen we een dubbeltje per klant in onze spaarpot, maar pas nadat veertien dagen waren verstreken en gebleken was dat het een vaste klant was geworden. Mijn zus Doortje was er het beste in. De concurrentie was enorm onder de broodbakkers. In 1947 waren er in Veenendaal-Zuid vijf bakkers gevestigd. Er zaten er drie op de Patrimoniumlaan: Otterlo, Middelhoven en Van Soest. Op de Boslaan had Ariesen zijn bakkerij

en dan Hoekstra op de Nicolaas Beetsstraat. Er was ook een bakkersvereniging in Veenendaal. Piet was lid van het bestuur en Henny Hiensch was voorzitter. In dat bestuur en in de ledenvergadering is vaak gesproken over sanering van de broodwijken, zoals dat bij

De bakkers De Gooijer, Voorthuizen, Hiensch, Ariesen en Hoekstra (Collectie T. Hoekstra)

de melkhandelaren was geregeld. Maar daar kwam helemaal niets van terecht, want iedere bakker vond van zichzelf dat hij het beste brood bakte. Bij de melkhandelaren lag dat anders, want ze betrokken allemaal hun melkproducten van zuivelfabriek de Vemiez.

Vakantie

Wat de bakkers wel lukte was een vakantie-regeling. Aanvankelijk voor een periode van twee weken. Elke week ging de helft van de bakkers met vakantie. Er werd in die drie weken niet bezorgd, maar er werden standplaatsen verdeeld, waar de mensen brood konden kopen. Dat systeem werkte zo goed, dat na een paar jaar een periode van vier weken, dus twee weken vakantie, werd overeengekomen. Bij die vakantie-regeling gold ook de afspraak dat binnen zes weken na de vakantieperiode geen klanten van de collega mochten worden overgenomen. Mijn moeder ontfermde zich over de winkel. Brood werd daar niet veel verkocht, maar koekjes, gebak,

chocolaterie en snoepgoed deden het goed. De gordijntjes van de etalage verdwenen en mijn moeder kon zich uitleven in het inrichten van de etalage. Dat heeft haar zelfs een eerste prijs van de Veenendaalse Winkeliersvereniging opgeleverd bij het 10-jarig bevrijdingsfeest in 1955. Bij boekhandel Kleefsman op de Patrimoniumlaan kocht zij twee bouwplaten van bommenwerpers. Met die vliegtuigmodellen heeft ze het uitwerpen van Zweeds wittebrood in de etalage verbeeld.

Zondagsrust

Wij werden vrij streng opgevoed. Op zondag mochten wij niet buiten spelen, we gingen twee keer naar de Brugkerk en dan ook nog op zondagmiddag naar de zondagschool in de Patrimoniumschool. Piet en Door waren streng in de leer. Een enkele keer gebeurde het wel eens dat er een klant op zondag achterom kwam, omdat hij vanwege plotseling bezoek brood

tekort had. Ze wilden dan een half of heel brood kopen. Maar Piet verkocht geen brood op zondag. Hij gaf dan een brood mee. Als die klant op maandag het brood wilde betalen, weigerde Door het geld en zei dat het brood was geschonken: op zondag geen handel. Maar als een klant op zondag vanwege de onverwachte visite koekjes of gebak wilde hebben, werd dat geweigerd, want zonder brood kun je niet leven, wel zonder gebak.

Het interieur van de winkel (Collectie T. Hoekstra)

Haat-liefde verhouding met de politie

Voor tien uur in de ochtend mocht er geen vers brood worden verkocht. Dat was bij wet geregeld om te voorkomen dat de bakker te lange werkdagen zou maken. Vroeger dan vier uur mocht de bakker niet beginnen. Doordeweeks was dat niet zo'n probleem, maar op zaterdag was dat anders. Om het brood op tijd en in voldoende hoeveelheid klaar te hebben, begon Piet op zaterdagavond altijd ruim voor vier uur te bakken, en soms begon hij al om twaalf uur, zoals met de feestdagen. Dat leverde regelmatig problemen op met Wout van Bruggen, de politieman die kennelijk met de controle op de regels van de Arbeidswet was belast. Hij kwam dan midden in de nacht de bakkerij in en probeerde Piet er van te overtuigen dat hij in overtreding was. Piet reageerde daar altijd laconiek op door te stellen dat hij dat niet wist of hij begon een discussie over de noodzaak van voldoende vers brood op de zaterdagochtend. De ene keer kreeg hij een waarschuwing, de andere keer een bon. Maar na enige tijd van vooral bekeuringen kreeg hij er genoeg van en kwam hij op het idee om de ramen van de bakkerij op zaterdagavond te blinderen met speciaal gemaakte schotten. De buitendeur van de bakkerij bleef op slot en het probleem was opgelost. Eens was Piet ziek en ging naar bed na het bakken van het brood. Er was niemand beschikbaar om het brood te bezorgen in een van de wijken. Dus werd Piet, mijn broer van twaalf jaar, om half elf met de transportfiets en een mand vol brood op pad gestuurd. Om elf uur was hij weer thuis. Broer Piet was naar huis gestuurd door de politie. Mijn vader belde de politie en meldde dat hij de twaalfjarige weer de wijk in had gestuurd, omdat hij geen betere oplossing voor het bezorgprobleem wist. Als ze op het bureau toevallig een mannetje over hadden, dan was die welkom om tegen een geringe vergoeding het brood te bezorgen.

Grappen en grollen

Mevrouw Boone, ze woonde vlakbij in de Lohmanstraat, was altijd bij ons in en rond het huis. Haar man was nachtwaker bij de Panter en sliep dus overdag. Het was een heel lieve vrouw: ze was voor ons kinderen als een tweede moeder. Vooral mijn zusje Ankie was heel geliefd bij haar. Maar ze was ook een snoeperd. De gebroken koekjes waren altijd voor haar, maar het liefst at ze de afsnijdsels van de gebakjes. Zo nu en dan deed Piet dan

een klein beetje groene zeep ertussen. Op een woensdagmiddag, de winkel was dan gesloten, kwam opoe Rademakers, een wat oudere vrouw, achterom in de bakkerij. Piet was net klaar met het maken van gebakjes. En er lag weer een stukje afsnijdsel voorzien van groene zeep op de werkbank. "Dat mag ik zeker wel opeten," zei opoe. Piet zei dat het niet voor haar was bestemd, maar voor mevrouw Boone. "Die krijgt hier wel genoeg te snoepen," was het antwoord. Piet zei dat ze het wel mocht hebben, maar dat het niet voor haar bestemd was en hij raadde haar af om het op te eten. Toch deed ze het, maar ze reageerde heel sportief.

In de winter kwam er wel eens een politieman die nachtdienst had zich in de bakkerij opwarmen. Een keer kwam een niet zo sympathieke politieman in de bakkerij. Om de bakkerij goed op temperatuur te houden, had mijn vader bedacht om de rookafvoer van de oven via een gegalvaniseerde metalen pijp door de bakkerij om te leiden. Als de oven werd opgestookt werd die pijp 'roodgloeiend', alleen kon je dat niet zien. De politieman vroeg of je die pijp wel zou kunnen aanraken. Piet zei dat hij dat niet wist, omdat hij dat nog nooit had geprobeerd. Maar als de politieman het wilde weten, moest hij het maar proberen. De goede man deed dat en heeft het geweten ook.

Verbouwing

Het werd tijd om de winkel te verbouwen. In 1956 werd de gevel opgetrokken en de etalageruit verbreed. Een compleet nieuwe

De winkel na de uitbreiding
(Collectie T. Hoekstra)

winkelbetimmering werd geplaatst. Een complete metamorfose. Met de omzet in de winkel

ging het steeds beter. Maar in omzet was Piet eigenlijk niet zo geïnteresseerd. "Van omzet kan ik niet leven", zei Piet altijd. "Het gaat om de winst." De winstmarges in de winkel waren goed en er werd ook steeds meer brood via de winkel verkocht. Dat was niet in de laatste plaats, omdat er in de winkel een broodsnijmachine stond. Bakker Hoekstra was de eerste in Veenendaal met die optie. Het brood snijden kostte vijf cent, ook omdat het dan verpakt werd. Heel lang werd het brood niet verpakt, maar ging er alleen een papiertje omheen.

Een ander idee van Piet was om in de (banket) bakkerij nog uitsluitend roomboter te verwerken, dus geen margarine meer. Hij wilde nergens in huis margarine, zelfs niet in de keuken. Bijkomend voordeel voor ons was dus dat wij voortaan roomboter op ons brood hadden. Regelmatig kwam er een inspecteur van de warenwet controleren of mijn vader zijn belofte wel hield. Er werd geadverteerd in *De Vallei* en de *Veenendaalsche Courant*.

Bordje uit de winkel (Collectie T. Hoekstra)

Ook werden er wekelijks folders gedrukt, die wij als kinderen in Veenendaal-Zuid in de brievenbussen moesten stoppen. De prijzen van de banketproducten werden vanwege de roomboter verhoogd. Allemaal ter verbetering van de winst. En het werkte.

Niet meer bezorgen

In 1958 kwam Piet er achter dat het bezorgen van brood een kostbare zaak was. Vooral de tweede wijk kostte door de grote spreiding van de klanten veel tijd en dus geld. Door de aanschaf van een lelijke eend werd er wel op

tijd bespaard, maar het bleef een kostbare aangelegenheid. Uiteindelijk werd besloten om geen brood meer te bezorgen aan de noordkant van het spoor. Een volgende stap werd gezet in 1961, maar pas na veel wikken en wegen. Piet had uitgerekend dat het bezorgen van een brood gemiddeld tien cent kostte. En dat op een prijs van 60 cent van een witbrood. Dat sommetje klopte wel, want hij zou een arbeidskracht uitsparen. Hoe moest hij dat aanpakken: het Veenendaalse publiek was nog steeds gewend aan de bakker aan de deur. Zijn collega's zouden graag zijn klanten overnemen. Dus er moest iets slims worden bedacht. Met bakker De Gooijer, die een bakkerij op het Gelderland had, maakte hij een afspraak. De Gooijer en hij zouden samen bij alle klanten van de wijk langsgaan en de situatie uitleggen. De tien cent besparing op het bezorgen zou Piet voor de helft toevoegen aan de kwaliteit van het brood; de andere vijf cent was voor hem, vanwege het risico van omzetverlies. Piet vroeg aan de klanten om voortaan het brood in de winkel te komen halen. Maar hij zei erbij dat hij er alle begrip voor had als de klant toch liever een bakker aan de deur had. In dat geval wilde hij bakker De Gooijer aanbevelen. Deze aanpak werd door bijna alle klanten met respect ontvangen. Drie weken later stopte Piet als eerste bakker in Veenendaal met bezorgen.

Weekend

In het begin werd ongeveer 50% van de omzet van de wijken door de winkel overgenomen. Jeanne van der Scheur werkte al jaren bij ons. Voor de helft van de tijd als winkelmisje en de andere helft als hulp in de huishouding of om bij te springen in de bakkerij. Ze ging fulltime in de winkel werken. Veel klanten kwamen terug, maar er kwamen ook veel nieuwe klanten bij. Maar helaas, met één ding had Piet geen rekening gehouden. Langzaam maar zeker concentreerde de verkoop zich op de vrijdag en de zaterdag. De productie van brood verschoof uiteraard mee. Op een gegeven moment werd zo'n 70 procent van het brood in het weekend verkocht. Het gevolg was dat Piet met korte rustpauzes vanaf vrijdagmorgen tot zaterdagmorgen in de bakkerij aan het werk was. In de nacht had hij regelmatig hulp, maar dat waren vaak mensen die daarnaast een volle baan hadden, dus die waren niet altijd beschikbaar. Vaak lag hij het grootste deel van de zondag en de maandag op bed om bij te komen. Op vrijdag en zaterdag was het natuurlijk ook heel druk

in de winkel. Op zaterdagmorgen stonden de mensen buiten op hun beurt te wachten. Voor Door was het heel zwaar, al was er in de winkel wel vaak hulp.

Bedrijfsovername

Eind 1971 besloten Piet en Door om ermee te stoppen. Veel bakkers, zoals Van Soest, Otterlo en Ariesen, hadden hun zaak reeds gesloten. In Veenendaal-Zuid waren allen Middelhoven en Hoekstra over. Broer Piet, die alle diploma's voor brood- en banketbakker bezat, had de lier al aan de wilgen gehangen. Geen opvolger in de familie. Ik weet niet of er een bedrijvenmakelaar aan te pas is gekomen, maar ineens meldde Roel Kaptein, een jongeman van 19 jaar

zich als opvolger. Samen met zijn toekomstige vrouw wilde hij de zaak gaan runnen. Geld had hij niet, maar ambitie des te meer. Piet en Door zouden geld in de zaak steken en samen met een bank kon het bedrijf door Roel worden overgenomen. Dat gebeurde in 1972, 25 jaar na de start. Het aardige van Roel Kaptein was, dat hij Piet bij de zaak bleef betrekken. Een paar middagen in de week werkte Piet een paar uur in de bakkerij en bereidde luxe broodjes voor. Hij werd regelmatig om advies gevraagd door Roel, die dat advies zorgvuldig overwoog, om vervolgens zijn eigen gang te gaan. Tenslotte heeft Roel de zaak verkocht aan Kees van Aller en die heeft ook heel goed brood (hij is overigens nog de enige bakker in Veenendaal-Zuid).

Luchtfoto van het Franse Gat 1980 (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

De geschiedenis van Gedenkpark De Oude Begraafplaats

Henk Roor, voorzitter van de werkgroep Vrienden van Gedenkpark 'De Oude Begraafplaats van 1829' heeft samen met Aart Aalbers de geschiedenis van de begraafplaats grondig uitgediept en deze op de website van Het Gedenkpark (www.oudebegraafplaatsveenendaal.nl) gepubliceerd. Afgelopen december publiceerden we het eerste deel, nu deel 2.

Door:
Henk Roor
Ingekort door Ineke
van Schuppen

1919: Begraafplaats gesloten verklaard

Op 30 mei 1919 besloot de gemeenteraad om de inmiddels overvolle begraafplaats gesloten te verklaren voor nieuwe graven. Voor wie al een eigen graf bezat, gold de regel dat er alleen maar mocht worden bijgezet in familiegraven. Dat gebeurde in de jaren '20 en '30 nog maar

Maar niet iedereen was het daar mee eens. Ene Barend H. de Leeuw, wonende Hoofdstraat 74, stapte reeds op 22 november 1947 naar het College van B&W met het verzoek om na zijn dood toch bij zijn vrouw begraven te mogen worden. De gemeenteraad besloot echter het advies van het College op te volgen en de begraafplaats niet weer opnieuw open te stellen. Enkele families lieten het er niet bij zitten en stuurden vele brieven om de overheid er van te overtuigen dat men alsnog op de oude begraafplaats bij hun familie begraven wenste te worden. Slechts vijf families maakten van de door de gemeente geboden gelegenheid gebruik om de stoffelijke overschotten met de gedenkstenen over te brengen naar de begraafplaats aan de Munnikenweg.

1947: Mejuffrouw van Woudenberg schrijft een brief

De in 1869 geboren mejuffrouw Hendrika Johanna van Woudenberg haalde op late leeftijd werkelijk alles uit de kast om toch begraven te mogen worden aan de Achterkerkstraat. Zij was de dochter van de reeds lang geleden overleden textielabrikant Dirk van Woudenberg (1832-1906), die tijdens zijn leven op het zogenaamde Duivenweitje de enorme Machinale Sagnetfabriek Van Woudenberg had laten bouwen. Later werd dit bedrijf bekend onder de naam Textielabriek Frisia, die was te vinden op de plek waar nu Theater De Lampegiet is gevestigd. Deze Dirk van Woudenberg liet in 1898 naast zijn fabriek een kapitale villa annex kantoor bouwen, de Frisiavilla. Nu is restaurant Het Zusje er in gevestigd. Het was de eerste woning in Veenendaal die elektrisch verlicht werd. Kortom, Hendrika Johanna was niet van eenvoudige komaf en daar was ze zich ook goed van bewust getuige de correspondentie

De begraafplaats aan het begin van de 20e eeuw (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

af en toe. In de meeste gevallen ging het om echtgenoten van personen die op dezelfde plek als hun man of vrouw wilden worden begraven. Nadat in 1947 werd geconstateerd dat hiervan in de tientallen jaren ervoor slechts sporadisch gebruik werd gemaakt, besloot de gemeente Veenendaal na overleg met Ede op 1 januari 1948 de begraafplaats definitief te sluiten.

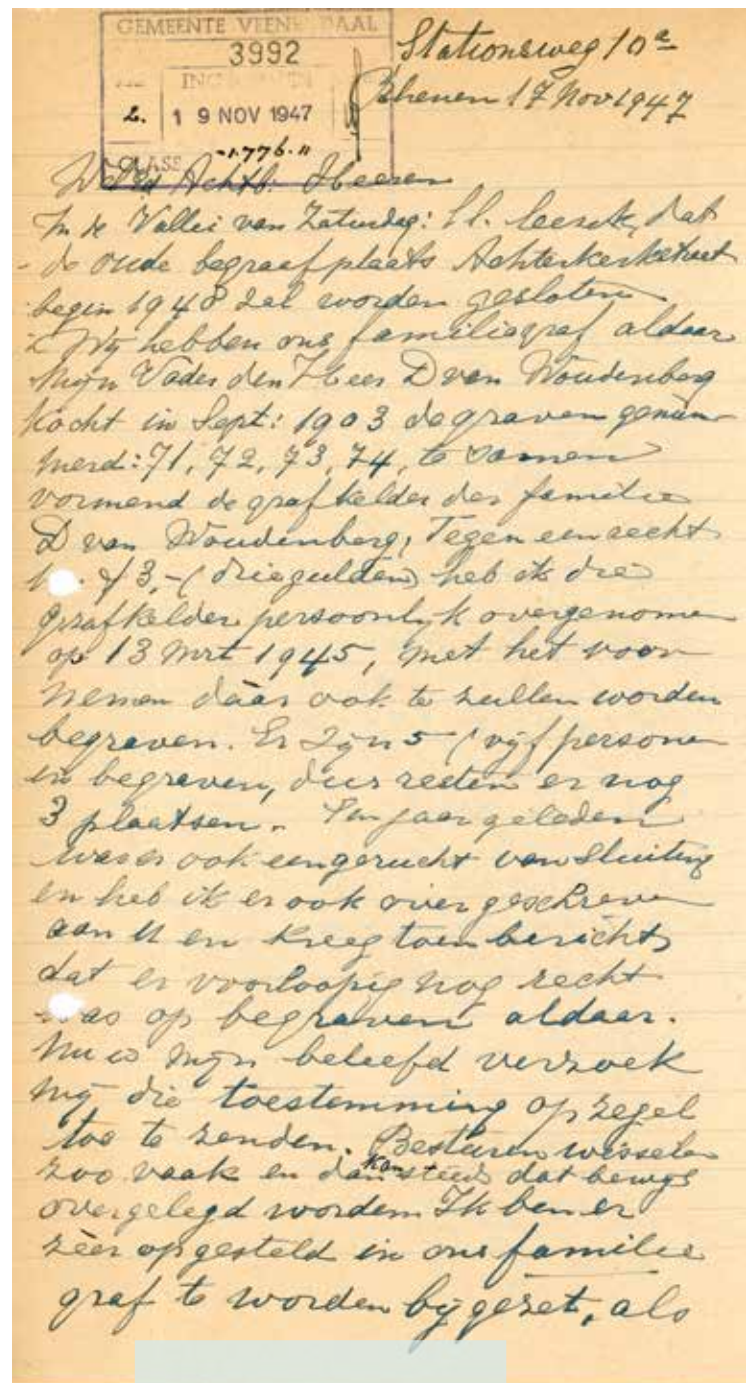
die ze vanaf 1947 ging voeren. Zij wilde per se in het familiegraf bij haar ouders en broers begraven worden. Na eerst een vergeefse poging bij Burgemeester en Wethouders gedaan te hebben, richtte ze haar aandacht op het college van Gedeputeerde Staten te Utrecht. Toen ook dat niet hielp, kreeg een paar jaar later minister-president Drees zelf een brief van haar. Aan het college van Gedeputeerde Staten te Utrecht schreef ze op 30 december 1947:

Edelachtbare Heren,

Naar ik heb vernomen zal het oude kerkhof, aan het Achterkerk te Veenendaal, in januari 1948 gesloten worden als begraafplaats. De grafkelder van mijn familie is daar en ik zou nog zeer gaarne daarin worden begraven. Ik ben reeds 78 ½ jaar, dus zoo lang zal ik niet meer leven. Mijn geachte Vader, een der voornaamste burgers van Veenendaal liet in September 1903 een groot gemetselde kelder maken voor acht personen. Mijn moeder is toen overleden, daarna mijn vader, eenige jaren later twee zonen en een kleinzoon, dus vijf personen. Er is plaats voor acht kisten, maar daar mijn beide zusters getrouwd zijn en hare eigen graven hebben, zou het graf na mijn bijzetting wel kunnen worden gesloten. De kelder is nog in zeer goede staat, hetgeen gebleken is bij eene inspectie eenige jaren geleden. En het graf is al die jaren goed onderhouden, ook door wijlen Notaris Sandbrink, mijn zwager, waarschijnlijk eenige leden van Uw college nog wel bekend. Mijn Vader liet de kelder maken voor zich en zijne kinderen, dus uit piëteit moest u mijn vriendelijk en dringend verzoek toestaan. Besluit U b.v. dat personen boven de 75 jaar, die een eigen graf hebben nog in de eerste 5 jaar daar mogen worden begraven. Dat oude kerkhof is klein en ligt in een volksbuurt, dus wordt het een speelplaats voor kinderen, die er geen respect voor hebben. Voor plantsoen is het geheel ongeschikt en zoo oud is het nog niet. De eerste, vooraanstaande burgers, die Veenendaal welvarend hebben gemaakt, rusten daar, dus zou het een eeresaluut zijn aan die mensen, het kerkhof goed afgesloten te laten bestaan.

Mijn Vader en zijn beide energieke zonen hebben de machinale wolfabriek (thans de 'Frisia') gesticht en dus zeer veel mensen werk gegeven. Bovendien was hij kerkvoogd, raadslid, voorzittend veenraad van het Water-

schap, dus gaf hij zijn beste krachten aan Veenendaal. Oud- burgemeesters, predikanten en fabrikanten hebben daar hun graf; men moest toch zulke plaatsen blijven eerbiedigen.

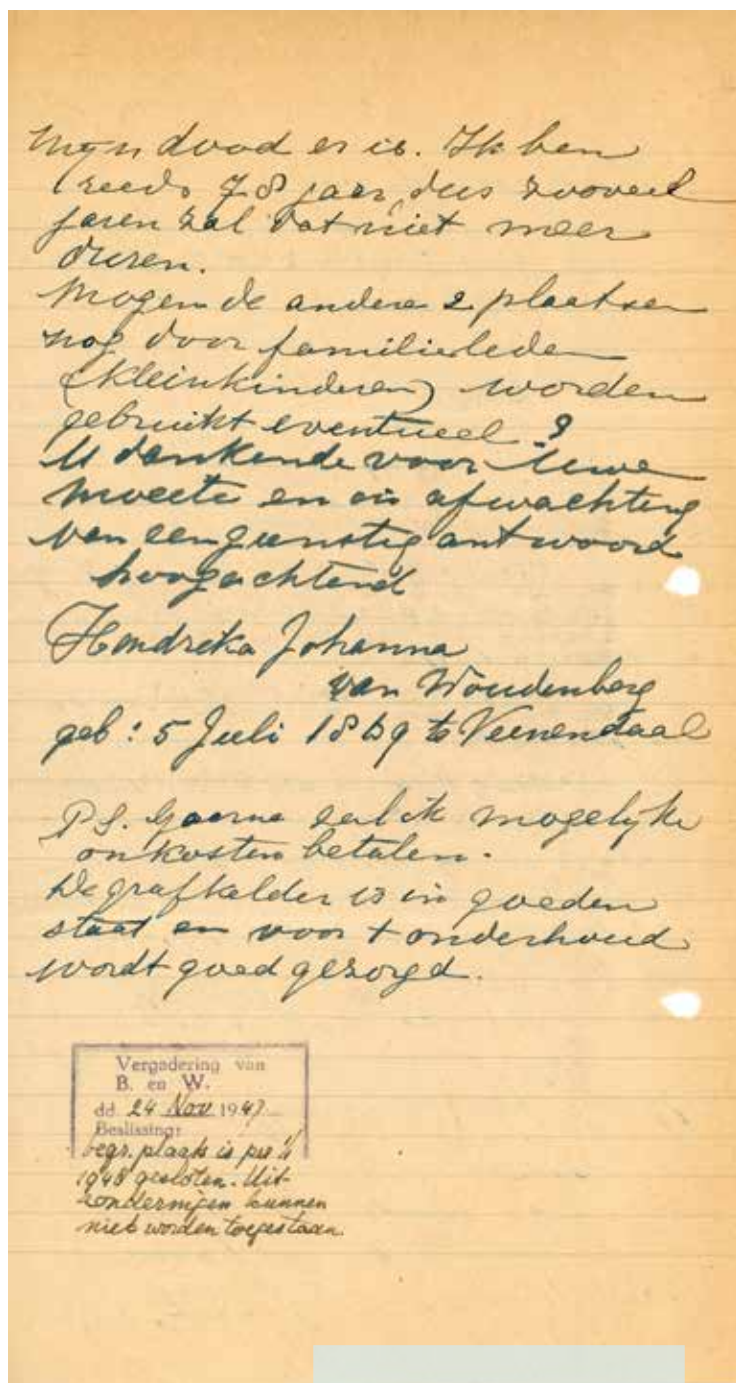
Uit GAV 1942-1990 inv 9173 Een brief van mejuffrouw H.J. van Woudenberg (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

In afwachting van Uw gunstig antwoord, verblijf ik met de meeste hoogachting, w.g. H.J. van Woudenberg. (mej. H.J. van Woudenberg, geboren 5 Juli 1869, ongehuwd)

Ook notaris P.W. Maris te Veenendaal deed een poging, maar het college van B&W rea-

geerde op 18 juni 1949 naar de executeur: "Er is al vele malen met haar over deze kwestie gecorrespondeerd. Wij hebben haar daarbij duidelijk aangegeven dat het niet mogelijk is aan haar wens te voldoen. Het is nutteloos en

provincie niet lukte om toestemming te krijgen, wendde de inmiddels in Rhenen woonachtige mejuffrouw Van Woudenberg zich rechtstreeks tot de minister-president Drees.

Uit GAV 1942-1990 inv 9173 Een brief van mejuffrouw H.J. van Woudenberg (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

onze tijd is te kostbaar om hierover verder te corresponderen." Het gemeentebestuur zat wel met de kwestie in haar maag en vroeg advies bij Gedeputeerde Staten van Utrecht. Maar Veenendaal had aan de regels voldaan en de begraafplaats bleef gesloten. Toen het via de

Rhenen, 24 april 1950 Stationsweg 10a.
Aan Zijne Excellentie Dr. W. Drees, Minister-president

Hooggeachte Excellentie,
Mag ik één ogenblikje vragen van uwe kostbare tijd. De kwestie is deze: Onze gemetselde, in zeer goede staat zijnde grafkelder is op het thans gesloten Oude Kerkhof te Veenendaal. Mijne Ouders, mijne beide broeders en een neefje zijn daar in begraven. Er zijn nu nog drie vrije plaatsen in en mijn Vader was er zeer op gesteld, dat zijne kinderen daar begraven zouden worden. Die grafkelder is nu mijn eigendom, maar tot mijn verwondering willen B. en W. van Veenendaal mij geen toestemming geven in dat graf te worden begraven ofschoon ik al jaren er gedurig om vraag, en hun ook wel een vergoeding wil geven.

Dit is toch onbillijk en eene groote teleurstelling voor mijn kant, op al mijn wereldreizen was 't steeds een rustgevende gedachte, daar te mogen rusten. Daar ik gelezen heb, dat U een zeer humaan, begrijpend mens zijt en onze hoogste autoriteit, wend ik mij tot U, teneinde raad met dringend verzoek, Uwe groote invloed wel te willen gebruiken en te zorgen dat ik eene vergunning ontvang voor mijne begrafenis aldaar opdat ik als laatste in dat graf zal worden bijgezet. Ik ben bijna 81 jaar, dus zal dat niet zoo lang meer duren.

Ik wordt van dit alles zoo droevig en nerveus, het vergalt mijn laatste levensjaren! Weet U, ik vind dat de jongeren van thans zoo weinig gevoel hebben voor oude mensen. Ik heb nooit van de staatsruif gegeten, wel veel aan Lieftinck (de minister van Financiën, red.) geofferd! Ik woonde bij mijn beste ouders tot hun dood en bleef ongehuwd. Ons geslacht is oud Veensch en heeft zeer veel gedaan voor de bloei van dat dorp als fabrikanten en kooplieden, zoo ook mijn Moeders geslacht de Van Broekhuijzens. Dus waarom zou ik als een der laatsten daar niet op 't oude Kerkhof begraven mogen worden? Hopende Uwe geëerde toestemming te mogen ontvangen, Excellentie, teeken ik mij Uwe U zeer hoogachtende (w.g.) Mej. H.J. van Woudenberg.

Het college van B&W onder leiding van burge-

meester A. Bakker kreeg vanuit Den Haag een brief. Als antwoord schreef het college op 19 Mei 1950 geheel volgens de wet gehandeld te hebben en indien men zou toegeven aan Mevrouw Van Woudenberg: "In dezelfde omstandigheden als Mej. Van Woudenberg verkeren in deze gemeente zeker nog 5 personen." Weer kreeg mevrouw Van Woudenberg nul op rekest. Op 3 juli 1950 stuurde zij vanaf haar nieuwe adres in Bilthoven de volgende brief:

*Edelachtbare Heeren,
Daar U bij monde van den Burgemeester mijn zeer billijke verzoek om te worden bijgezet in ons familiegraf op 't oude Kerkhof te Veenendaal geweigerd hebt, verzoek ik U nogmaals mij te willen geven eene flinke vergoeding wegens het onteigenen van het graf, thans mijn eigendom. U noodzaakt mij elders een nieuw graf te koopen met een liggende zerk, terwijl in ons graf nog drie vacante plaatsen zijn. Dat wordt een aardige som geld! Wat zou 't niet veel eenvoudiger zijn en voor beide partijen minder kostbaar, als U gehoor gaf aan mijn dringend verzoek om nog slechts éénmaal dat graf te openen om mijn stofelijk overschot te ontvangen. Dagelijks nadert die dag meer en meer voor mij, daar ik 81 jaar ben! Dus verzoek ik u beleefd mij zeer spoedig mee te deelen op welke som ik van Uwentwege kan rekenen. Natuurlijk begrijpt U wel, dat donaties en legaten voor Kerk en Diaconie te Veenendaal (de Hervormde Kerk, red.) van mij niet te verwachten zijn bij hernieuwde weigering.*

Hoogachtend Mej. H.J. van Woudenberg.

Het College van B&W zette op 11 juli 1950 een stempeltje op haar brief en de beslissing was: "voor kennisgeving aannemen". Op 12 Januari 1954 verbleef de inmiddels 85-jarige mevrouw Van Woudenberg in hotel De Koning van Denemarken in Rhenen. Ze schreef een kort verhaal over het grafonderhoud aan het College van B&W te Veenendaal en stipte wederom het volgende aan:
Volgens Uw besluit mag ik niet meer worden begraven in dat familiegraf ofschoon dat de

bedoeling was van mijne ouders. Dat is ook een algemeen gebruik in deze gemeente en den omtrek.

Mej. Van Woudenberg kreeg het niet voor elkaar. Ze probeerde het op haar ziekbed nogmaals en ze gaf opdracht deze brief "bij mijn sterven direct te doen bezorgen." De brief begon met:
Mijn laatste verzoek!

WelEdelAchtbaren Heer

Op mijn ziekbed kom ik tot U met een vriendelijk, doch dringend verzoek, namelijk mij wel te willen toestaan om in ons familiegraf van D. van Woudenberg met 't opschrift op den grafsteen: Ik heb liefgehad met een eeuwige liefde. (Zeer vertroostend tekstwoord), te worden begraven bij mijne lieve ouders en broeders.

Luchtfoto van de oude begraafplaats, met op de achtergrond de VSW (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Iedere regel heeft eene uitzondering en ik hoop dat U die in dit geval zult willen toepassen. Als de gemeente er geld voor verlangt gelieve dit dan te regelen met mijn executeurs. Hoogachtend Mej. H.J. van Woudenberg.

Een paar maanden later, op 18 mei 1955, overleed mevrouw H.J. van Woudenberg, dochter uit een oud Veenendaals fabrikantengeslacht, in Rhenen. Ze werd uiteindelijk niet in Veenendaal begraven. Niet op de oude begraafplaats, maar ook niet op de nieuwe begraafplaats aan de Munnikenweg. Uiteindelijk koos zij er voor eeuwige rust te vinden op de Nieuwe Begraaf-

plaats in Amerongen. Alleen, niet bij haar vader, moeder en haar beide jong overleden broers. De laatsten rusten nog altijd in het familiegraf op de Oude Begraafplaats.

1953: VSW wil bouwen op begraafplaats

Slechts vijf jaar nadat de laatste overledenen op de oude begraafplaats werden begraven, in 1953, liet de Veenendaalsche Stoomspinnerijen -Weverij (VSW) aan het College weten belangstelling te hebben voor het perceel van de begraafplaats in verband met toekomstige uitbreiding van de fabriek. De VSW vroeg of ze een optie kon krijgen op de inmiddels gesloten begraafplaats, die direct grensde aan het zuidelijk deel van de fabriek, waar op dat moment zo'n 1.000 mensen werkten. Hoewel B&W begrip hadden voor het verzoek, wilden ze het voorstel toch niet in de raad brengen. Men was bang dat sommige eigenaren van graven "onder het mom van sentimenten een overdreven zakelijk transactie van de aangelegenheid zouden maken."

Maar het College wilde wel meewerken en stuurde enige tijd later een brief naar de rechthebbenden van de graven. Daarin werd aangeboden om de graven met de gedenksteden zonder kosten over te brengen naar de begraafplaats aan de Munnikenweg. Een 37-tal rechthebbenden reageerden positief en gaven toestemming om de stoffelijke resten over te brengen. De gemeente kreeg echter niet alle families zover dat men toestemming gaf om de graven te verhuizen. In september 1958 probeerde men het als volgt: "Degenen die afwijzend tegenover het voorstel staan uitnodigen voor een persoonlijk onderhoud met de burgemeester," zo lezen we in een aantekening van een ambtenaar. Dit was een slimme zet, want uit een brief van november 1962 bleek dat er wederom vijf families overstag waren gegaan. Uit een interne memo bleek dat men met de 'onwilligen' (zo noemde men binnen het gemeentehuis de families die niet wilden meewerken aan het verhuizen van hun familiegraven) geen kant op kon want: "De stoffelijke resten uit de wel goed onderhouden graven mogen uitsluitend met toestemming van de rechthebbenden worden overgebracht." Tot het laatst toe weigerden de families De Jonge, De Jong en De Ruiters alle medewerking met een beroep op grafrust. Ook de steen op hun graven is niet verwijderd. Deze drie gedenksteden met onderliggende graven werden in 1986 beschermd door een hekwerkje

en ze zijn nog steeds op het noordelijke deel van de begraafplaats te vinden. In 1965 lichtte het College van B&W de raad in dat men de begraafplaats wilde laten rusten, omdat als maar één belanghebbende weigerde, alle pogingen om de graven over te brengen voor niets zouden zijn gedaan. Ook waren de kosten voor de operatie te groot en men vreesde ondertussen ook voor de publieke opinie bij zo'n massale overbrenging van stoffelijke resten. Uit oogpunt van fatsoen zouden de 25 belanghebbenden die wel wilden meewerken

Het toegangshek gezien vanaf de begraafplaats (Cord Otting, collectie Gemeentearchief Veenendaal)

ingelicht worden, dat het gratis overbrengen niet haalbaar was. Het College vond het wenselijk om de begraafplaats te laten rusten tot na 1 april 1978. Door het faillissement van de VSW (in 1979) verdween de kandidaat-koper van het toneel.

1962: 'Een schandelijke toestand'

In de jaren '50 en '60 verpauperde de oude begraafplaats steeds verder en dat deed een inwoner uit Amsterdam op 19 juni 1962 in de pen klimmen:

Voor een bezoek aan het graf van mijn ouders, op de oude begraafplaats te Veenendaal, heb ik mij geschaamd over de vreeselijke en schandelijke toestand van deze begraafplaats. Er wordt door het gemeentebestuur niet de minste eerbied getoond voor de mensen die hier rusten. Het lijkt mij geen excuus, dat op deze plaats niet meer wordt begraven. Zolang daar de begraafplaats nog is, berust bij U de plicht daar geen schandelijke chaos van te maken zoo erg als er beslist geen tweede in de beschaafde wereld is.

Met de meeste hoogachting, J. van den Bosch

De gemeente liet de heer Bezemer (ambtenaar) het graf inspecteren en die concludeerde dat het graf er nog niet zo slecht bij lag. Het college schreef in een interne memo: "De heer Van den Bosch heeft weinig of geen recht van spreken, hoewel de oude begraafplaats in een verwaarloosde toestand verkeert." Tot midden jaren '60 bleef de mogelijkheid bestaan om voor eigen rekening stoffelijke resten over te brengen naar de nieuwe begraafplaats aan de Munnikenweg. Eén van de laatste families die hiervan gebruik maakte was die van in de Engelse textielstad Manchester geboren oud-bedrijfsleider van de VSW-fabriek Thomas Spencer Elce (1841-1899). Op verzoek van de nabestaanden werden in 1962 uit graf nummer 158 op de Oude Begraafplaats de stoffelijke resten opgegraven van Thomas Spencer Elce zelf, zijn vrouw Mary Jane Jackson (1840-1931) en hun op 15-jarige leeftijd overleden dochtertje Sara Eliza (Sissy) Elce (1870-1885). De vierde persoon die onder deze gedenksteen lag begraven, was de schoondochter van Thomas Spencer Elce, die luisterde naar de fraaie naam Mary Christina Judith Felicita Prost (1870-1904). Zij overleed op 34-jarige leeftijd en was de vrouw van zoon William James Elce, die zelf ook nog een tijd bedrijfsleider was van de VSW. De vier liggen sinds de overplaatsing in 1962 begraven in graf B204 op de begraafplaats aan de Munnikenweg.

1974: Plan voor ruiming graven

In december 1974 wilde het college van B&W echter met spoed weten hoeveel graven er op de oude begraafplaats nog behoorlijk onderhouden werden. De directeur gemeentewerken

nam er de tijd voor, want pas op 10 april 1975 kwam zijn antwoord: "Aan het grafsteenwerk zelf wordt praktisch niets gedaan. Over het algemeen maakt het een onverzorgde indruk en is de tekst moeilijk te lezen omdat alles er goor uitziet." Weer werd vooruitgelopen op een eventuele ruiming en liet men becijferen hoeveel het allemaal zou kosten. In de begroting stond onder andere een post voor een rietmatten afzetting. Deze werd gepland om "eventuele hinderlijke belangstelling en gevoelens van buitenaf te voorkomen." In het plan om de begraafplaats te ruimen, zouden ook 390 bomen gekapt moeten worden, maar een uitzondering werd gemaakt voor een zestal oude bomen. De oudste boom op de begraafplaats, de bruine beuk, dateerde van tussen 1830 en 1850. In 1977 circuleerde er een voorstel binnen het gemeentehuis om de

De begraafplaats in slechte staat, jaren '70 (Cord Otting, collectie Gemeentearchief Veenendaal)

oude begraafplaats te gaan ruimen. Maar op 24 oktober van dat jaar besloot het college het voorstel drie maanden aan te houden, omdat men nog niet precies wist waar de zuidpoot van de 'city-tangent' (de zogenaamde centrumring) moest komen te liggen. Het voorstel behelsde wederom een rieten afzetting, het kappen van bomen, het overzetten van zeventien graven naar de Munnikenweg, het afvoeren van 100 grafmonumenten naar de stort en het afvoeren van de beenderen naar een massagraf op begraafplaats aan de Munnikenweg. De totale kosten werden geraamd op f 246.450,--.

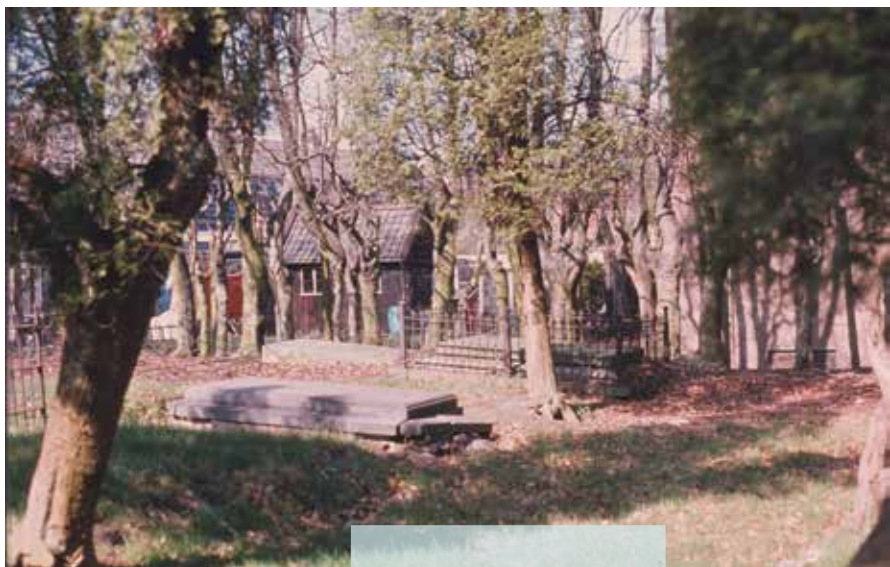
1986: Herinrichting Oude Begraafplaats

Het onderhoud van de oude begraafplaats aan de Achterkerkstraat bleef slecht en enkele jaren later kwamen ook de bestuursleden van de kort daarvoor opgerichte Historische Vereniging Oud Veenendaal in actie. In het juni-nummer van 1986 van het blad *Oud Veenendaal* staat te lezen: "Het is een onwaarschijnlijke schande: kapotte graven, overwoekerd en tot speelplaats van de jeugd geworden. Het is moeilijk te begrijpen dat we in Veenendaal zo met een kerkhof omgaan, terwijl het jongste graf nog geen veertig jaar oud is." Het bestuur somde een aantal oplossingen op om alles weer toonbaar te maken en besloot met de aankondiging van een excursie naar de begraafplaats. Ondertussen boog de door de gemeente ingehuurd groenontwerper Brandsma zich over de oude begraafplaats en in 1986 diende de directeur gemeentewerken een f 227.000,-- kostend plan in voor een nieuw hekwerk, groenvoorzieningen, ophoging van het terrein met vijftig centimeter, het opruimen van oude grafwerken en restauratie van de oude toegangspoort aan de kant van de Molenstraat. De structuur van de begraafplaats zou worden gehandhaafd en moest het karakter krijgen van een wandelpark. Omdat de aangrenzende straat Kostverloren in dezelfde tijd een nieuw wegdek kreeg, zouden de vrijkomende oude waalklinkers van deze straat gebruikt kunnen worden om een verhard pad over de begraafplaats aan te leggen. Drie families gaven geen toestemming tot het verwijderen van de gedenksteen. Om die graven plaatste de gemeente een hekje. Alle andere ruim 100 gedenksteden werden van de graven gelicht en de 47 mooiste gedenksteden werden in overleg met Historische Vereniging Oud Veenendaal bewaard en langs het middenpad gelegd. De overige grafzerken belandden in een afvalcontainer. Op 22 oktober 1986 schreef de directeur gemeentewerken: "De oude toegangspoort is gerestaureerd en een aantal grafpaaltjes zijn nabij de oude ingang geplaatst. Met nadruk wijs ik er nog op dat geen stoffelijke resten zijn verstoord of verwijderd. Het tweeledig doel, namelijk het handhaven van het karakter van de oude begraafplaats en

het creëren van een wandelparkje lijkt te zijn geslaagd." Anno nu zitten er nog circa honderd gemetselde graven en grafkelders in (onder) de grond. In het gedeelte van het grafregister dat bewaard is gebleven, staan duizenden namen opgetekend van hen die aan de Achterkerkstraat tussen 1829 en 1947 begraven zijn.

2006: Opknapbeurt Begraafplaats

Ruim 20 jaar later leek de inmiddels langs de centrumring (Weverij) gelegen Oude Begraafplaats toch wat weggezakt in het collectieve geheugen. Reden voor de lokale CDA-fractie om in oktober 2006 opnieuw aandacht te vragen voor de begraafplaats tussen het Kostverloren en de Weverij. Het groenonderhoud liet volgens de christendemocraten zeer te wensen over. De houten bielzen die in 1986 rondom de begraafplaats waren geplaatst, bleken totaal verrot en nogal wat gedenksteden waren gebroken of gescheurd. De eerder aangelegde kruidentuin op het noordelijke deel van de begraafplaats bleek nog geen succes te zijn. Korte tijd later trok de gemeente opnieuw de portemonnee. De verrotte spoorbielzen rond de begraafplaats werden vervangen door onderhoudsarme betonbielzen, die er sindsdien netjes bij liggen. Verder gebeurde er vooralsnog weinig. Na het

Kort voor de herinrichting, ca. 1985
(Collectie HVOV-G. Bastenhof)

qua monumentenbeleid niet altijd glamoureuze verleden van de Oude Begraafplaats ontstond er in dezelfde periode ook de nodige zorg en beroering over de vraag hoe er moest worden omgegaan met de gedenksteden op de Algemene Begraafplaats aan de Munnikenweg, die inmiddels ook bijna een eeuw oud is. John van

de Heuvel en Aart Aalbers organiseerden hier-
toe het eerste burgerinitiatief in Veenendaal en
haalden 150 handtekeningen op. Doel van dit
burgerinitiatief was om de gemeente er toe te
bewegen zeer terughoudend om te gaan met

“hondenuitlaatplaats, een plek voor hangjon-
geren en een verzamelpunt van drugsdealers.”
Het bestuur van buurtvereniging Holle Kamp
ging op de foto met een berg bijeen geraapt
afval en publicatie hiervan in de *Veenen-*

daalse Krant maakte de
tongen in Veenendaal los.
Men kondigde tevens aan
om ter gelegenheid van
het eerste lustrum de
begraafplaats te willen
adopteren. De genoemde
foto zette de politiek
opnieuw aan tot actie.

Na de herinrichting, 1987 (Collectie HVOV)

de aanwezige grafmonumenten en na verloop
van tijd niet automatisch tot ruiming over te
gaan. Ook werd aandacht gevraagd voor de
onder architectuur aangelegde structuur van
de begraafplaats, alsmede voor de vele fraaie
bomen.

2009: Gedenkpark De Oude Begraafplaats

In 2008 maakte ook columnist Sjoerd de Jong
van huis-aan-huis-blad *De Rijnpost* in zijn
column gewag van wantoestanden op de oude
begraafplaats. In diezelfde tijd wandelde Bea
Brouwer, voorzitter van de bewonerscommissie
van buurtcomité Holle Kamp (Molenstraat/
Trommelaar e.o.) met enkele vrienden uit
Nieuw-Zeeland door de wijk. Het echtpaar
verbaasde zich over de prachtige voortuinen
in Nederland. Brouwer: “Toen ze echter langs
de oude begraafplaats liepen wisten ze niet
wat ze zagen. Ze vonden het in het Hollands
vertaald een zootje en zeiden ons: ‘Zo ga je
toch niet met de doden om? Hieruit blijkt geen
enkel respect voor de overledenen!’” Met dit
alles in het achterhoofd wist zij de bijna vijf
jaar bestaande bewonerscommissie Holle
Kamp enthousiast te maken om tijdens het
jubileumjaar te proberen de Oude Begraaf-
plaats een facelift te geven. In september 2008
maakte de bewonerscommissie wereldkundig
dat de begraafplaats was verworpen tot een

reken, breken of wegzakken van de zerken kon
worden voorkomen. Ook werden er voor de
rustzoekers enkele bankjes geplaatst. De
oude monumentale beuk uit 1830, één van
de oudste bomen van Veenendaal, werd met
spots aangelicht en er werden enkele passende
lantaarns geplaatst. De kosten van de werk-
zaamheden bedroegen € 25.718,- rekening
gemeente. In 2009 werd een informatiezuil
geplaatst, waarop de geschiedenis van de
begraafplaats in het kort werd weergegeven.
Vanaf dat moment was de begraafplaats offi-
cieel niet alleen maar een wandelpark, maar
ook een gedenkpark. Een plek om even stil te
staan bij al die vele duizenden Veenendalers
die hier begraven zijn. Bij de ceremonie werd
één minuut stilte in acht genomen, waarbij een
aantal kerken drie minuten lang de ‘doodsklok-
ken’ liet beieren. Door een veertigtal kinderen
van de nabijgelegen Johannes Calvijschool
werd het Wilhelmus aangeheven. Vanaf dat
moment ging de bewonerscommissie Holle
Kamp het dagelijks onderhoud van de Oude
Begraafplaats verzorgen. De gemeente trok
zich, geheel naar de geldende tijdgeest, enig-
zins terug en zou alleen nog het groot onder-
houd en het maaien van de gazons voor haar
rekening nemen.

2013: Oude grafsteen weer terug

In 2013 kwam er tijdens opruimwerkzaamhe-
den op de gemeentewerf een bijna 130 jaar

oude ovale oude grafsteen te voorschijn. Op de grafsteen was nog net te lezen: "Familiegraf Gerhardus Klomp". Bij navraag bleek dat de steen bij de renovatie in 1986 terecht was gekomen bij een nazaat van de overledene en dat de steen later weer bij iemand anders een tijd dienst had gedaan als bloementafel. Met het oog op een aanstaande verhuizing had de laatste eigenares de gemeente gebeld of zij interesse hadden in een oude grafsteen. Daarop werd de steen door medewerkers van de afdeling Gemeentewerken opgehaald. Historische Vereniging Oud Veenendaal deed onderzoek en ontdekte in de gemeentelijke

Grafsteen H.C. Bervoets: Soms worden er nog oude grafstenen gevonden (Collectie Aart Aalbers)

grafregisters dat de op de grafsteen vermelde Gerardus Klomp een op 13 januari 1823 geboren landbouwer/wolkammer moest zijn geweest. Hij was op 30 september 1884, drie dagen na zijn dood, grafwaarts gedragen. Onder de steen lagen oorspronkelijk vijf personen. De HVOV zocht vervolgens uit of er nazaten konden worden opgespoord, waarmee contact kon worden opgenomen. De zoektocht had succes en dat leidde er toe dat de bijna 130 jaar oude gedenksteen op 7 juni 2013 werd teruggeplaatst op de Oude Begraafplaats. Dit gebeurde in aanwezigheid van twee achterkleindochters van Gerhardus Klomp, waaronder de 90-jarige mevrouw C.A.G. Braams-Klomp. Sindsdien heeft de grafsteen weer een mooie plek op de begraafplaats, nu alleen zonder hekwerk er omheen.

2015: Herdenking Slag Bij Waterloo

In 2015 werd op de Oude Begraafplaats een informatiepaneel geplaatst ter herdenking van de hier begraven soldaten die 200 jaar eerder – op 18 juni 1815 – meevochten bij de Slag bij Waterloo. Bij deze veldslag werd de Franse Keizer Napoleon Bonaparte definitief verslagen

door een coalitie van Britse, Nederlandse, Belgische en Noord-Duitse legereenheden. Op het gedenkbord staan de namen van de zeventien Veenendalers die in 1815 als dienstplichtig soldaat hadden meegevochten. Precies vijftig jaar na deze veldslag – in 1865 – werd bij Koninklijk Besluit alsnog aan een achttal op dat moment in Veenendaal wonende oud-strijders het Zilveren Herdenkingskruis 1813-1815 uitgereikt. Hiertoe behoorden onder meer de geboren Veenendalers Jacob de Fluitier (1795-1870, wolkammersknecht), de katholieke dagloner Bernardus (Beerend) Pas (1793-1868) en de wolkammer Cornelis van Zanten (1794-1874). Deze mannen werden allemaal begraven op de Oude Begraafplaats. Het laatste geldt ook voor de oud-strijder Izaäk Mark (1796-1889), die de gezegende leeftijd van 93 jaar bereikte.

2020: Vrienden van Gedenkpark 'De Oude Begraafplaats van 1829'

Na een aantal jaren begon de kwaliteit van het groenonderhoud op de Oude Begraafplaats toch weer langzaam af te nemen. Hierbij speelde een rol dat Bewonerscommissie Holle Kamp er na verloop van tijd niet meer in slaagde om voldoende vrijwilligers op de been te brengen. Ook het groot onderhoud door de gemeente zelf leek niet bovenaan de prioriteitenlijst van het lokale bestuur te staan. In augustus 2020 startten enkele Veenendalers daarom een nieuw initiatief, waarbij het beheer van de begraafplaats niet zou worden gedaan door een aantal bewoners uit de buurt, maar door een op te richten groep 'Vrienden van het Gedenkpark'.

De vrijwilligersgroep sloot zich kort daarna onder de naam 'Vrienden van Gedenkpark de Oude Begraafplaats van 1829' als werkgroep aan bij Historische Vereniging Oud Veenendaal. De bedoeling daarachter was om meer continuïteit te bieden richting toekomst. Over de verdeling van de onderhoudswerkzaamheden werd korte tijd later een overeenkomst gesloten met de gemeente. Inmiddels is het achterstallig onderhoud weggewerkt en wordt er elke maand geschoffeld, gemaaid, geveegd en gepoetst op de oude begraafplaats. Ook is hier en daar de nodige beplanting toegevoegd aan het 'gedenk- en wandelpark', en is een aantal vogelkasten opgehangen. De inmiddels bijna 200 jaar oude gemeentelijke begraafplaats ligt er anno 2022 weer netjes bij. Nieuwe vrienden/vrijwilligers zijn overigens altijd van harte welkom!

Veranderd Veenendaal

Het is altijd lastig om een foto precies vanuit hetzelfde perspectief als een andere foto te maken. Maar in deze editie van 'Veranderd Veenendaal' was het helemaal onmogelijk. Dat had alles te maken met de toren van Van Manen. Op de oude foto staat die klokkentoren nog een heel eind de Brouwersstraat in; tegenwoordig markeert de toren het begin van de Brouwersgracht. Hoe dat zo is gekomen, is door Ineke van Schuppen beschreven in het septembernummer van 2022. Het gebouw van Van Manen is overigens nog heel goed te herkennen, al is de kleur van de gevel gewijzigd.

Voor fotodetectives is het soms een heel karwei om foto's correct te dateren. Daarom zijn zij altijd op zoek naar aanwijzingen op afbeeldingen die iets zeggen over de datering. In dit geval zijn de letters 'MIRO' zo'n aanwijzing. De MIRO was een supermarkt die in 1979 in Veenendaal werd geopend. En niet zo maar één, maar een hypermarkt: een supermarkt en warenhuis ineen. In heel Nederland waren er maar 13 van dit soort winkels en in 1986 was het alweer gedaan met de pret en gingen veel MIRO's op in de Albert Heijn. Dan weet de fotodetective: dit is een afbeelding uit de vroege jaren '80.

Door:
De Redactie

Wie herkent wie?

Door:
Hennie Henzen

Ook deze keer is er weer ruimte om een aantal foto's aan u voor te leggen. Het resultaat van onze zoektocht naar de in de vorige editie geplaatste foto's heeft helaas maar één reactie opgeleverd. Ik hoop dat de nu geplaatste foto's wel namen en een locatie op gaan leveren zodat we deze in ons archief op kunnen nemen. Foto

48, 49 en 53 zijn van de Ritmeester foto 54 is vanuit een weiland aan de de Industrielaan genomen richting Kerkewijk maar wie zijn deze heren. Uw reactie op de nu of eerder geplaatste foto's graag per mail naar info@oudveenendaal.nl of per post aan Ineke van Schuppen, Eekwal 3, 3904 DL Veenendaal.

50

51

52

53

54

55

56

Het laatste woord

Wat hadden wij 23 maart jongstleden weer een mooie ledenbijeenkomst met Mats Beek als presentator.

Door:
Het bestuur

Hij kan heel boeiend vertellen en we hebben genoten. Ook hielden we onze ledenvergadering. Ineke heeft over deze avond een verslag gemaakt dat u elders in dit nummer leest. Voor het eerst waren we niet meer in Eltheto maar in het Rembrandt College. We kunnen met een gerust hart zeggen dat ook deze locatie ons heel goed is bevallen. Wat ons betreft kunnen we weer jaren vooruit.

Wij zijn als HVOV ook heel blij met de ontwikkelingen van het kerkje in de Zandstraat. Het buitenaanzien is al heel fraai geworden en er is heel goed te zien dat het vroeger inderdaad een kerkje is geweest. Binnen wordt nog heel hard gewerkt aan de bouw van de studio's. Maar ook wordt heel hard gewerkt aan het restaureren van oude elementen die nog in het kerkje aanwezig zijn. Ook buitenom het kerkje wordt alles opnieuw aangelegd. We hebben er alle vertrouwen in gekregen dat het alles een heel mooi geheel gaat worden.

Over hard werken gesproken. Ook in ons documentatiecentrum wordt heel hard gewerkt. Met name het inbrengen van ons archiefsysteem Mais Flexis is een enorme klus, waaraan onze vrijwilligers met groot enthousiasme werken. Steeds meer foto's etc. worden door deze archivering steeds beter toegankelijk. Iets waar we heel trots op zijn.

Oproep

De werkgroep Documentatie wil graag uitbreiden en is op zoek naar vrijwilligers die een bijdrage willen leveren aan het ontsluiten van de vele foto's en documenten die wij inmiddels hebben mogen ontvangen. Als vrijwilliger in het documentatiecentrum ben je actief betrokken bij het vastleggen van de geschiedenis van Veenendaal.

Op dit moment is een team van negen vrijwilligers in wisselende samenstelling tijdens drie dagdelen bezig om het ontvangen materiaal zorgvuldig te omschrijven, te scannen en te archiveren in het archiveringssysteem Mais-Flexis. Als u een bijdrage zou willen leveren

of nieuwsgierig bent hoe wij werken of als u meer informatie wil hebben, kom dan langs in het Documentatiecentrum of neem contact op met Hennie Henzen.

En dan kijken we alweer uit naar de eerstvolgende ledenbijeenkomst van dit jaar op 22 juni aanstaande Jaap Pilon hoopt dan een presentatie te verzorgen die zal gaan over rampen die Veenendaal in het verleden getroffen hebben. Jaap kennende zal hij ook deze voordracht met groot enthousiasme weer houden. Deze avond zal ook weer in het Rembrandt College worden gehouden. Natuurlijk bent u weer van harte welkom.

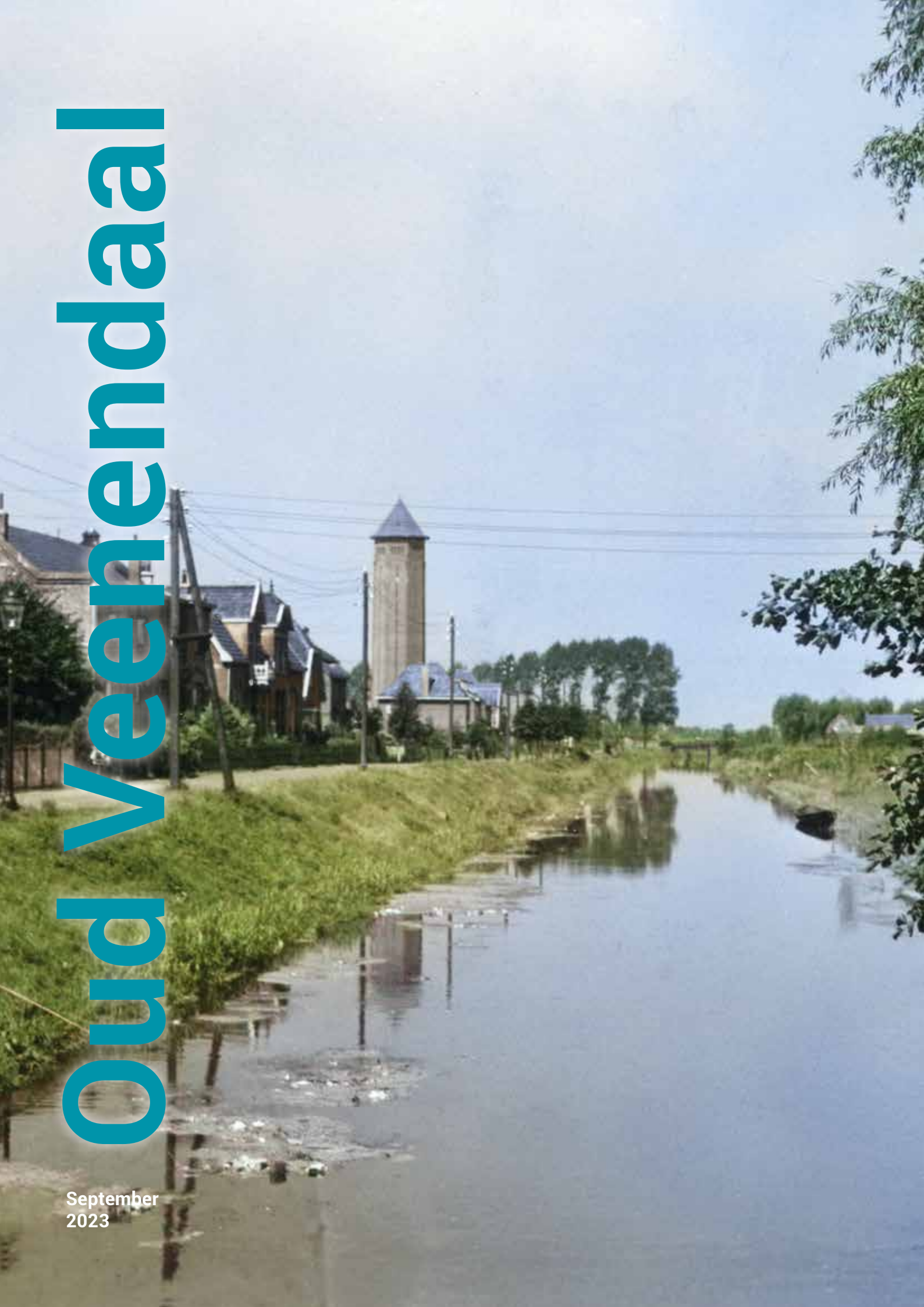

Veenendaal tijdens de Watersnoodramp van 1855 (Collectie Stads museum Veenendaal)

- Donderdag 22 juni 2023
- Ledenbijeenkomst HVOV
- Jaap Pilon,
Rampen die Veenendaal in het verleden getroffen hebben
- Gebouw Rembrandtcollege aan de Rembrandtlaan 2
- Inloop vanaf 19.15 uur
- Aanvang 19.45 uur
- Toegang gratis

Oud Veenendaal

September
2023

Inhoud

57

De redactie

Om te beginnen

58

C. van Silfhout-van Ravenswaaij

Genealogie van een uitgestorven geslacht

63

G.M.J. van Schuppen-Diepeveen

Als ge water drinkt, denk aan de bron ...

65

De redactie

Veranderd Veenendaal

66

C. van Viegen

Flitsen uit de 18e eeuw

69

J. van den Berg-van Wakeren

Theodorus Onkruid: een Amsterdamse kunst- schilder in Veenendaal

71

G.M.J. van Schuppen-Diepeveen

Bioscoop Hofpleintheater

77

J. Bos

The story of James Whitehead

82 Verslag junivergadering - 84 Het laatste woord

Colofon

38^e jaargang, nummer 3
verschijnt 4 maal per jaar

REDACTIE

Janneke van den Berg
Rijk van de Kuit
Wouter Berkhof
redactie@oudveenendaal.nl

BESTUUR

A. van den Bos, voorzitter
Mevr. G.M.J. van Schuppen-Diepeveen,
secretaris
D.G. van Dijk
H.A. Henzen, penningmeester
H. Henzen
A.A. Slok
J.A. Spies
Mevr. W. Wienecke-van Schuppen

Secretariaat:

Mevr. G.M.J. van Schuppen-Diepeveen
Eekwal 3, 3904 DL Veenendaal
Telefoon 0318 51 10 66
info@oudveenendaal.nl

Website:

www.oudveenendaal.nl

Ledenadministratie:

A. Hempenius
Kees Stipplein 52
3901 TP Veenendaal
Telefoon 0318 51 38 79
ledenadministratie@oudveenendaal.nl

Financiële administratie:

Berry Henzen
MacBridestraat 51, 3902 KK Veenendaal
Telefoon 0318 52 74 91 (na 19.00 uur)

Werkgroepen en commissies:

H. Henzen
J.G. Sandbrinkstraat 120
3901 EZ Veenendaal
Telefoon 06 54 91 19 91

Documentatiecentrum:

De Cultuurfabriek
Kees Stipplein 78, 3901 TP Veenendaal
Telefoon 0318 58 26 68
documentatiecentrum@oudveenendaal.nl

Openingstijden:

Dinsdag van 13.00 tot 16.00 uur
Donderdag van 13.00 tot 16.00 uur
Zaterdag van 10.00 tot 13.00 uur
Of op afspraak: 06 54 91 19 91

ISSN: 0926-2857

Afbeelding omslag Omleidingskanaal-Kanaalweg (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Bank:

IBAN: NL 62 RABO 0 395110106, t.n.v.
Historische Vereniging Oud Veenendaal

De contributie bedraagt € 25,- per jaar.
Losse nummers van dit blad € 8,-.
Het lidmaatschap van de vereniging loopt
gelijk met het kalenderjaar.
Opzegging alleen schriftelijk en tot een
maand vóór het begin van het nieuwe
verenigingsjaar.

Ontwerp, opmaak en druk:

Henzen ontwerp & communicatie, Veenendaal

Niets uit deze uitgave mag worden gerepro-
duceerd zonder schriftelijke toestemming
van de redactie.

De redactie reageert na inzending van een artikel
naar de scribent. De tijd tussen datum van inzending
en het uitkomen van het nummer waarin het artikel
wordt opgenomen is veelal een paar maanden tot een
jaar. Plaatsingsmoment is afhankelijk van de voorraad
artikelen en de benodigde aanpassingen. Ingezonden
artikelen kunnen door de redactie worden aangepast.
Over plaatsing van een artikel in ons tijdschrift wordt
door de redactie beslist. De inhoud van ingezonden
artikelen valt buiten de verantwoordelijkheid van de
redactie.

Om te beginnen

Voor u ligt alweer het derde nummer van *Oud Veenendaal* van 2023. De inhoud is weer heel divers: van een stukje genealogie van een oud Veens geslacht uit de 17e eeuw tot het verhaal van de laatste bioscoop van Veenendaal.

We beginnen met een onderwerp dat niet vaak langs komt in *Oud Veenendaal*: genealogie. Corrie van Silfhout onderzocht de naam Van Wakeren, waarvan de oudste voorouders zich hier al aan het eind van de 16e eeuw vestigden. Of zat het toch anders? Het artikel maakt duidelijk waarom een stamboomonderzoeker niet klakkeloos alles moet geloven wat er op internet te vinden is.

De watertoren aan de Kanaalweg (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Vervolgens vertelt Ineke van Schuppen over de watertoren, die zo'n 45 jaar mede de skyline van Veenendaal bepaalde. In veel andere plaatsen zijn deze torens herbestemd tot woonhuis of hotel, maar in Veenendaal viel de toren zoals zoveel andere gebouwen ten prooi aan de slopershamer.

Uit de oude doos komt een chronologisch overzicht van gebeurtenissen in de 18e eeuw, samengesteld door Coen van Viegen. Hij

noemt daarin een heuse kunstschilder die in de 18e eeuw in Veenendaal woonde. Aanleiding voor de redactie om te kijken of er wat meer te vinden was over deze man.

Nog meer cultuur vindt u in het artikel van Ineke van Schuppen over de laatste bioscoop. Veel oudere Veenendalers herinneren zich nog Luxor aan de Munnikenweg, maar jongere generaties zullen eerder aan bioscoop Hofplein aan de J.G. Sandbrinkstraat denken. Daar kon je tijdens de film een hapje en een drankje bestellen en dat werd in het donker in alle stilte gebracht door een bioscoopmedewerker.

In vorige nummers van *Oud Veenendaal* kwam de geschiedenis van de oude begraafplaats aan bod. De werkgroep vond een tijdje geleden een grafsteen van de Engelsman James Whitehead. Jan Bos zocht uit wie dat was en of er nog nakomelingen van hem te vinden zijn.

De grafsteen van James Whitehead (Collectie HVOV-collectie Werkgroep Oude Begraafplaats)

In de vaste rubrieken vindt u het verslag van de jubijeenkomst, waar Jaap Pilon vertelde over allerlei onheil in Veenendaal in de 19e en 20e eeuw. In 'Veranderd Veenendaal' kijken we deze keer naar de Patrimoniumlaan en het bestuur heeft zoals gewoonlijk het laatste woord.

We wensen u weer veel leesplezier!

Door:
De redactie

Genealogie van een uitgestorven geslacht

Van Wakeren is een door en door Veense naam. Toch blijkt dat niet alle geslachten Van Wakeren afstammen van dezelfde tak én dat sommige takken op een gegeven moment niet verder uitlopen.

Door:
Corrie van
Silfhout-van
Ravenswaaij

Op een dag hoorde ik van de oude en ervaren genealoog Dick van Manen dat Jan Petersen van Wakeren geen afstammelingen had nagelaten. Dit verraste me, omdat de naam Van Wakeren nog steeds voorkomt in Veenendaal en iedereen ervan uitgaat dat de nu levende personen met de naam Van Wakeren afstammen van dit oude geslacht, dat al aan het einde van de 16e eeuw in Veenendaal woonde. Veel Veenendalers hebben voorouders die behoren tot het geslacht Van Wakeren, en de familie komt ook voor in mijn kwartierstaat. De genealoog kon echter niet meer aangeven waar hij deze informatie vandaan had, aangezien hij al vele jaren onderzoek had gedaan naar verschillende Veense geslachten. Mijn nieuwsgierigheid was gewekt en ik besloot op zoek te gaan naar aanvullende informatie om te achterhalen waar de opmerking dat de familie was uitgestorven vandaan kwam.

Ik begon een diepgaand onderzoek naar de afstamming van het geslacht Van Wakeren. Wie waren de ouders van Ot Jansz aan de Meulenbrug, waarvan de kinderen later Van Waker of Van Wakeren genoemd werden? Het enige dat we weten, is dat zijn vader Jan heette, maar het kan niet Jan Petersen Waker zijn, want die had geen zoon Ot. In het archief van Wijk bij Duurstede vond ik een uitgebreid dossier van de familie Van Waker met diverse akten en boedelbeschrijvingen.

De oudste generatie

In 1590 kocht de oudst bekende voorvader, Hendrick Petersz de Weke, een graf in de kerk in Veenendaal. Naar men aanneemt, kwam Hendrick oorspronkelijk uit Arnhem, aangezien er in latere generaties ook banden waren met die stad. Opvallend is dat poortwachters in

vroegere tijden in Arnhem 'weekers' werden genoemd. Hendrick Petersz was getrouwd met Neel Gerritsdr Clerck, en ze hadden in ieder geval één zoon, Peter, geboren rond 1570 en begraven in Veenendaal op 13 mei 1632. Peter was timmerman, veenexploitant en later boekhouder van de Gelderse en Stichtse Venen. Van Peter zijn vier kinderen bekend, waarvan een zoon Jan, die in Veenendaal woonde, en Hendrik Petersen, die in Arnhem trouwde en daar ook overleden is. De achternaam werd op verschillende wijze geschreven: Weecker, Waecker, Waker en later Van Wakeren.

Jan Petersen Waker

Ons onderzoek richtte zich op de volgende generatie, met name op Jan Petersen Waker, een welvarende middenstander in de periode dat hij in het Veen woonde. Dit kwamen we te weten aan de hand van talloze akten waaruit bleek welke bezittingen en schulden hij hier had. Jan Petersen was bierbrouwer en herbergier in De Wildeman, een etablissement dat hij in 1624 samen met zijn eerste vrouw had

Het huis van Jan Petersen tussen de Grift en de Nieuweweg op de grens tussen Sticht en Gelderland (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

gekocht. Jan Waker was ook veenexploitant. Hij bezat negentien morgen grond aan het Benedeneind, kocht elf morgen grond aan het Kostverloren en woonde in een huis in de buurt

van de Meulenbrug. Daarnaast bekleedde hij verschillende functies in de gemeenschap, waaronder enkele keren als kerkmeester, acht keer als veenraad, als kameraar in 1623, directeur van de openbare werken in 1639/40 en controleur in 1643.

In 1644 pachtte Jan Petersen Waker een erf en een stuk veen in de Rhenense venen, erfpachtplichtig aan Jacob van Sijpenesse en gedeeltelijk aan het Agnietenconvent van Rhenen. Dit stuk grond met een huis en schuur bevond zich ten noorden van de Grift tot aan Veldjesgraaf bij de grens tussen Sticht en Gelderland. Hij betaalde hiervoor jaarlijks zeven gulden aan erfpacht. Jan Petersen Waker trouwde met Seliken Marcelis, en na haar overlijden trouwde hij opnieuw. Bij het tweede huwelijk van Jan met Willemke Jansz werden geen huwelijkse voorwaarden opgesteld en werd er geen erfdeel uitgekeerd aan de kinderen uit het eerste huwelijk van vader Jan of moeder Willemke. Na het overlijden van zijn tweede vrouw in 1638 was er nog één kind in leven uit haar eerste huwelijk, Aaltje Cornelisen, die als stiefdochter van Jan Petersen Waker een erfdeel kreeg bestaande uit 3.500 gulden en twintig morgen land, gewaardeerd op 2.750 gulden, die ze samen met haar stiefvader Jan Petersen in eigendom hield. Het was duidelijk dat Jan Petersen Waker een welvarend en gerespecteerd lid van de gemeenschap was, met talrijke bezittingen en zakelijke belangen. Uit de boedelbeschrijving van 1636 bleek dat Jan Petersen veel geld tegoed had van de bevolking van Veenendaal en omstreken. Er werd een lange lijst van schuldenaren opgesteld, en er stond een bedrag van bijna 10.000 gulden uit aan vorderingen, terwijl de schulden 7.600 bedroegen, en ook bezat hij nog voor 10.000 gulden aan onroerende goederen. Het bedrag waar hij aanspraak op maakte, was aanzienlijk en wees op zijn grote invloed en economische betrokkenheid in de regio. In 1655 was Jan Petersen Waker ouderling in Veenendaal. Aan boeken bezat hij een bijbel, een testament, een psalmboek en nog een ander boek.

Voordat Jan Waker voor de derde keer trouwde, nu met Jannigje Jacobsdr van Rhenen, liet hij een boedelscheiding opmaken. Hierin werden de naam van zijn eerste vrouw genoemd en de namen van de kinderen in volgorde van geboorte en overlijden. Jan Petersen en Jannigje kregen toestemming om in Veenendaal

te trouwen in 1636, maar helaas ontbreken de trouwboeken van die periode in Veenendaal. Ze maakten op 1 november 1636 een testament op, maar herriepen dit weer op 3 februari 1649 en stelden elkaar als erfgenaam aan. Jan Petersen benoemde zijn enige zoon Marcelis uit zijn eerste huwelijk tot zijn erfgenaam (zes kinderen uit het eerste en tweede huwelijk waren jong gestorven). Ook

*In feyde die d'ops Veenendaal
Compagnie, die was op
d'nieuwe feyde godt:*

Olje bierdruck	7-16-0
Seliken Jans van Rhenen	9-10-0
de predicaant in Veenendaal	6-0-0
reitor inde grach	6-0-0
Seliken Jans	24-14-0
Arich Baltis	13-10-0
Arich de bierdruck	71-19-0
Jan Claes van der marfing	32-0-0
Coen Jansz van Lam	550-0-0
Seliken van Jansz	503-6-0
Jannigje van Lam	790-10-0
Jan Gijberts	295-0-0
Arich Gijberts	905-0-0
Arich van der Gijl	13-6-0
Seliken van Gijl	122-10-0

Een deel van de vorderingen in de boedel van Jan Petersen (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

liet hij 1.000 gulden na aan zijn kleinzoon, Elis Marcelis Waker, vanwege zijn misvormde arm. Jannigje benoemde haar zus Geertruit Jacobs van Rhenen en de kinderen van Bruin Jacobsz van Rhenen tot haar erfgenamen. Ze schonk 25 gulden elk aan Alidt Gijsberts Jans van Grachts, Jacob en Cornelia Steufkens en Hendrikje van Rhenen. Bovendien liet ze ook 500 gulden na aan Elis Marcelis Waker, ook weer vanwege zijn handicap. Toen Jannigje in 1661 overleed, moest er 18 stuivers worden betaald voor haar begrafenis in de kerk, en Jan betaalde 2.500 gulden aan haar erfgenamen.

In mei 1662 beloofde Jan Petersen een boedelinventaris op te stellen binnen een jaar en zes weken na het overlijden van zijn vrouw.

Na zijn dood in 1673 liet hij een desolate boedel achter. Drie curatoren behandelden de financiële ondergang; de afhandeling liep door tot 1698. Blijkbaar overtrof dit Jans financiële draagkracht.

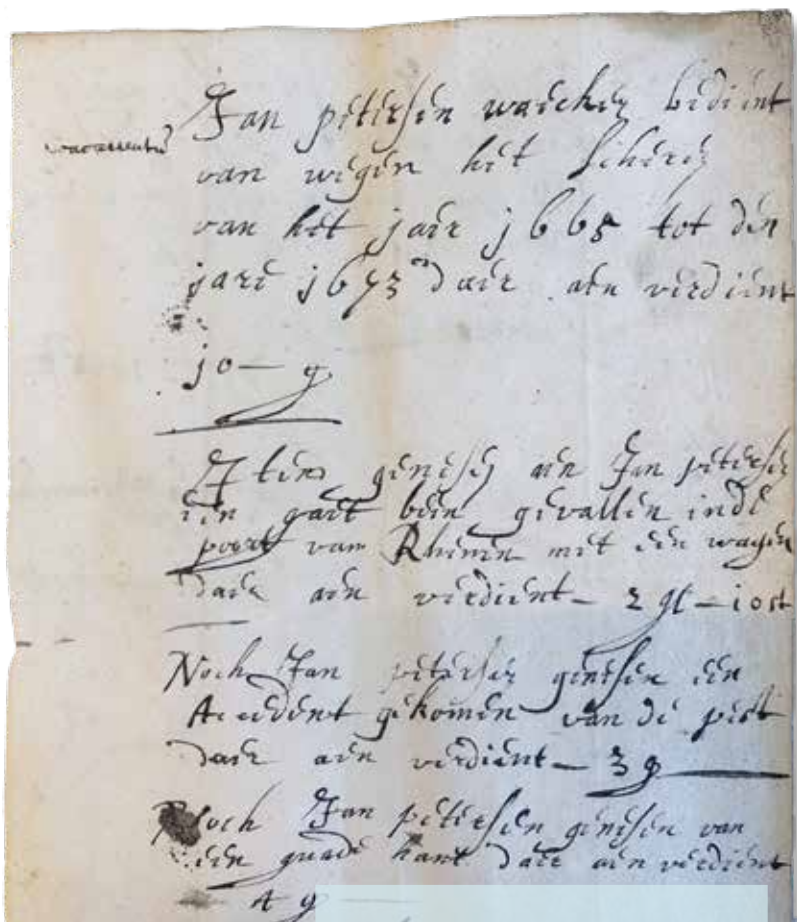
Zijn roerende goederen werden op 26 juli 1675 openbaar verkocht. De chirurgijn Justinus Sonnius, die tevens barbier was, had over de jaren 1665 tot 1673 nog tien gulden tegoed

Anthony de Bijl werd in 1675 nog aansprakelijk gesteld door chirurgijn Adriaan van Dolder voor de onbetaalde doktersrekening van Jan Petersen Waker, omdat Anthonij getrouwd was met de weduwe van Marcelis Waker. Anthonij voelde zich niet verplicht tot betaling, omdat de kinderen van zijn vrouw, Maria en Lijsbeth Marcelissen Waker, gehuwd met Jan Evertsz Bosch, alle goederen uit de boedel gekregen hadden. Later heeft Jurriaen Jansz, gehuwd met een zuster van Jannigje van Eijckvelt, deze rekening betaald.

Laatste generatie heeft geen nakomelingen

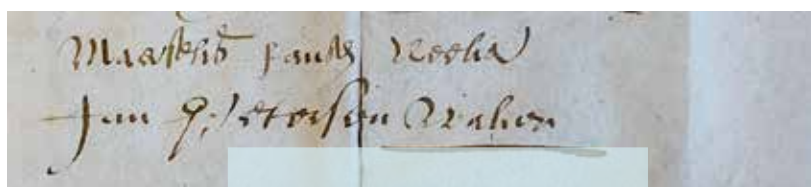
Uit mijn onderzoek werd duidelijk dat deze familie Van Wakeren inderdaad was uitgestorven. Jan Petersen Waker had wel degelijk afstammelingen, waaronder enkele zonen en dochters die allen overleden zijn voordat ze de huwbare leeftijd hadden, met uitzondering van Marcelis. Hij trad in het huwelijk met Elisabeth Steck en liet huwelijkse voorwaarden opmaken op 31 mei 1641. Marcelis bracht een stuk land in van 2.750 gulden, gelegen aan het Benedeneind, dat hij bezat samen met zijn stiefzuster, het kind van Cornelis Geurtsz en Willemeke Jans. Zijn vader droeg het aan hem over voor moeders erfdeel, en Elisabeth Steck bracht 1.000 gulden in aan land en geld ten overstaan van haar grootvader Willem Elissen en nog eens 100 gulden aan huisraad. De kinderen van Marcelis ontvingen na het overlijden van Elisabeth uit het erfdeel van hun moeder 1.600 gulden, elk 800 gulden, en het goud en zilver dat ze kregen als ze gingen trouwen.

Het echtpaar kreeg in 1648 een zoon Elis, die een 'quade' (misvormde) arm had. Nadat zijn moeder was overleden, werd hij opgevoed door zijn opa Jan Petersen. De vader van Elis laat in 1659 twee inwoners van Veenendaal vragen zijn zoon weer naar huis te sturen, wat hij al eerder gevraagd had, echter zonder resultaat.

Geneeskundige kosten voor Jan Petersen Waker (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

voor het scheren van Jan Petersen, en twee gulden en tien stuivers voor het verzorgen van diens been, nadat deze met de wagen was gevallen in de poort van Rhenen. Daarnaast kreeg de chirurgijn nog drie gulden voor hulp die hij Jan Petersen had geboden bij de pestepidemie en nog eens vier gulden voor de verzorging van diens hand na weer een ongeluk. Tenslotte was hij door Sonnius op zijn doodsbod behandeld aan verschillende ontstekingen; totale kosten: 27 gulden en 10 stuivers.

Handtekening van Marcelis Jansen Weeker en Jan Petersen Waker (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Lichamelijk werk was voor Elis geen optie, dus ging hij een studie volgen voor notaris aan de universiteit van Harderwijk. Hierbij werd hij financieel ondersteund door zijn opa

Jan Petersen. Elis legde op 15 maart 1667 in Utrecht de eed af als notaris. Rond dezelfde periode was Elis getrouwd met Jannitje van Essen, maar twee jaar later is hij al overleden zonder nageslacht na te laten, en daarmee is deze familie Van Wakeren uitgestorven.

Van wie stamt de huidige familie Van Wakeren af?

Het belang van nauwkeurigheid en grondig genealogisch onderzoek kunnen we niet genoeg benadrukken. Het is gevaarlijk om een vader te 'kiezen' op basis van een patroniem zonder aanvullende informatie. Vaak worden deze gegevens als waarheid beschouwd zonder enige controle of verder archiefonderzoek. Dit kan leiden tot onjuiste conclusies en onnauwkeurigheden in genealogieën en kwartierstaten. Het is dus van belang om altijd verder onderzoek te doen en te controleren of de gegevens juist zijn.

De familie Van Wakeren leeft voort in de geschiedenis van Veenendaal en blijft een belangrijk onderdeel van de lokale identiteit en heeft genealogische verbindingen met veel Veense families, maar stamt niet af van Jan Petersen Waker. De oudste bekende stamvader van de hedendaagse familie Van Wakeren was Ot Jansen aan de Meulenbrug, die een stuk land kocht van Jan Petersen en na diens overlijden nog een restschuld had van 200 gulden, die hij moest betalen aan de erfgenamen en schuldeisers. Ot was echter geen familie: zijn vrouw en zijn vier kinderen gingen later wel de naam Van Waecker voeren, met allerlei spelingsvarianten, waardoor een nieuwe familie Van Wakeren ontstaan is. Ik sluit af met een klein stukje genealogie om een duidelijk overzicht te geven van dit oude geslacht.

Genealogie van Hendrik Petersz de Weker.

I. Hendrick Petersz de Weker, geboren circa 1535, overleden in 1591, trouwt Neel Gerritsdr Clerck, geboren circa 1540, begraven Veenendaal in de kerk 1575.

Uit dit huwelijk:

1. Peter Hendricksz Waker, volgt II.

II. Peter Hendriksz Waker, geboren circa 1570, begraven Veenendaal 13 mei 1632, timmerman in het Veen, trouwt Geertruit Jansdr, begraven Veenendaal 29 december 1631.

Uit dit huwelijk:

1. Jan (Johan) Petersen, volgt III.

2. Stijntje Peters, geboren circa 1600,

overleden na 1681, trouwt Herman Jansz.

3. Neeltje Peters, geboren in 1610, overleden na 1690, trouwt Steven Arisz.

4. Hendrick Petersen, geboren circa 1615, overleden Arnhem circa 1679, trouwt Margareta van Hamel, het echtpaar woont in Arnhem.

III. Jan (Johan) Petersen Waker, geboren circa 1596, begraven Veenendaal 18 november 1673, trouwt (1) Seliken Marcelis, begraven Veenendaal 21 februari 1633.

Uit dit huwelijk:

1. Marcelis Jansz Waker, volgt IV.

2. Peter Waker, geboren circa 1624, begraven Veenendaal 1633, overleden tijdens het huwelijk van zijn vader met zijn tweede vrouw.

3. Neeltje Waker, geboren circa 1627, begraven Veenendaal 1636, overleden nadat Willemke de tweede vrouw van haar vader overleden is. Tijdens de pest worden er twee kinderen van Jan Petersen begraven 1636.

4. Anneken Waker, geboren circa 1628, begraven Veenendaal 1633, overleden tijdens het huwelijk van haar vader met zijn tweede vrouw.

Jan Petersen Waker, trouwt (2) Veenendaal, vermoedelijk in 1633, Willemke Jans, overleden Veenendaal omstreeks 1 augustus 1636, dochter van Jan Gijsbertsz. (Willemke trouwt (1) Cornelis Geurtsen van Manen, overleden Veenendaal 21 februari 1632.)

Uit dit huwelijk:

1. Peter Waker, geboren Veenendaal vermoedelijk 1634, overleden Veenendaal circa december 1654; hij is na zijn moeder overleden.

2. Cornelis Waker, geboren Veenendaal vermoedelijk 1636, overleden Veenendaal na 1636; hij is na zijn moeder overleden.

Jan Petersen Waker, ondertrouwt (3) Utrecht 11 maart 1636 Jannigje Jacobs van Rhenen, geboren Utrecht, begraven Veenendaal 11 juli 1661, dochter van Jacob Henrixen van Rhenen en Aeffgen Cornelisdr. Uit dit huwelijk geen kinderen.

IV. Marcelis Jansen Waker, geboren Veenendaal circa 1620, begraven Veenendaal 16 juli 1661, trouwt (1) Veenendaal 31 mei 1641 Elisabeth Joosten Steck, begraven Veenendaal 28 november 1645, dochter van Joost Aelbertsz

Steck en Grietje Willem Elisdr.

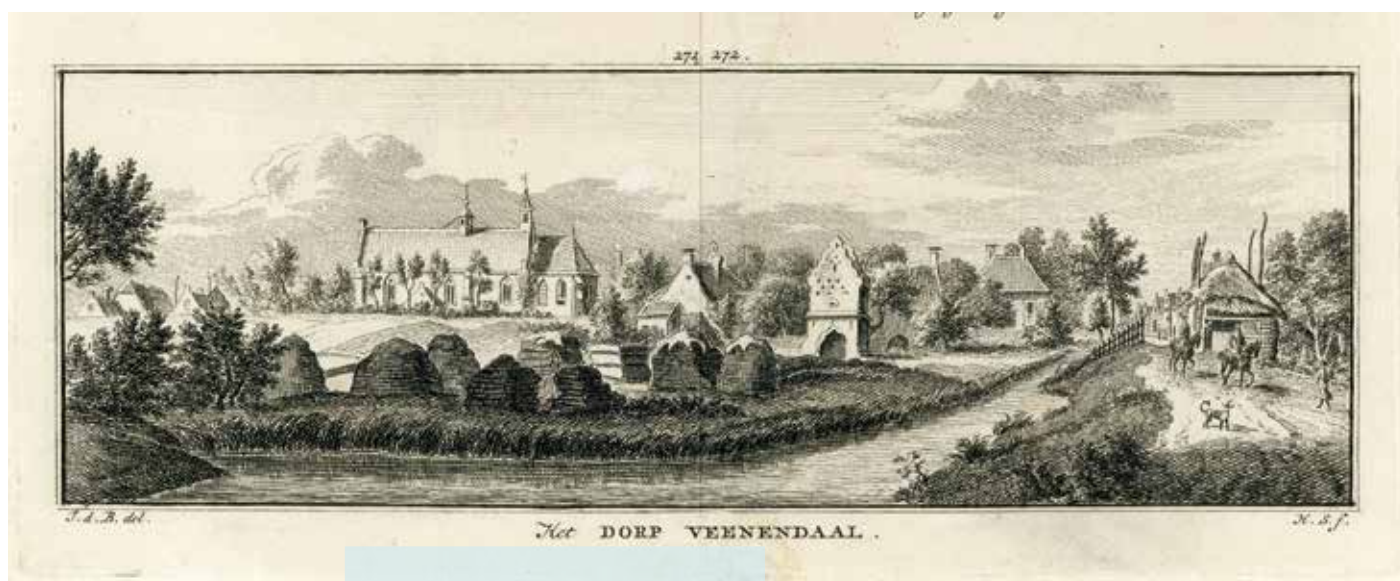
Uit dit huwelijk:

1. Heijltgen Marcelis, trouwt Geurt Beerntsz Bolderman, begraven Veenendaal 8 september 1697.
2. Elis (Elias) Marcelisz, geboren circa 1648, overleden 1669, trouwt Jannitien Jacobs van Essen, geboren circa 1650, overleden Veenendaal voor 1672, dochter van Jacob Woutersz van Essen. Na het overlijden van Jannitien en het overlijden van haar man Elis, is haar vader Jacob Woutersz van Essen

Marcelis Waker, trouwt (2) Jannigje Cornelis van Eijckvelt, (Jannigje trouwt (2) Rijck Jansz van 't Sant, trouwt (3) Anthonie Gerritsz de Bijll).

Uit dit huwelijk:

1. Maria Marcelis, geboren circa 1655, trouwt Veenendaal Dirck Beerntsz Dunharn.
2. Lijsbeth Marcelis, geboren circa 1657, ondertrouwt 1 januari 1682, trouwt Veenendaal 22 januari 1682 Jan Evertsz Bosch.

"Gezicht op Veenendaal, getekend door Jan de Beijer. Het boerderijtje helemaal links was in de 17e eeuw eigendom van Jan Peters Waker".
(Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

erfgenaar van de boedel van Jan Petersz Waker, en wordt de curatoren gevraagd het goud en zilverwerk uit de boedel van Jan Petersen dat bij hem in bewaring ligt, toe te laten komen aan Jacob Woutersz.

Geraadpleegde bronnen:

Luid- en begraafgeld te Veenendaal 1574-1812.
RAZU, toegang 066 inventarisnummer 248-7.
RAZU, toegang 066 inventarisnummer 537-5.
UtrArch, toegang 34-4 notarieel inventarisnummer 212 aktenummer 9.

Als ge water drinkt, denk aan de bron ...

Op 5 maart 1960 werd door burgemeester Bakker de eerste steen gelegd van het kantoor van de Waterleidingmaatschappij aan de Kanaalweg. Hoewel de watertoren en de gebouwen eromheen al lang zijn afgebroken, is zeer onlangs die eerste steen weer opgedoken.

Op 30 juni 1930 werd in Veenendaal de 37 meter hoge, in Amsterdamse stijl gebouwde watertoren geopend door burgemeestersvrouw Anna van Kuyk. Veenendaal was trots op de prachtige watertoren, en zoals een journalist in een verslag van de opening schreef: "Naast het pompstation verheft zich deze forsche watertoren, waarin het water op druk wordt gebracht, zodat het straks als een klaterende frissche fontein uit de kraan zal stromen. De burgerij van Veenendaal kan zich met dit hygienisch en modern bedrijf gelukkig prijzen." De bouwkosten bedroegen f 60.000. Er werd een gevelsteen ingemetseld met de spreuk: "Als ge water drinkt, denk aan de bron."

Een journalist die ruim 20 jaar later, in februari 1951, een rondleiding kreeg, verwoordde het poëtisch: "Allereerst komen we in de heldere en frissche machinekamer. In een keuken kan het niet schoner zijn dan daar. Keurig verzorgd staan hier de waterpompen het lied van hun belangrijke arbeid te zingen." Ook beklom hij de 150 traptreden naar de het grote waterservoir, dat 150.000 liter water bevatte.

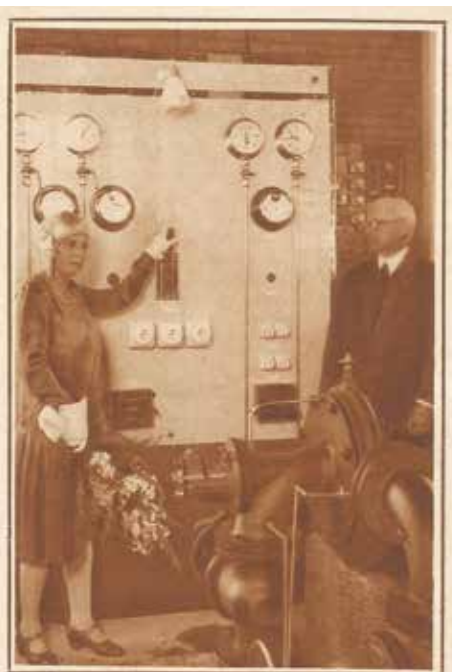
Bij de opening in 1930 had men slechts de beschikking over een klein kantoorgebouwtje, dat op 10 mei 1940 op last van de militaire autoriteiten in brand werd gestoken, evenals de werkplaats en de bergruimte. Daarbij ging het grootste gedeelte van het archief verloren. Gelukkig bleef de watertoren gespaard. Er werd een tijdelijk kantoor ingericht op Kerkewijk 39, totdat een houten noodgebouw op het terrein werd gebouwd. Dat ging echter op 8 november 1940 in vlammen op, zodat het archief van dat jaar ook verloren ging.

Na 20 jaar omzwervingen in diverse kantoorruimtes, werd uiteindelijk een nieuw kantoor gebouwd. In maart 1960 werd door burgemeester Bakker de eerste steen gelegd, hoewel er werd gemompeld dat deze eerste steen voorlopig wel eens de laatste zou kunnen zijn vanwege een dreigende staking in de bouwwereld. Maar dat viel mee, want op 30 augustus

1960 kon het nieuwe kantoorgebouw met twee dienstwoningen feestelijk in gebruik worden genomen.

In zijn speech ter gelegenheid van de eerstesteening noemde burgemeester Bakker zich te gast bij een van de grootste weldoeners van Veenendaal, "want wat zouden we moeten beginnen zonder goed water," vroeg hij zich af. Hij memoreerde dat de waterleiding vroeger

Door:
Ineke van
Schuppen

De vorige week werd te Veenendaal het nieuwe waterleidingbedrijf officieel geopend. Hierboven ziet men mev. v. Kuyk, die door de handle aan het schakelbord over te halen, het bedrijf doandwerkelijk in werking stelt.

Verslag van de opening van de watertoren in het tijdschrift *Gelderland in Woord en Beeld*, 11 juli 1930 (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Naanst het pompstation verheft zich te Veenendaal deze forsche watertoren, waarin het water op druk wordt gebracht, zoodat het straks als een klaterende frissche fontein uit de kraan zal stromen. De burgerij van Veenendaal kan zich met dit hygienisch en modern bedrijf gelukkig prijzen.

niet door iedereen gewaardeerd werd, omdat men liever gebruik bleef maken van de pomp en de regenbak. Hij roemde de kwaliteit van het Veense water, waarmee zich geen enkele waterleiding in Nederland kon meten.

In 1960 had men ook te maken met de grenswijziging op 1 januari. Het gedeelte van Veenendaal dat onder Ede viel, werd toen bij Veenendaal getrokken. De gemeente Ede wilde de

waterlevering aan de inwoners van haar oude grondgebied graag behouden en bood aan om water aan dit stukje Veenendaal te blijven leveren, maar daar was Veenendaal het niet mee eens. B&W van Veenendaal schreven in een brief van 12 april 1961 aan de Gedeputeerde Staten van Utrecht "dat uit een oogpunt van billijkheid en gelijke rechtsbedeling de inwoners van het bij de grenswijziging op 1 januari 1960 aan onze gemeente toegevoegde gebied van de gemeente Ede (i.c. het v.m. Gelders-Veenendaal) onder dezelfde voorwaarden drinkwater behoren te kunnen betrekken, als waaronder dit op het ogenblik aan de overige inwoners der gemeente wordt geleverd door de N.V. Veenendaalsche Waterleiding Maatschappij alhier." En zo geschiedde.

Al in 1960 kwam de fluoridering van het drinkwater aan de orde. Het Ministerie van Sociale Zaken en Volksgezondheid had een rapport opgesteld betreffende cariëspreventie. De Veenendaalsche Waterleiding Maatschappij had het rapport uitvoerig bestudeerd en was van mening dat het al of niet fluorideren van het drinkwater een beslissing van de gemeente moest zijn. In principe had de Maatschappij daar geen bezwaar tegen, maar de gemeente schreef aan de Maatschappij dat zij gezien de kwaliteit van het Veense drinkwater niet tot fluoridering wilden overgaan.

In 1964 richtte de Veenendaalsche Waterleiding Maatschappij een verzoek aan de gemeente Veenendaal: "Herhaaldelijk komt het in ons verzorgingsgebied voor, dat iemand water van ons betreft zonder daarvoor

te betalen. Wordt zo'n clandestien verbruik geconstateerd dan wordt geprobeerd om achteraf de verschuldigde watergelden te innen. In vele gevallen, vooral als het clandestien verbruik gedurende vele jaren plaatsvond, lukt dat niet of lukt dat slechts gedeeltelijk. Het clandestien verbruik vinden wij bijna steeds

onder de bewoners van noodwoningen. In verband hiermede nemen wij de vrijheid U te verzoeken ons een lijst te geven van de adressen van alle noodwoningen in uw gemeente. Aan de hand van onze administratie kunnen we deze adressen controleren op eventueel clandestien waterverbruik."

Burgemeester A. Bakker legt de eerste steen van het kantoorgebouw, maart 1960 (Collectie Artifoto, Gemeentearchief Veenendaal)

De gemeente bleek geen lijst van noodwoningen te bezitten, maar er was wel een kaart aanwezig waarop alle noodwoningen stonden aangetekend. De Waterleiding Maatschappij kreeg toestemming deze kaart te raadplegen. De honorering van een dergelijk verzoek zou in onze tijd ondenkbaar zijn geweest in verband met de privacywetgeving!

Op 31 augustus 1965 werd de 10.000e aansluiting gerealiseerd. Het echtpaar Van de Bovenkamp kreeg naast een bloemenhulde een jaar lang gratis water. In 1976 werd de watertoren afgebroken.

De door burgemeester Bakker gelegde eerste steen werd teruggevonden door HVOV-lid Jan Slagman. Hij was op zoek naar foto's van de watertoren en in die zoektocht herinnerde hij zich dat hij een aantal jaren eerder een gesprek had gehad met een oud-medewerker van de waterleiding. Hij belde deze oud-medewerker, die inderdaad nog fotomateriaal had, maar die hem ook vertelde dat bij een andere oud-collega in Lunteren de eerste steen van het districtskantoor uit maart 1960 in de tuin lag. De vraag of Jan interesse had in deze steen, was niet tegen dovemans oren gezegd. Hij mocht de steen ophalen, en die ligt op dit moment te pronken in het documentatiecentrum. Hoe een vierkante steen kan rollen...

De afbraak is begonnen, 1976 (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Veranderd Veenendaal

Door:
De Redactie

Dit jaar vierde de Patrimoniumschool haar 100-jarig jubileum. Maar de school gaat verhuizen naar het Franse Gat. Een uitstekende reden om deze rubriek eens aan de Kerkewijkse zijde van de Patrimoniumlaan te wijden, vóórdat Veenendaal weer een stukje verder verandert.

De bovenste foto is rond 1925 gemaakt. Zoals u ziet was de weg nog onverhard. Qua begroeiing lijkt de tijd een eeuw lang bijna stil te hebben gestaan, want net als in 1925 wordt deze kant van de Patrimoniumlaan ook nu gekenmerkt door vrij jonge boompjes aan weerszijden van de straat.

Wat verder opvalt is het verschil tussen het

oude gebouw – dat rond 1980 gesloopt werd in verband met te hoge onderhoudskosten – en het huidige gebouw van de Patrimoniumschool. De twee verdiepingen werden één verdieping, het statige pand werd een modern pand en het kenmerkende bord 'PATRIMONIUMSCHOOL' boven de ingang verdween.

Aan de rechterkant van de straat zien we dat, zoals zo vaak in de geschiedenis, verandering en continuïteit hand in hand gaan. Waar leerlingen voorheen tijdens de les weleens wegdroomden bij de gedachte aan snoep van kruidenier Hofland, zal dat de laatste jaren evenzo gebeurd zijn bij het denken aan de ijsjes van Tamminga.

Flitsen uit de 18e eeuw

Ontleend aan Coen van Viegens *Veenendaal in Historisch Perspectief*
(vierde en uitgebreide versie)

Door:
Coen van Viegens

1741 Er zijn in Veenendaal twee verschillende Joodse Gemeenten (killen): één in Stichts en één in Gelders, ieder met een eigen (huis-) synagoge. Mozes Samuël Cohen vraagt op 20 maart aan het Stadsbestuur van Rhenen toestemming om in zijn huis "een kercke te doen maken, gelijk Abraham Abrahamse binnen dese stad hebbende." Hij krijgt verlof in zijn woning aan de Boven Middelbuurt, Stichts Veenendaal, synagogale diensten te houden.

1746 Een andere bewoner van de Boven Middelbuurt is Petrus van Loon, gehuwd met Elisabeth Tergie. Als zijn ambt wordt vermeld 'leeraar der Doopsgezinden'. Hun dienstmaagd heet Eva van Salm. Er zijn in het gezin vier

Een klepperman in de 18e eeuw (Collectie Gemeentearchief Breda)

inwonende studenten, namelijk Philippus de Heer, Jacobus Riemersma, Hermanus Gouwe en Pieter Stadnisky. In dezelfde buurt woont ook de 'constschilder' Theodorus Onkruid. Over deze kunstenaar is verder (nog) niets bekend, zijn kunstproducten

zullen mogelijk in het ongereede zijn geraakt.

Herman Jansen Drost is een plaatselijke klepperman en van hem wordt ergens geschreven dat hij '1 slegt huysie' bezit ('slegt' heeft in deze tijd de betekenis van eenvoudig). Zijn vrouw heet Clasina Sonderland, en zij hebben drie kinderen. Zijn collega 'nachtwaecker en klepper' is Dirk van Wijk, die getrouwd is met Anna van Holten; zij hebben één kind. Dirk Sonnius zorgt als 'groevbidder' van overlijden ervoor dat de naaste burenen en bekenden op de hoogte worden gesteld van iemands 'offlijvig' worden.

1747 Het onderricht van de Veense jeugd is opgedragen aan de (blijkbaar niet getrouwde) schoolmeester en voorzanger Herke Cornelissen Leen; hij wordt verzorgd door een huishoudster, Anna Lambertsen genaamd. Omtrent Cornelis van Ruijseveen wordt vermeld dat hij Mennist (doopsgezind) is. Een Joodse Kille wordt geleid door Manuel van Gelder, wiens beroep wordt omschreven als 'Jode Rabbie'. Hij is gehuwd met Clara Isaäks; zijn moeder Catharina Cohen woont bij hen in. De hervormde predikant Henricus Grijp is overleden; zijn weduwe Juffrouw Anna Geertruida Marinus woont met haar drie jonge kinderen nog in Veenendaal. Huishoudelijk wordt zij bijgestaan door Jannetjen van Doorn.

1749 In Gelders Veenendaal vindt 13% van alle 'hoofden van huishoudens' werk in de verbouw van tabak: in de Bovenbuurt is dat zelfs 35%. De textielnijverheid verschaft werk aan 31% der kostwinners, waaronder 38 wolkammers. In Stichts Veenendaal speelt de tabaksverbouw nauwelijks een rol; men is hier vooral gericht op de textiel, namelijk 39% van de gezinshoofden, waarvan 70 wolkammers, 80 wolspinnners en 30 wolwevers.

Jacobus Veenendaal fungeert als chirurgijn en winkelier in 'sergies en calaminken' (geglansde gebloemde, gestreepte wollen stoffen). Er is ook een 'heelmeester', Berten Willem Barten

genaamd, die tevens als herbergier zijn klanten van dienst is.

Er woont in 't Veen nog een chirurgijn, Arnoldus Budding(h), gehuwd met Margareta Houtwipper; zij hebben vijf kinderen. De huisvrouw wordt bijgestaan door de meid Woutertje. Zij behoren tot het vrij bemiddelde deel van de bevolking, want hun bezit bestaat uit "2 huysen en 23 mergen hoy- en bouland." Bij hen wonen twee kostgangers, namelijk Jacob Hakker en Justus van Broekhuysen. Het bezit van deze Justus is een "huys voor 50% en 1 mergen land"; hij is (waarschijnlijk) de bekende cartograaf van de Slaperdijkaart uit 1705. De bejaarde Justus zal 'op zijn oudedag' bij de familie Budding(h) een goed kosthuis hebben gevonden.

Een andere notabele Veenendaaler Buddingh is Willem, de herbergier en substituutschout (zonder tractement!). Hij is getrouwd met Hen-

een inwonende meid. Het bezit van Jan en Lysbeth omvat 4½ morgen grond en een huis. Van zijn zwager Van Coten pacht hij de molen. De twee in het bedrijf werkende knechts 'uit de familie' zijn Jelis en Nicolaas van Voorthuysen.

De weduwnaar Jochem Wildeman is niet alleen bakker, maar ook 'vette waren winkelier'. Cunera Dirksen is de dienstmaagd van deze min of meer bemiddelde middenstander. Hij bezit acht morgen grond en "nog 1 huys in Renswoude". Een tweede 'vette waren winkelier' is bakker en 'honingsemer' Johannes Middelhoven, getrouwd met Elisabeth Vonk. Ook zij zijn in 'goeden doen', want zij bezitten twee huizen, 17 morgen grond "twee bij hemzelve in 't gebruyk". Er zijn twee knechts en een meid staat de huisvrouw bij. Ze hebben vijf eigen kinderen, en bovendien is Johannes administrerend voogd over drie kinderen Van Langeveld.

Dirk Brugman oefent in de Boven Middelbuurt het ambacht van 'wielen-druyer' uit en schoenlapper Aart van Schuppen houdt zich aldaar bij zijn leest.

Veenendaal vanuit het noorden gezien, met links de kerk en rechts de oude Stichtse molen. Gewassen pentekening door Cornelis Pronk, ca. 1750 (Collectie Stadsmuseum Veenendaal)

1750 Stichts Veenendaal heeft in het midden van deze eeuw 1.684 inwoners, waarbij dan ongeveer veertig Joden zijn. Een bekende Joodse 'koopman in geringe waren' (waarschijnlijk een marskramer) is Levi Abramsen van Crevel(t), die gehuwd is met Celie Davids. Een andere

kleurrijke figuur in de Bovenbuurt is Jan Pondaas, getrouwd met Marie Jansen en vader van vier kinderen; zijn beroep had wellicht iets met zuivel van doen.

Wat opvalt in deze tijd is het aantal kinderen "dat door de diaconye (is) besteed", mogelijk betreft het weeskinderen die voor rekening van de Kerk worden opgevoed.

Er werken thans 254 arbeiders in de wolnijverheid, 56 man in de veenderij, 80 knechts op boerderijen en 153 werknemers in andere ondernemingen.

drikje Turen en zij hebben vijf kinderen. Hun 'huys' is eigendom en er is een (inwonende?) knecht, Cornelis Jansen. Zoals in deze tijd gebruikelijk hebben ook zij een kostganger, Hendrik Slok genaamd.

Cornelis van Coten, gehuwd met Catharina van Voorthuysen, staat te boek als grutter. Zij bezitten acht morgen grond, twee huizen en de Stichtsche (oude) Moolen op de Meulepol. Zwager Jan van Voorthuysen, gehuwd met Lysbeth van Amerongen, is van beroep korenmolenaar; zij hebben zes kinderen, en de huisvrouw wordt in haar taak bijgestaan door

Gerrit Volwens heeft een druk bestaan, want hij is 'buurtmeester, chirurgijn en winkelier in calaminken en sergies'. Zijn eega is Geertruyd van Dolder; zij bezitten o.a. 8½ morgen grond. Het gaat Jan de Waal, 'Schilder, glasemaker en

lakenwinkelier' en zijn vrouw Jannetje Middelhoven blijkbaar voor de wind, want zij bezitten "1 huys, 2 huysies, ¼ van een huys, 3½ mergen bouwland, 3 mergen hoyland en 11 mergen uitgebaggerd water."

De bekende (reizende) kunstenaar Jan de Beijer (1703–1785) tekent Prattenburg, Emmickhuizen en de vermaarde prenten van Veenendaal. Uit 1745 dateert zijn alom bekende gravure van het Koningshuis in Rhenen. Deze prent heeft (per abuis?) de titel 'Het stadhuis te Rhenen'

Reglement van het Veenraadschap, 1751
(Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

gekregen. Het is echter ook mogelijk dat het (onbewoonde) paleis in deze tijd werkelijk als stadhuis in gebruik is geweest. Van zijn leermeester Cornelis Pronck (1691-1759) is de gewassen pentekening die Veenendaal weergeeft vanuit het noorden gezien.

In het Achterkerk wordt de herberg Onder de Boompjes gebouwd. Het woongedeelte, de zogenaamde opkamer, ligt enigszins hoger dan de gelagkamer. In de gevel zijn enkele ringen aangebracht, waaraan de gasten hun paarden kunnen vastbinden. Om ongewenst bezoek te kunnen weren, heeft de deur aan de binnenkant een luikje, waardoor de kastelein kan beoordelen of de bezoeker naar binnen mag. Deze voorzorg zal wellicht niet voor niets zijn getroffen, aangezien er in deze tijd het nodige 'ongure volck' langs 's Heren wegen zwerft.

De turfwinning wordt steeds minder rendabel:

de venen raken bijna uitgeput en men baggert alleen nog op kleine schaal. Bovendien komt er een ander en beter soort brandstof, namelijk steenkool. Nog slechts 10% van de beroepsbevolking verdient zijn brood in de veenderij. Spinnen en weven van wol wordt een almaar belangrijker tak van (huis)nijverheid, want al ongeveer 46% van de beroepsbevolking heeft hiermee te maken.

Wolspinsters Lysbeth Ros moet zelf 'heur nooddruft' met hard werken bijeen zien te spinnen; haar "man is naar Oostindiën" (en laat waarschijnlijk niets meer van zich horen). Dirkjen Hey echter, het spinnen moe, vestigt zich als 'stoelemattemaakster'. Dat sommige spinsters meer geluk hebben bewijst Geurtjen van Schadijk, de weduwe van Barend Bomas(t) en eigenaresse van '3 huysen'; in haar eigen woning zijn ook Jan de Fluiter en zijn vrouw Marie Bomas(t) met hun twee kinderen gevestigd.

Veenendaal heeft naast de chirurgijnen een echte, gepromoveerde arts, namelijk Albertus Daniëls, 'doctor in de medicijnen'. Hij is gehuwd met Judith Holraat en zij hebben vier kinderen jonger dan tien jaar en twee ouder dan tien. Jochem de Bijll, de 'cameraar' van de buurtmeesters (lid van het stadsbestuur belast met het beheer van de financiën) heeft als hoofdberoep de functie van wolkammersbaas. Hij is getrouwd met Marie van Ede, en zij hebben een huis in eigendom.

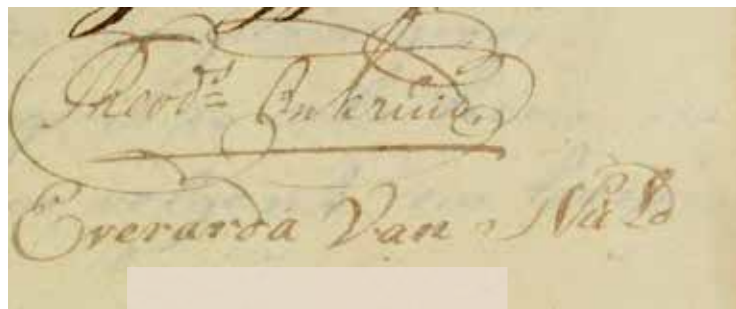
Kleermakersbaas Lubbert Jacobsen wordt in zijn besognes bijgestaan door de knecht Philippus van Wijnenbak.

1751 Augustus: In het Reglement van de Organisatie der Veengenoten, dat het oude Octrooi van 1563 vervangt en door de Stadhouder wordt bevestigd, is voor de eerste keer sprake van het Veenraadschap. Voordien werd alleen gesproken van Veengenoten en Veenraden. "Alle de stem hebbende Veengenooten, zoo Gelderschen als Stigtschen, hebben het regt om te verschijnen op den openbaaren dag der rekeninge, welke om de twee jaaren in de kerk te Veenendaal gehouden wordt. Te dien tijde verkiesen zij bij meerderheid van stemmen in tegenwoordigheid van den Hoofd Officier van Rhenen, nieuwe Veenraden of laten de oude in dienst." Het gaat er bij dit gezelschap van 'kapitalisten' toch wel enigermate democratisch aan toe.

Theodorus Onkruid: een Amsterdamse kunstschilder in Veenendaal

In 1746 woont er in de Boven Middelbuurt in Veenendaal een kunstschilder met de naam Theodorus Onkruid. Een paar jaar later laat hij twee kinderen dopen in de kerk op de Markt. Daarna verdwijnt hij weer uit de Veenendaalse archieven.

Theodorus Onkruid werd waarschijnlijk geboren in 1705 in Amsterdam. Zijn ouders Michiel Onkruid en Wijnanda Mes waren beide afkomstig uit Zutphen en in 1697 getrouwd in Almen. Kort na hun huwelijk zijn ze vertrokken naar Amsterdam. In deze stad woonden al meerdere familieleden van moeder Wijnanda.

Handtekeningen van Theodorus Onkruid en Everard van Nuld (Collectie Gemeentearchief Amsterdam)

Theodorus was het vijfde kind in het gezin en droeg dezelfde naam als zijn oudere broertje, dat waarschijnlijk als baby al overleden was. Over zijn jeugd is weinig bekend. Van wie hij de schilderkunst heeft geleerd, weten we niet. Als hij in 1735 in het huwelijk treedt met Everarda van Nuld, wordt zijn beroep vermeld als 'fijnschilder'. Het huwelijk was niet vanzelfsprekend. Everarda is wees, en brengt een erfenis van 12.000 gulden mee. Haar voogden zien het in eerste instantie niet zitten dat ze met een arme kunstschilder wil trouwen. Onder huwelijkse voorwaarden gaat het huwelijk toch door, en het echtpaar blijft in Amsterdam wonen. In 1737 krijgen ze hun eerste kind, Wijnandus Hendrikus, en in 1739 volgt broertje Mijnard. Maar een jaar later overlijdt Wijnandus, vlak voor zijn derde verjaardag. Er volgen nog twee jongens: Gerard, geboren in 1741 en Constant in 1745. Een jaar later blijkt het gezin in Veenendaal te wonen. Het beroep van Theodorus wordt in dat jaar vermeld als 'constschilder'. Hij heeft dan twee kinderen onder de 10 jaar,

Mijnard is al overleden.

Het is de tijd van de rondreizende tekenaars en schilders die kleine dorpen en gehuchten vastleggen in pentekeningen, etsen en gravures. Rond 1750 ontstaan een aantal bekende prenten van Veenendaal, waaronder 'Gezicht op Veenendaal' van Jan de Beijer. Maar ook prenten van de kerk van P. van de Loo, L.P. de Serrurier en J. Stellingwerf. Wat trok deze kunstenaars naar Veenendaal? Mogelijk behoren deze kunstenaars tot het netwerk van Theodorus Onkruid. Veenendaal is in die periode in verval. De turfwinning loopt op zijn einde en door een langdurig conflict binnen het Veenraadschap worden vaarwegen en wegen niet onderhouden. Hoe verdient iemand als Theodorus de kost in zo'n arme omgeving?

Een in de buitenlucht musicerend gezelschap. Tekening door Theodorus Onkruid (Collectie Teylers Museum)

Mogelijk werkt hij in Veenendaal al aan de illustraties bij de Bataafsche Arcadia. Het boek, geschreven door J. van Heemskerck, verschijnt in 1756. Hij schildert ook een portret van Sophia Charlotte van Westerholt-van

Door:
Janneke
van den Berg-
van Wakeren

Wartensleben, de vrouwe van Scherpenzeel. Wanneer dat portret precies is gemaakt, is niet helemaal duidelijk, maar dat zou goed in deze tijd geweest kunnen zijn.

Het gezin wordt opnieuw getroffen door verlies. Zoontje Gerard overlijdt in de periode in Veenendaal. In 1748 wordt er weer een zoon geboren, die opnieuw de naam Gerard krijgt. Er volgt nog een dochter, Anna Wijnanda, in 1751. De kinderen worden 3 september 1752 in de kerk op de Markt gedoopt. Dat deze kinderen wat later gedoopt worden, heeft mogelijk te

Kom met afbeelding van moeder en kind, waarschijnlijk geschilderd door Theodorus Onkruid (Collectie Museum Weesp)

maken met een conflict met dominee Barovius, die vrij streng in de leer is. Helaas zijn hier geen archiefstukken van gevonden.

Blijkbaar gaan de zaken in Veenendaal niet zo goed, want een paar jaar later duikt Theodorus op in Den Haag, waar hij het beroep 'rijtuigschilder' uitoefent. In 1761 overlijdt zijn vrouw Everarda. In hetzelfde jaar treedt hij in dienst bij de porseleinfabriek van de graaf van Gronsveld van Diepenbroeck in Weesp, waar hij verantwoordelijk is voor het beschilderen van serviezen. De graaf van Gronsveld is getrouwd met een nichtje van de vrouwe van Scherpenzeel, dus het is goed mogelijk dat zij Theodorus heeft aanbevolen. De graaf heeft echter niet veel zakelijk inzicht. Er ontstaat een meningsverschil tussen de schilder en de graaf, waarop Onkruid in 1764 wordt ontslagen. Hij dient een verweerschrift in tegen zijn ontslag, waarin hij stelt dat niet zijn werk van slechte kwaliteit is, maar de verf waarmee hij moet werken. Het mag echter niet baten. Na een korte periode in Den Haag werkt hij in

1770 in Utrecht. Maar Theodorus is de jongste niet meer en al dat reizen eist zijn tol. Hij keert terug naar Amsterdam, waar hij op 19 december 1771 overlijdt. Uit zijn nalatenschap blijkt dat hij de laatste jaren heeft gewerkt als waaierschilder.

Naast het portret van de vrouwe van Scherpenzeel is er één ander portret van zijn hand bekend. Bij het RKD – Nederlands Instituut voor Kunstgeschiedenis – zijn kaartjes met beschrijvingen van schilderijen te vinden die in de loop van de tijd verhandeld zijn, maar van de meeste van de beschreven schilderijen is niet bekend of ze nog bestaan en waar ze zich bevinden. Verder is er naast het Weesper porselein niet veel werk van hem bewaard gebleven.

Van zijn drie overgebleven kinderen sterven er twee kinderloos: Anna in 1781 en Gerard in 1790. Constant neemt de naam Van Nult Onkruidt aan en schopt het ver: hij wordt secretaris van Nederlandsche Oost-Indische Compagnie en wordt benoemd als landdrost van Swellendam aan Kaap de Goede Hoop en later ook als burgemeester van Kaapstad.

Bronnen:

- Lijste van de Hoofden der Huysgesinnen, derselver bestaan, als meede hoe groot die sijn in de Stigtse sijde van veenendaal en van de opgesetenen van de Stigtse sijde van Veenendaal 1747-1749
- Archief Veenraadschap der Geldersche en Stichtsche Veenen
- Archief Hervormde Kerk

Literatuur:

- A.J. van der Aa, 'Theodorus Onkruid' in Biographisch woordenboek der Nederlanden. Deel 14 (1867), geraadpleegd via www.dbnl.org
- I. H. van Eeghen, 'De Amsterdamse waaierindustrie in de 18de eeuw' in Jaarboek van het Genootschap Amstelodamum, 1953, Deel: 45, 1953 » 1953 - Pag. 195 geraadpleegd via delpher.nl
- D. van Manen, Aanzienlijk vlek in 't Stichtse (Veenendaal, 2001)
- W.F.H. Oldewelt, 'Theodorus Onkruid in dienst van de Weesper porseleinfabriek' in tijdschrift Oud-Holland jrg. LXI, 1946, blz 212-214, geraadpleegd via delpher.nl
- N. Ottema, 'In het vergeetboek geraakte bronnen van het Hollands Porcelain' in Oud-Holland jrg LXIX, 1954, pp. 92-102, geraadpleegd via de website van de Ottema-Kingma Stichting
- P. Scheen, Lexicon Nederlandse beeldende kunstenaars 1750-1950 (1969), geraadpleegd via www.ensie.nl
- C. van Viegen, 'Flitsen uit de 18de eeuw' in Veenendaal in historisch perspectief (Veenendaal, ca. 1985)
- E.J. Wolleswinkel, 'Onkruid vergaat niet. Het portret van Sophia Charlotte von Wartensleben, Vrouwe van Scherpenzeel 1721-1771' in Van Scarpenzele tot Scherpenzeel, Comité voor Scherpenzeelse Cahiers 1996, p. 151-158

Bioscoop Hofpleintheater

In 1997 werd de eerste bioscoop op Veens grondgebied geopend. De vroegere bioscoop Luxor lag immers op het grondgebied van Renswoude. Initiatiefnemers waren Peter Baten en Frans Pilon.

In 1992, nadat Peter zijn horecagelegenheid De Baet had verkocht, kwam hij in gesprek met Henk Roor en Frans Pilon. Deze heren hadden plannen om een Filmhuis op te richten, en dat sprak Peter erg aan. Hij kreeg de tip om het pand waarin de ULO van de heer Thoomes gevestigd was geweest, serieus te gaan bekijken. Het was een monumentaal pand, dat aan de rand van het centrum lag. Het idee was om op de begane grond een Grand Café te beginnen en de ruimte boven te gebruiken als filmzaal.

Ook het bestuur van het Filmhuis had interesse in het pand en wilden graag met Peter onderzoeken wat de mogelijkheden waren. De verbouwkosten werden geschat op f 80.000,-- De gemeente werd benaderd met het voorstel om het pand voor het symbolische bedrag van f 1,-- over te nemen, met dien verstande dat er een prachtige locatie van zou worden gemaakt. Het antwoord van betrokken wethouder Wim Kroes liet op zich wachten, en toen het uiteindelijk kwam, bleek het teleurstellend.

Zonder onderbouwing liet hij weten dat de grens voor horeca bij de Grift lag. De nieuwe burgemeester, Frits Brink, had echter ook van de plannen gehoord en hij vroeg de initiatiefnemers te komen praten. Hij gaf aan dat er andere mogelijkheden in het centrum waren. Er lag namelijk een plan om de winkelpassage door te trekken richting de Kerkewijk waar hotel Vonk gevestigd was. Op die manier liep de nieuwe passage langs het braakliggende stuk land voor De Baet. Ontwikkelaar Van Elst was bezig om de locatie op te kopen en de plannen waren al in voorbereiding.

Peter en Frans hadden al eens samen het Jazz

& Bluesfestival georganiseerd, waarbij ze tot de conclusie waren gekomen dat ze elkaar prachtig aanvulden. Peter was de ondernemer van de twee en Frans bewoog zich voornamelijk op cultureel gebied. Burgemeester Brink introduceerde hen bij de bioscoop in Stadskanaal, waar hij burgemeester was voor hij naar Veenendaal kwam. Stadskanaal had een servicebioscoop, waar je tijdens de film een drankje kon bestellen en ook mocht roken. Het was een opzienbarend nieuw concept en het

Door:
Ineke van
Schuppen

Peter Baten en Frans Pilon bij een poster van het Jazz/Bluesfestival, 1996 (Collectie Cord Otting, Gemeentearchief Veenendaal)

paste prima in het beeld dat de twee heren voor ogen stond. De eerste hobbel die genomen moest worden, was het bewerken van projectontwikkelaar ING Vastgoed en ontwikkelaar/aannemer Van Elst. Die stonden niet te trappelen om mee te werken, want een bioscoop was niet in de plannen van het winkelcomplex meegenomen. Het is een ruimte die op maat moet worden gebouwd en daar waren uiteraard veel kosten aan verbonden. Het kwam pas goed toen burgemeester Brink besliste dat de bouwvergunning voor het winkelcom-

plex alleen zou worden afgegeven, als ook de bioscoop in de plannen werd meegenomen.

Stagelopen

Noch Peter noch Frans had ook maar enige ervaring met de eisen waaraan een bioscoop moet voldoen, maar zij kregen veel ondersteuning van de Bioscoopbond. De bond brachten hen in contact met bioscoop Atlantis in Harderwijk. Deze bioscoop had drie zalen en was uitgerust als servicebioscoop. Het was precies het concept dat Peter en Frans in gedachte hadden. Horecaman Peter vond uiteraard een gezellig theatercafé een eerste vereiste, want

Frans Pilon en Peter Baten op het terrein aan de J.G. Sandbrinkstraat waar later de bioscoop kwam, 1993 (Collectie Cord Otting, Gemeentearchief Veenendaal)

bioscoop en café konden elkaar heel goed versterken. Peter en Frans gingen stage lopen in Harderwijk, waar ze leerden hoe de apparatuur werkt en hoe je een film in elkaar zet. Twee jaar lang verrichtten ze elke woensdagavond alle werkzaamheden van een operator. De films moesten worden ingelegd in de projectoren en films die niet meer gedraaid werden, moesten worden gedemonteerd en dezelfde avond nog worden afgeleverd bij Van Gend & Loos. De volgende morgen ging het weer richting Harderwijk om de nieuwe films te monteren met daarbij de reclamefilmplaatjes die voor elke film geplaatst moesten worden. Naast het opdoen van praktijkervaring was er ook nog het theoretische gedeelte van de bioscooptechniek. Frans behaalde Bioscooptechniek I en Peter ging voor Bioscooptechniek I en II, zodat hij ook zelf filmoperateurs kon opleiden.

Financiering

Na het behalen van de nodige diploma's kwam de volgende stap: de financiering van het gehele project en met de aannemer aan de slag voor de start van de bouw van een bioscoop-complex. De financiering verliep stroever dan verwacht, ook omdat aangevraagde Europese subsidies uitbleven. Via accountant Winia kwamen Peter en Frans in contact met vier heren die in principe wel wilden investeren. Hoewel deze heren niet direct van mening waren dat een bioscoop in Veenendaal winstgevend zou zijn, wisten Peter en Frans hen toch te overtuigen en besloten ze tot financiering. Door deze toezegging kwamen ook de ING Bank en Grolsch over de brug. Er rustte van toen af aan een zware verantwoordelijkheid op de schouders van de twee ondernemers.

Boeken

Vervolgens kwam de inrichting van het café aan de orde. Door het hoge plafond in de caféruimte kon een smalle verdieping worden gemaakt langs de randen van het café. De wanden in het bovengedeelte zouden voorzien worden van boeken en er werd ook een piano omhoog gehesen. Voorwerpen uit de bioscoopwereld kregen een plekje, zoals oude projectoren, filmblikken en grote spots. Als blikvanger werden twee levensgrote als Blues Brothers aangeklede poppen naast de piano gestald. Om de twee boekenwanden te vullen, werden overal boeken vandaan gehaald, waarbij het niet ging om titel of inhoud, maar om de rug van het boek, die er goed uit moest zien. Een van de zussen van Frans gaf hen de tip om in het Julianaziekenhuis, dat op dat moment gesloopt werd, te gaan kijken. Daar vonden ze een aantal mooie industriële klokken en een vuilcontainer vol medische boeken van ver voor de Tweede Wereldoorlog. Met een volgeladen auto kwamen ze thuis. In de weken voor de opening werden de honderden boeken door de zus en zwager van Peter, Paula en Jan, op kleur in de kasten geplaatst. Jaren later kwam een man het café binnen die claimde dat de boeken van hem waren. Hij wilde ze terug hebben, maar toen hij hoorde dat ze uit

de vuilcontainer waren gevist, hield hij toch maar zijn mond.

Opening

In de zomer van 1997 was het zover: café Hofplein werd geopend. Het was een prachtige dag, waardoor de massale toeloop van genodigden en belangstellenden kon worden

die wel in de bioscoop wilden komen werken. Naast barmedewerkers voor het café en de bioscoopzalen, waren ook kassamedewerkers en operateurs/technici nodig. Er werd iemand gezocht die de medewerkers kon aansturen en het algemeen overzicht zou houden, en dat werd Marcel Knoop. Hij zorgde dat het team medewerkers goed functioneerde, en omdat hij

ook goed was in papierwerk en cijfers, nam hij na verloop van tijd tevens de administratie op zich.

Tim

Een van de medewerkers waar Peter hele goede en hele verdrietige herinneringen aan heeft, was Tim Boers. Het was een leuke jongen, die voor het Hofplein verschillende klusjes deed. Hij bracht wekelijks op zijn brommertje de flyers rond, maar bakte ook de popcorn voor in de

pauze. Tim was hartpatiënt als gevolg van de zware chemokuren die hij in zijn jonge jaren vanwege leukemie had moeten ondergaan. Op een gegeven moment werd hij gevraagd een rol te spelen in de t.v.-serie Kees & Co, en daarom moest hij zijn baan bij het Hofplein opzeggen. Maar hij bleef in de belangstelling van zijn oud-collega's, die zijn verrichtingen bij de televisie met interesse volgden. Iedereen was dan ook erg aangeslagen toen het slechter met Tim ging en hij zijn rol in Kees & Co moest opgeven. Hij mocht een wens doen bij de stichting Doe een Wens. Het was typerend voor Tim dat hij niet iets voor zichzelf koos, maar voor een activiteit voor een beter milieu, dat hem zo na aan het hart lag. Zijn grote voorbeeld was Jane Goodall, antropologe en bekend vanwege haar strijd voor een beter milieubewustzijn. Tim werkte een plan uit voor een groot benefietdiner. Samen met een paar sterrenkoks verzorgde hij in Residence Rhenen een uitgebreid diner voor een volle zaal met gasten, waarna hij een mooie cheque aan de Jane Goodall Stichting kon overhandigen. Tim overleed op zeventienjarige leeftijd.

Oscar

Een belangrijke beslissing was de keuze voor een naam voor de bioscoop. Er kwamen veel namen voorbij, zoals Luxor, Metro en Cinema,

Tent op het horecaplein ter gelegenheid van de opening, 10 september 1997 (Collectie Cord Otting, Gemeentearchief Veenendaal)

verdeeld over het buitenterras en het café. En op woensdag 10 september brak de grote dag aan: de opening van de allereerste bioscoop op Veens grondgebied. Het moest een grootse happening worden. Het hele plein voor de bioscoop was nodig voor de grote tent om alle genodigden in te kunnen ontvangen. Maar bij het opbouwen van de tent ging het al mis. De tenthaken gingen dwars door een gasleiding en door telefoonleidingen. Het rook sterk naar gas en de hele buurt kon niet meer telefoneren. Er ontstond lichte paniek of dat allemaal op tijd gerepareerd kon worden. Dat lukte, maar de reparatierekeningen à f 10.000,- logen er niet om. Uiteindelijk werd het toch een prachtige avond, waarbij de champagne rijklijk vloeide.

Medewerkers

De formule van café en lounge was een goede mix. Het was een komen en gaan van mensen die wachtten op de aanvang van een film of die juist uit de film kwamen en nog een drankje wilde drinken. Het was een café dat gemoeidelijkheid en gezelligheid uitstraalde en daardoor ook ouder publiek trok. Frans hield zich vooral bezig met het selecteren van het personeel. Uit zijn tijd als leraar kende hij veel jongelui

maar uiteindelijk werd gekozen voor Hofplein, omdat de bioscoop aan een plein lag. Het idee erachter was ook dat het plein dezelfde naam zou gaan dragen. In het logo van de naam stond een 'I' die werd uitgevoerd in de vorm van een Oscar, maar dat bleek een misrekening. Aan het eind van het eerste jaar arriveerde er een brief van de Academy of Motion Picture,

Optreden van een band in het café, 1999
(Collectie Cord Otting, Gemeentearchief Veenendaal)

Arts and Sciences uit Amerika. Deze organisatie bewaakt het beeldje van de Oscar over de hele wereld, en aangezien er van te voren geen toestemming was gevraagd voor het gebruik ervan, werd het Hofpleintheater gesommeerd de Oscar op het dak te verwijderen en moesten ook het briefpapier en de advertenties worden aangepast. De totale kosten bedroegen f 10.000,- en daarmee was de eerste winst verdwenen.

Zekering

Zowel het café als de bioscoop draaiden goed in de eerste maanden, maar de vuurdoop kwam met Kerstmis. Er werden uitgebreide personeelsschema's gemaakt, want men verwachtte een grote toeloop, en dan was een grote bezetting nodig. Nadat dat allemaal geregeld was, was het ergste dat kon gebeuren dat een projector er mee op zou houden. En dat gebeurde ook op Eerste Kerstdag aan het begin van de avond. En met een aantal uitverkochte zalen is dat zenuwslopend. Gelukkig werd het mankement gevonden: er bleek een zekering kapot te zijn, wat snel gerepareerd kon worden.

Als de film eenmaal draaide, was er tijd genoeg om bijvoorbeeld popcorn te bakken. Veertig grote emmers op een drukke dag waren geen uitzondering. Na het incident met de kapotte zekering, verliep de avond verder op rolletjes en ook Tweede Kerstdag verliep soepel. Al in het tweede jaar kon de 100.000e bezoeker worden verwelkomd. Ook het Filmhuis zag mogelijkheden en wilde graag eens per week de zaal gebruiken. Dat bleek een goede aanvulling op het reguliere aanbod, waardoor tevens een andere doelgroep bereikt kon worden. Zelfs de grote kaskraker Titanic, die bijna een jaar draaide, kwam naar Veenendaal. Een groot succes werden de horrorfilmnachten. De hele

Frans Pilon zet een film klaar (Collectie Cord Otting, Gemeentearchief Veenendaal)

nacht werden er horrorfilms gedraaid en voor de volhouders stond 's ochtends een ontbijt klaar. De operateur, die niet zo van horrorfilms hield, had veel koffie nodig om zijn taak te kunnen blijven uitvoeren, maar het enthousiasme van iedereen was groot.

Bands

In het café werden de nodige activiteiten ontwikkeld. Eenmaal in de maand op donderdagavond werd een vaste muziekaft georganiseerd. De eerste band die optrad was The

Blues Compagnie, die daarmee ook de vaste huisband werd. De eerste avond werd een groot succes en het café was bomvol. Daarom werd na een jaar de piano weer naar beneden gehesen, zodat op zondagmiddag live muziek ten gehore kon worden gebracht. Op donderdagavond traden naast de huisband veel verschillende bands op, zoals De Weduwen en Barbara Lok & Friends. Maar op zondagmiddag werden andere doelgroepen bediend. De eerste die optrad was Greetje Kauffeld, maar ook Willeke Alberti, Hans Dulfer, Jan Vayne, Margriet Eshuis, Liesbeth List, Karin Bloemen en Ilse de Lange kwamen naar Veenendaal. Ze vonden het leuk op te treden in de huiskamer, zoals ze dat noemden. Zoals in vele andere branches bestaat ook in de horeca een landelijke verkiezing: Café van het Jaar. Aangezien Peter en Frans veel complimenten kregen over de uitstraling, de sfeer en de bediening, werd de stap genomen om het café op te geven voor deze verkiezing. Hoewel ze niet Café van het Jaar werden, werden ze wel genomineerd, en dat was al een prijs op zich. De jury gaf het café een zeer gunstige beoordeling.

Na het eerste jaar werd er een kleine winst gemaakt, en die trend zette de volgende jaren door. In 2003 echter werd het voor de bioscoop wat lastiger. Er werden minder spraakmakende films uitgebracht en ook de concurrentie vanuit Ede werd merkbaar. Het café bleef onverminderd goed draaien, en dat was niet in de laatste plaats te danken aan de vaste stamgasten. De waardering voor de gezelligheid die de stamgasten meebrachten, werd tot uitdrukking gebracht door het op de stoelen aanbrengen van een koperen plaatje met hun naam.

Elk jaar sloten café en bioscoop een dag en ging het hele personeel, dat bestond uit circa 25 mensen, een dagje op stap. Er werd van alles bedacht. Het eerste jaar kregen de medewerkers een rugzakje met daarin diverse attributen en f 25,- zakgeld, te besteden in

het Warner Bros Movie World Park in Duitsland. De dag werd besloten met een diner in de buitenlucht bij Residence Roosendaal. In de volgende jaren werden een speurtocht in Amsterdam gemaakt en een boottocht naar het eiland Pampus. Het werd steeds moeilijker iets origineels te bedenken, en daarom werd in het jaar daarop een spelletjesdag met diner bij Residence Rhenen gehouden. De dag werd afgesloten met een hilarisch toneelstuk van twee oude heren (Peter en Frans) met wandelstok en rollator die terugkeken op hun jaren bij het Hofplein. De laatste personeelsdag begon met een speurtocht rondom Veenendaal en eindigde bij Bouquet Garni, de toenmalige kookstudio aan De Klomp, waar achter in de tuin een heus vrachtschip lag.

Paniekmakerij

Intussen was de eeuwwisseling dichtbij gekomen en de kranten stonden vol van de alarmerende berichten dat computers de overgang van 1900 naar 2000 niet aan zouden kunnen. Computersystemen zouden het begeven en het was niet onmogelijk dat vliegtuigen uit de lucht zouden vallen. Het Hofplein had net als andere bioscopen veel digitale systemen draaien,

Ontvangst van de 100.000e bezoeker op 11 mei 1998 (Collectie Cord Otting, Gemeentearchief Veenendaal)

en de eeuwwisseling werd daarom met enige angst tegemoet gezien. Er werden back-up systemen bedacht en plannen B en C voor het geval dat ... Het bleek allemaal paniekmakerij,

want bij verreweg de meeste bedrijven verliep de overgang probleemloos. Maar er kwam nóg een spannend moment: de overgang van gulden naar euro in 2002. Een bioscoop is een bedrijf waar veel contant geld in omgaat. Het was verplicht om bij de bank bestellingen voor euro's te plaatsen, en hoewel de uitbetalingen in euro's waren, waren de inkomsten nog in guldens. Prijslijsten moesten worden aan-

bezien of er zaken moesten veranderen. In de loop van de jaren was er veel aversie tegen het roken ontstaan, en ondanks dat roken in de zaal nog steeds niet verboden was en er een goede afzuiging aanwezig was, begon er een kentering te komen in de publieke opinie. Hierin verschilden Frans, die een verstokte roker was, en Peter van mening. Daarbij kwam dat de kosten van de live optredens de pan uit rezen. De spanning tussen de twee directeuren liep steeds hoger op, en besloten werd tot een time-out, zodat beiden zich konden beraden op de toekomst. Maar ook daarna bleek dat hun plannen nog steeds ver uit elkaar lagen. Frans wilde alles laten zoals het was, terwijl Peter veel meer naar de toekomst wilde kijken en wilde luisteren naar de doelgroep, die ook aan het veranderen was. Na veel wikken en wegen besloot Peter uit het Hofplein te stappen en ging Frans als enige directeur verder. In de deal die werd gemaakt, werd vastgelegd dat Peter nog een half jaar werkzaamheden voor het Hofplein zou verrichten, maar in april 2005 werden de banden definitief doorgesneden. Zowel medewerkers als aandeelhouders vonden het ontzettend jammer dat Peter vertrok.

De spanning tussen de twee directeuren liep steeds hoger op, en besloten werd tot een time-out, zodat beiden zich konden beraden op de toekomst. Maar ook daarna bleek dat hun plannen nog steeds ver uit elkaar lagen. Frans wilde alles laten zoals het was, terwijl Peter veel meer naar de toekomst wilde kijken en wilde luisteren naar de doelgroep, die ook aan het veranderen was. Na veel wikken en wegen besloot Peter uit het Hofplein te stappen en ging Frans als enige directeur verder. In de deal die werd gemaakt, werd vastgelegd dat Peter nog een half jaar werkzaamheden voor het Hofplein zou verrichten, maar in april 2005 werden de banden definitief doorgesneden. Zowel medewerkers als aandeelhouders vonden het ontzettend jammer dat Peter vertrok.

De bioscoop aan de J.G. Sandbrinkstraat (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

gepast en medewerkers voorgelicht over de wisselkoers. Nieuwe prijzen voor consumpties moesten worden vastgesteld, kortom, er waren een hoop rekenmachientjes nodig. Pinnen was nog niet zo'n gemeengoed als tegenwoordig, en als verantwoordelijke man voelde Peter zich in die dagen dan ook meer geldkoerier dan bioscoopman, als hij weer eens met een zak vol guldens naar de bank liep om met euro's terug te komen. Hij was wel zo verstandig om nooit op hetzelfde tijdstip en nooit via dezelfde route naar de bank te gaan.

Barstjes

Helaas begonnen er barstjes te ontstaan in de samenwerking tussen Frans en Peter. Op een aantal punten zaten ze niet meer op één lijn. Na circa zeven jaar werd het tijd om de resultaten tegen het licht te houden en te

de banden definitief doorgesneden. Zowel medewerkers als aandeelhouders vonden het ontzettend jammer dat Peter vertrok.

Na een jaar hield ook Frans er mee op, en om een faillissement te voorkomen, besloot hij de bioscoop over te doen aan nieuwe ondernemers. Helaas hadden deze nieuwe eigenaren het runnen van een bioscoop met café evenmin in hun vingers, en dat betekende het einde van een prachtige periode. Een vooruitstrevende bioscoop en een gezellig café waren voor Veenendaal verloren gegaan.

Bronnen:

Dit artikel is gebaseerd op een hoofdstuk uit het levensverhaal van Peter Baten, dat hij zelf op papier heeft gezet.

The story of James Whitehead

Op zaterdag 7 januari 2023 werd op het terrein van de Oude Begraafplaats, thans het Gedenkpark 'De Oude Begraafplaats van 1829', een grafsteen gevonden van ene James Whitehead, die volgens de grafsteen op 12 februari 1834 zou zijn geboren en op 24 december 1889 zou zijn overleden.

Door het bedrijf ATKB, gespecialiseerd in het doen van onder andere bodemonderzoek, was de begraafplaats via radar gratis in kaart gebracht en waren daarbij plaatsen aangeduid die mogelijk verborgen graven of grafstenen

registers in Nederland en Engeland. Tevens werd informatie ingewonnen bij medewerkers van gemeentelijke en kerkelijke instanties in zowel Nederland als Engeland. Het onderstaande is het resultaat van deze speurtocht.

Door:
Jan Bos

Het opgraven van de steen van James Whitehead (Collectie HVOV-Werkgroep Oude Begraafplaats)

zouden bevatten. Door de vrijwilligers Gerard Zomers en Gerard Muller van de Vrienden van het Gedenkpark, die ressorteren onder de werkgroep Vrienden van Gedenkpark 'De Oude Begraafplaats van 1829' en onderdeel zijn van de Historische Vereniging Oud Veenendaal, werd de grafsteen op die bewuste zaterdag ontdekt. Van James Whitehead was verder niets bekend, en hij bleek ook alleen in het graf begraven te zijn. Volgens de beschikbare grafgegevens bleek dat James op 30 december 1889 in het graf te ruste was gelegd. Het graf lag in rij 9 met als grafnummer NO 185. Omdat het vinden van de grafsteen van James wel een bijzondere gebeurtenis was en om meer over deze persoon te weten te komen, werd een nader onderzoek ingesteld in de beschikbare

Omdat James in Veenendaal was begraven, was de kans natuurlijk groot dat hij ook in Veenendaal was gestorven. Dat bleek inderdaad het geval, en van zijn overlijden was een akte opgemaakt. Uit deze akte bleek dat hij van beroep smid was en overleden was in woning B 8, destijds Achterkerk 8. Verder bleek uit de gegevens dat de aangifte werd gedaan door de zestigjarige Abram Anbeek (fabrieksarbeider) en de drieënveertigjarige Frans van Burken (boekhouder). Volgens de huwelijksakten van deze twee personen waren ze toen respectievelijk wever en fabrieksarbeider. Dit is van belang, omdat beide personen zeer waarschijnlijk werkzaam

zijn geweest op dezelfde fabriek als James Whitehead.

Uit zijn overlijdensakte bleek tevens dat James gehuwd was met Mary Ann Peet en de zoon was van Daniel Whitehead en Betty Cruthan. Van zijn ouders zijn twee zogenaamde 'censussen' (tienjaarlijkse volkstellingen) bekend uit 1841 en 1851. Hieruit blijkt dat het gezin op de Lower Moor Street in Oldham woonde en in 1851 in ieder geval uit zeven kinderen bestond. James was op dat moment achttien jaar oud en stond als oudste van de kinderen te boek. Uit de volkstelling van 1841 blijkt echter dat James nog een twee jaar oudere broer gehad moet hebben, die mogelijk in 1851 het huishouden al had verlaten. Hierboven werd al aangegeven dat op de grafsteen stond vermeld dat James in 1834 zou zijn geboren, maar dat is onjuist. Uit meerdere documenten blijkt dat

hij op 12 februari 1833 in Oldham (Middleton) geboren werd en daar op 17 februari 1833 werd gedoopt. Dat laatste blijkt uit een doopregister van de Presbyterian Church of Oldham. Zijn geboortedatum wordt onder andere vermeld in het persoonsregister van de gemeente Ede,

Church in Prestwich, een plaats nabij Oldham, met Mary Ann Peet. Mary Ann werd geboren op 7 februari 1835 in Kings Town in Dublin (Noord-Ierland) en werd gedoopt op 17 mei 1835. Haar vader was Richard Peet, van beroep 'grocer' (groenteboer). Op het moment van hun

huwelijk woonden beiden in Oldham op respectievelijk de Shore Street (James) en de Side of Moor (Mary Ann). James was toen van beroep 'mechanic' (monteur) en Mary Ann 'reeler' (haspelaarster/spinster).

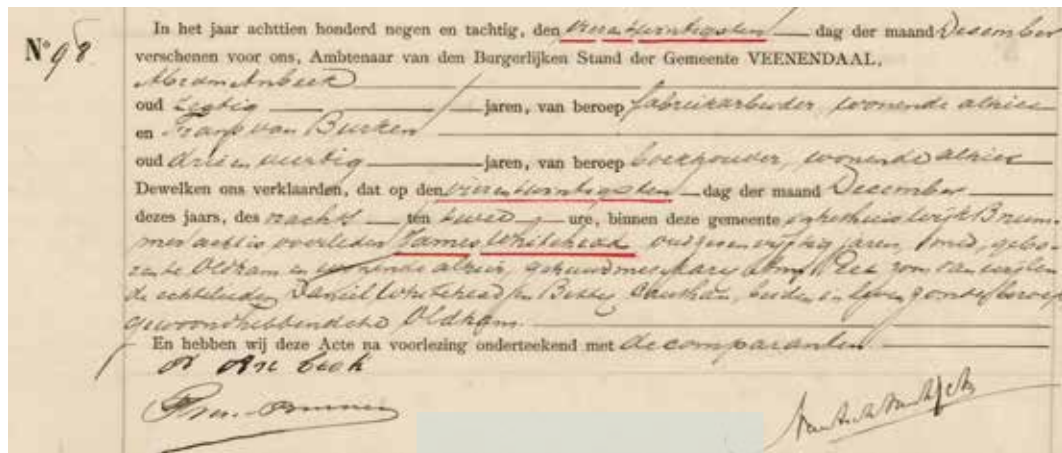
Na hun huwelijk gingen James en Mary Ann vermoedelijk wonen op het adres Town Head 32 in de wijk Upper Banks in Honley.

Al de plaatsen die hiervoor genoemd zijn, liggen vlak bij elkaar, en de streek was bekend vanwege de textielindustrie. De industrialisering had in Engeland al plaats gevonden vanaf het midden van de 18e eeuw. Er waren al machines uitgevonden die de werkzaamheden voor de arbeiders verlichtten. In Nederland ontstond de industrialisering ongeveer halverwege de 19e eeuw, dus honderd jaar later. Vanuit Engeland werden machines en man-

kracht naar de Europese landen, en dus ook naar Nederland, gezonden om de industrialisering daar ook vorm te geven en in goede banen te leiden.

Uit de tienjarige volkstellingen (censussen) blijkt al dat de familie Whitehead volop werkzaam was in de textielindustrie. De vader van James was verver en ook de kinderen van James gingen allerlei werkzaamheden doen binnen deze industrie. In totaal krijgen James en

Mary Ann vermoedelijk vijftien kinderen, wat ook is te herleiden uit deze volkstellingen. Er doet zich wel een vreemd verschijnsel voor bij de naam van de zoon Charles. Uit een bevolkingskaart van de gemeente Ede blijkt dat hij geboren zou zijn op 4 december 1858 en op 18 november 1877 in Oldham getrouwd was met een zekere Caroline May. Hij zou dan

Overlijdensakte van James Whitehead (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

toen James daar woonachtig was. Hieronder daarover later meer.

Volgens de volkstelling uit 1851 blijkt James van beroep 'iron turner' te zijn, wat vertaald 'ijzerdraaier' betekent, dus hij zal iets met metaalbewerking van doen hebben gehad. Dit verklaart mogelijk ook het beroep van smid

Huizen in de Upper Banks in Honley (bron onbekend)

dat in zijn overlijdensakte staat vermeld. Hij heeft echter volgens andere gegevens nog vele andere beroepen gehad, en dat verklaart mogelijk zijn verblijf in Veenendaal.

Als James tweeëntwintig jaar is, trouwt hij op 21 oktober 1855 in de St. Mary the Virgin

Naam	Geboren	Gedoopt	Huwelijk	Overlijden	Graf	Bijzonderheden
1 James Whitehead	12-02-1833	17-02-1833	21-10-1855 met 2	24-12-1889	Veenendaal	Iron turner, Silk Dyer/Mechanic (ijzerdraaier, zijde verver/monteur)
2 Mary Ann Peet	07-02-1835	17-05-1835	21-10-1855 met 1	03-05-1902	Honley	Reeler (haspelaar-ster/spister) Graf 1551, sectie 38
3 Sarah	1857			29-04-1897	Honley	Woolen Feder (wolaanvoerder) Graf 62, sectie 80
4 Charles	04-12-1858 (of 1855?)		18-11-1877			Mechanic (monteur)
4a Charles	1861?					
5 James	1859			05-01-1876	Honley	Graf 822, sectie 57
6 Betty	16-01-1860					Staat in 1883 nog ingeschreven in Veenendaal
7 Lena	1863		1888			Worsted weaver (kamgarens spinner)
8 Mary	1865					Woolen Peicer (wolknijper)
9 Alice	04-1866			18-06-1866	Honley	Graf 822, sectie 57
10 Jane	1867			23-10-1886	Honley	Worsted winder (kamgarenwinder) Graf 62, sectie 80
11 Thomas	1869			11-06-1870	Honley	Graf 822, sectie 57
12 Judith	1871			27-07-1892	Honley	Woolen Weaver (kamgarens spinner) Graf 62, sectie 80
13 Thomas	1873			28-11-1875	Honley	Graf 822, sectie 57
14 William	1876					Millhand woolen (wol weefmachine)
15 Edwin	1878		1900			Millhand woolen (wol weefmachine)
16 Hannah (Annie)	1880					
17 John	1881		02-07-1904			Woolen Cloth Presser (wollen doek perser)

achttien jaar geweest moeten zijn. Er is echter een huwelijksakte van hem bekend waarop staat dat hij eenentwintig jaar zou zijn. Als dat laatste het geval is, dan zou hij in 1855 geboren moeten zijn. Dat is niet het enige vreemde, want volgens de gegevens uit de volkstelling van 1881 zou er een Charles moeten zijn die in 1861 was geboren. Het is niet meer te ach-

terhalen of en waar er iets met de registratie fout is gegaan.

Hiervoor werd al aangegeven dat de industrialisatie in het midden van de 19e eeuw in Nederland vorm kreeg, zo ook in Veenendaal, waar diverse textiel fabrieken werden opgericht. Eén ervan was de Veenendaalsche Stoomspinnerij

en -Weverij (VSW) aan de Zandstraat. Door de gebroeders Mijnsen en Bottenheim werd deze fabriek in 1861 opgericht. Zeer waarschijnlijk is James op deze fabriek gaan werken. Hieronder zal aangegeven worden waarom dit vermoeden welhaast zeker is! De fabriek stond er ook om bekend dat binnen het bestuur een drietal Engelsen was aangesteld als technisch directeur, waaruit de Engelse invloed duidelijk

Toen James naar Nederland kwam, ging hij wonen op het adres B 73 bij de Nieuwe Molen. Waar dat exact geweest is, is onduidelijk, maar het huis moet op het Stichts gedeelte hebben gestaan. Vermoedelijk heeft er maar één huis gestaan, omdat er verder geen woningen met dit adres werden aangeduid. Hij stond samen met zijn vrouw Mary Ann en zijn kinderen Charles en Betty daar ingeschreven. Waar de beide

andere kinderen, Sarah en James, op dat moment verbleven, is niet duidelijk, maar mogelijk zijn ze in Engeland achtergebleven. Het is sowieso een beetje onduidelijk hoe het is gegaan met betrekking tot de geboorte van de kinderen. Volgens de gegevens uit de volkstellingen zijn ze allen in Engeland geboren. Mary Ann heeft dus vermoedelijk regelmatig de overtocht naar Engeland ondernomen, mogelijk samen met haar gezin, om in Engeland te kunnen bevallen. Uit de bewonersregisters van de gemeente Veenendaal blijkt dat Mary Ann tot 1889 nog steeds in Veenendaal

stond ingeschreven. Ook de kinderen Charles en Betty stonden hier nog lange tijd ingeschreven. Toen ze naar de gemeente Ede verhuisden, kregen ze een eigen bevolkingskaart. Op een gegeven moment kunnen in Nederland geen gegevens van hen beiden meer achterhaald worden, en zijn ze dus vermoedelijk weer naar Engeland vertrokken.

James blijft tot aan zijn dood in Veenendaal wonen, dat wil zeggen dat hij er staat ingeschreven. Zoals al aangegeven zijn alle kinderen in Engeland geboren, en is het dus goed mogelijk dat ze regelmatig naar Engeland terug zijn gegaan. Maar vanaf het adres aan de Nieuwe Molen verhuisden ze op 7 juni 1872 naar het adres Gelders Veenendaal 31. Uit reconstructietabellen van huisnummers in Gelders Veenendaal blijkt dat er een nummer 31 aan de Nieuweweg heeft gestaan. Het zou dus heel goed mogelijk zijn dat dit hetzelfde huis is geweest dat bij de Nieuwe Molen stond. Op 26 april 1883 kwamen ze weer terug naar Stichts Veenendaal en gingen ze op Hoofdstraat A

De Veenendaalse Stoomspinnerij en -Weverij rond 1900 (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

naar voren kwam. Het was dus niet vreemd dat er ook arbeiders vanuit Engeland naar Veenendaal kwamen. De woningen die aan de huidige Oranjestraat staan en in opdracht van de directie van de VSW werden gebouwd, wijzen ook naar de Engelse invloeden vanwege de naam 'Engelse Stad'. Wanneer James exact naar Veenendaal is gekomen, is niet geheel duidelijk, maar dat zal vermoedelijk rond de oprichting van de VSW zijn geweest. Zoals eerder is aangegeven, was hij van beroep 'iron turner' (ijzerdraaier) en later 'mechanic' (monteur/machinist), dus het kan zijn dat hij meegeholpen heeft bij het installeren en laten functioneren van de machines. In latere documenten, zoals in de volkstellingen, staat ook vermeld dat hij 'silk dyer' (zijdeverver - 1881) en fabrieksmeester (1883) was. Het is dus waarschijnlijk dat hij binnen de fabriek meerdere functies heeft bekleed.

69 wonen. Zoon Charles met zijn gezin wordt dan niet meer genoemd, maar wel een zekere Johannes van Tuil, die op 3 juni 1874 was geboren en zoon was van een alleenstaande moeder. Mogelijk dat het gezin Whitehead deze jongen in huis heeft genomen om hem op te voeden. In de Hoofdstraat verhuisden ze

vermoedelijk weer definitief naar Engeland vertrokken. In de volkstelling van 1901 staat ze nog als weduwe vermeld met een aantal kinderen. Kort daarna komt ze op 3 mei 1902 in Honley te overlijden en wordt ze begraven op de Honley Church Cemetery in graf 1551 sectie 38, waarin ze alleen ligt begraven. Tegenwoor-

The image shows a page from the 1901 census register for Honley. The page is titled 'Administrative County - Yorkshire' and 'The undermentioned House are situate within the boundaries of the'. It contains a table with columns for 'House No.', 'Name and Address of each Person', 'RELATION to Head of Family', 'Age last Birthday', 'Sex', 'PROFESSION OR OCCUPATION', 'WIDOW', and 'Remarks'. The table lists several households, with handwritten entries for Mary Ann Whitehead and her children. The page number '32' is visible in the top right corner.

Pagina uit het bevolkingsregister van Honley met de inschrijving van Mary Ann en haar kinderen, 1901 (bron onbekend)

nog een paar keer. Eerst naar nummer A 246 en daarna naar nummer A 61^a. Op een zeker moment verlaten ze de Hoofdstraat en gaan ze aan het Verlaat D10 wonen en kort daarna naar het Achterkerk B 8. Op die laatste twee adressen staan Johannes van Tuil en dochter Betty niet meer ingeschreven. Op het adres aan het Achterkerk overleed James op 24 december 1889.

Hiervoor is al aangegeven dat James vrijwel zeker op de VSW heeft gewerkt. In de overlijdensakte werd, als één van degenen die aangifte van overlijden hadden gedaan, Frans van Burken genoemd, die boekhouder zou zijn. Toevallig blijkt dat in het sterfjaar van James in 1889 deze Frans in het *Algemeen Handelsblad* van 17 maart 1889 een advertentie heeft geplaatst, waarin hij de VSW-directie bedankt voor de geschenken die hij gekregen heeft voor zijn vijftienvigjarig dienstverband. Het was heel gebruikelijk dat collega's van een overledene aangifte van overlijden deden, en gelet op de advertentie in de krant, kan het niet anders of James heeft als werknemer op de VSW gewerkt.

Na het overlijden van James is Mary Ann

dig is de begraafplaats erg vervallen en is er geen grafsteen aanwezig op haar graf. Zij is niet de enige die op dit kerkhof ligt begraven. Zeven kinderen gingen haar in ieder geval voor: zij zijn bijgezet in graf nummer 62 sectie 80 en nummer 822 sectie 57 (zie het schematisch overzicht hierboven).

Er zijn vanuit de familielijn van James en Mary Ann Whitehead en hun kinderen nog wel een aantal gegevens van nakomelingen bekend, maar is het niet mogelijk gebleken om nog met hen in contact te komen. Het is daarom onwaarschijnlijk dat er nog foto's van dit gezin boven water komen. Mochten er in de toekomst verder nog gegevens bekend worden, dan zal dit verhaal zeker aangevuld worden

Verlag van de junivergadering

Na al het mooie en bijzonder warme weer van de junimaand, regende het deze avond. Toch vond een groot aantal bezoeker op de avond van 22 juni de weg naar het Rembrandt College om te luisteren naar de lezing van Jaap Pilon

Door:
Door Ineke van
Schuppen

Om te beginnen toonde Jaap zijn gehoor een lijstje met de onderwerpen die deze avond aan de orde kwamen:

- Wat is een ramp?
- De ene ramp is de andere niet
- Top 10 van rampen in Nederland
- Lokale rampen in de 20e eeuw
- Watersnoodrampen in de geschiedenis van Veenendaal
- Watersnoodramp van 1855

Sloop villa Melina aan de Kerkewijk, 1961 (Collectie Artifoto, Gemeente-archief Veenendaal)

Definitie van een ramp

Een ramp is een zwaar ongeval, waarbij het leven en de gezondheid, het milieu of grote materiele belangen worden geschaad en waarbij een gecoördineerde inzet van verschillende disciplines vereist is.

Wat voor de één een ramp is, hoeft dat voor de ander niet te zijn. Voor Jaap persoonlijk was bijvoorbeeld de afbraak van villa Melina aan de Kerkewijk een ramp vanwege de emotionele

betekenis. Het was een bijzondere villa, die in 1913 was gebouwd, en waar hij in zijn jeugd regelmatig zijn oom en tante Mees en Lien van Leeuwen bezocht.

Landelijke rampen waren onder andere de Spaanse Griep in 1920, de watersnoodramp in 1953, de treinramp bij Harmelen in 1962 en de cafébrand in Volendam in 2001. Maar uiteraard kende Veenendaal haar eigen rampen. Eén daarvan vond plaats op 10 mei 1940. Er werden aan de Kerkewijk, de Kanaalweg, de Kastanje-laan en de Nieuweweg 130 woningen ontruimd, waarvan er door de Nederlandse troepen 88 in brand werden gestoken om vrij schootsveld te krijgen tegen de Duitsers. Er deden verhalen de ronde over plunderingen, maar het is allerminst zeker dat dat echt gebeurde.

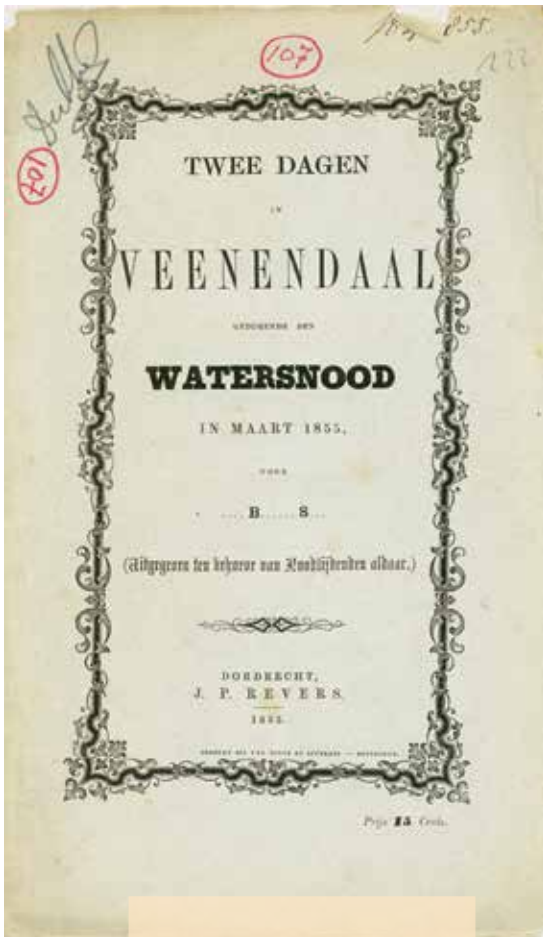
Op 6 mei 1945 werd de Vaartbrug opgeblazen. Waren het dronken soldaten die de brug opbliezen of waren het juist Duitsers die de explosieven weg wilden halen? Een feit is dat twee SS-ers bij de explosie omkwamen. Het gevolg was dat door het verbreken van de verbinding tussen Noord- en Zuid-Veenendaal, het zuiden van Veenendaal een dag later werd bevrijd dan het noorden, namelijk op 10 mei.

Een andere ramp speelde zich af op 1 februari 1954: de gasfabriek aan de Kerkewijk explodeerde. Dokter Pilon, de vader van Jaap, had de gewoonte om in zijn Kever te springen om alle branden en andere calamiteiten te gaan bekijken. Die avond had hij al twee schoorsteenbranden gezien en toen voor de derde keer de sirene ging, had hij weinig zin in weer een schoorsteenbrand. En zo miste hij het spektakel van een geëxplodeerde fabriek.

Uit zijn eigen periode als wethouder herinnert Jaap zich maar al te goed dat in 2006 Eneco de chroomverf van de hoogspanningsmasten liet verwijderen, waarbij de schilfers naar beneden dwarrelden en tuinen en daken in de omgeving vervuilden. Ook het vrijkomen van asbest bij de verbouwing van de Corridor in 2009, waardoor 60 winkels hun deuren een week lang moesten sluiten, kan men als ramp classificeren.

Watersnoodramp

De watersnoodramp van 1855 is bij de meeste Veenendalers wel bekend, maar voor die tijd vonden er nog een aantal watersnoodrampen plaats die zeker zo ernstig waren. Dick van Manen heeft ze in zijn boek *Een Aanzienlijk vlek in 't Stichtse* beschreven. En dan komt Jaap op een belangrijk onderdeel van geschiedkundig onderzoek: het bronnenonderzoek. Daarbij

Ooggetuigenverslag van de watersnood, 1855 (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

wordt onderscheid gemaakt tussen primaire en secundaire bronnen. Van de watersnoodramp van 1855 zijn bijvoorbeeld verschillende schilderijen over het overstromde Veenendaal gemaakt. Maar zijn ze gemaakt naar de werkelijkheid of zijn ze aan de fantasie van de schilder ontsproten? Het is niet erg waarschijnlijk dat de schilder met een bootje over de watervloed voer om schetsen te maken. Hier kunnen we spreken van secundaire bronnen.

Bronnenonderzoek

Primaire bronnen zijn onder andere twee archiefdozen in het gemeentearchief die de ori-

ginele verslagen bevatten van de commissie die de zorg had voor de Veenendalers die ten tijde van de ramp in de Geertekerk in Utrecht werden opgevangen. Er zijn twee schilderijen en twee aquarellen bekend die eenzelfde beeld van het interieur van de kerk laten zien. Maar zijn het primaire bronnen? We weten het niet. De twee archiefdozen bevatten ook de originele lijsten van de schade die de Veenendalers hadden geleden door het water. Eveneens uit 1855 stamt een boekje met een ooggetuigenverslag van twee jonge mannen die twee dagen na de ramp Veenendaal bezochten. Een klein citaat uit het boekwerkje: "van meer dan drievierde deel van het dorp staan de huizen tot aan de daken onder water, die dan ook thans sedert donderdag den 8sten allen verlaten zijn. Van de 6 duizend inwoners zijn thans bijna 4000 uit hunne woningen gedreven. Ruim 12 á 1300 hebben de wijk genomen naar Ede, Barneveld en andere vloedvrije streken."

Een duidelijk secundaire bron is een brief uit 1955, waarin de schrijver verhaalt van het meisje Koojsje Blom, die toen het water kwam op school zat. De kinderen vonden het een sensatie, maar de meester stuurde hen ijlings naar huis toen hij in de verte het water al hoorde komen. Dat zijn overleveringsverhalen die niet meer te verifiëren zijn. Net als het verhaal van de lindenboom. Volgens de latere dijkgraaf D. Sandbrink, die heel veel geschiedkundige stukken heeft bewaard, zou hij in het bezit zijn van een stuk van de lindenboom, waaraan de familie Van Wijk zich vastklampte toen hun boot ter hoogte van de huidige Stationssingel omsloeg. Uit de jaarringen van de boom blijkt echter dat dat eigenlijk niet mogelijk is.

Bij de herdenking in 1955, die zou worden gehouden in de Oude Kerk op de Markt, werd in eerste instantie dr. J.G. Thoomes gevraagd als spreker, maar daar stak de kerkenraad een stokje voor. Na heel veel geharrewar waar iedereen zich mee bemoeide, werd een compromis gesloten: er werd uitgeweken naar Sola Fide, er kwam een echte dominee om de preek te houden en dr. Thoomes mocht als geschiedschrijver zijn verhaal vertellen.

Tijdens deze avond wordt maar weer eens duidelijk dat Veenendaal bepaald niet gevrijwaard is gebleven van rampen. Na afloop spreekt voorzitter Bert zijn dank uit aan Jaap en wenst de aanwezigen wel thuis.

Het laatste woord

Wat hadden wij 22 juni jongstleden weer een mooie ledenbijeenkomst met Jaap Pilon als spreker.

Door:
Het bestuur

Wat een prachtige bijdrage van hem over rampen in Veenendaal. Wat is nu eigenlijk een ramp en welk criteria zijn er om iets een ramp te noemen. Jaap heeft het ons allemaal uitgelegd. Een verslag hiervan leest u elders in dit blad.

Zoals bekend, zetten we ons als HVOV zeer in voor het behoud van o.a. monumentale gebouwen in Veenendaal. En soms lukt dit heel goed via de contacten met de gemeente Veenendaal. Zo mochten we recent nog weer vijftien monumenten aan de gemeentelijke monumentenlijst toevoegen, en daar zijn we heel blij mee. Maar soms dreigt het ook helemaal verkeerd te gaan. Dat is naar onze mening het geval met het voormalige Ritmeestercomplex achter het oude hoofdkantoor van de Ritmeester aan de Kerkewijk. Met name het krantenbericht van 3 juli jl. in *De Gelderlander* heeft ons zeer verontrust. Daaruit blijkt dat de gemeente voornemens is toe te staan dat de oude sigarenmakerszalen in haar geheel worden gesloopt. Dit is niet wat wij als HVOV voorstaan. Natuurlijk hebben wij er begrip voor dat het gemeentebestuur ruimte zoekt voor woningbouwlocaties, wat ook de taak is van de gemeente.

Nu komt de gemeente echter op oneigenlijke gronden tot de conclusie dat het daarvoor noodzakelijk is alle hallen te slopen. Wij hebben er bij de gemeente op aangedrongen om tenminste één hal, gebouwd in 1958, als industrieel erfgoed te behouden, en wij worden daarin van harte ondersteund door de monumentencommissie van de gemeente. De gemeente gaat het voorgenomen besluit nu voorleggen aan de raad, en wij hopen van harte dat de raad een welwillend oor heeft voor onze argumenten en tot een ander besluit gaat komen. Wij van onze kant zullen alles in het werk stellen om een deel van dit industrieel erfgoed, waarvan al zoveel is gesloopt, voor latere generaties te behouden. Ons plan hoeft zeker niet ten koste te gaan van de zo noodzakelijke nieuwbouw. Wij gaan ons tot het uiterste tegen het huidige plan verzetten.

En dan kijken we alweer uit naar de eerstvolgende ledenavond op 21 september a.s.

Het Ritmeestercomplex aan de Kerkewijk, 2004 (foto Annemieke Broek, collectie Gemeentearchief Veenendaal)

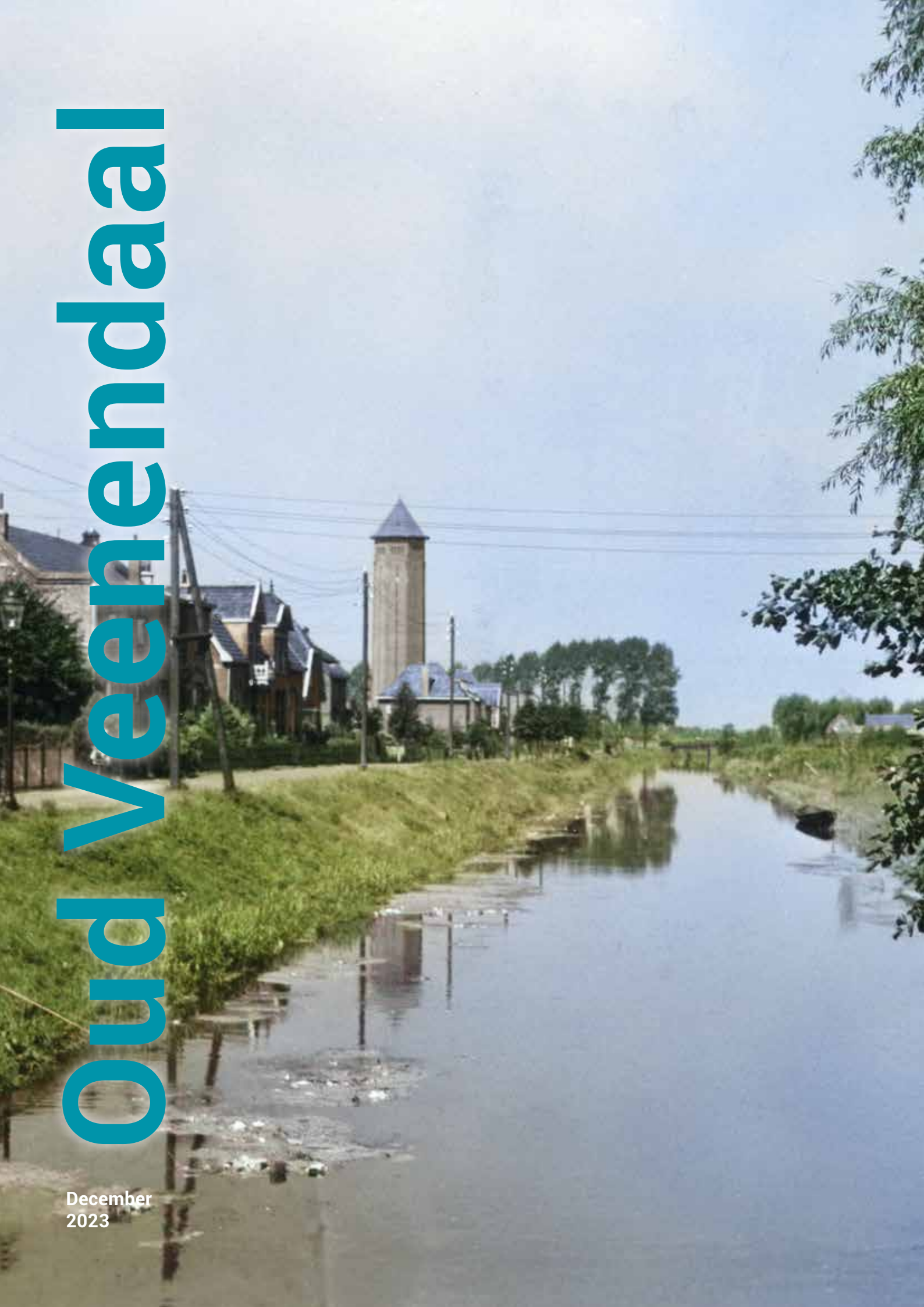
De presentatie, die zal worden verzorgd door Anton Krufft, zal dan gaan over de Eerste Wereldoorlog. Wat ging er allemaal aan vooraf en wat was de uiteindelijk aanleiding voor deze oorlog? Wat gebeurde er vervolgens tijdens en na die oorlog en kwamen daaruit ook dingen voort die weer aanleiding waren voor de Tweede Wereldoorlog? En wat gebeurde er zoal in deze perioden in Veenendaal. Genoeg stof voor weer een boeiende avond.

Deze avond zal ook weer in het Rembrandtcollege worden gehouden. Natuurlijk weer van harte welkom.

- Donderdag 21 september 2023
- Ledenbijeenkomst HVOV
- Presentatie Anton Krufft, 'Oorzaken en aanleidingen van de Eerste Wereldoorlog en de gevolgen ervan voor de 20e en 21e eeuw'
- Gebouw Rembrandtcollege aan de Rembrandtlaan 2
- Inloop vanaf 19.15 uur
- Aanvang 19.45 uur
- Toegang gratis

Oud Veenendaal

December
2023

Inhoud

85

De redactie

Om te beginnen

86

A.A. Slok

De Nieuwewegseschool

89

E.J. van Beek

Willem Haarsema
Nieland (1872-1916)

92

P. van Lunteren

Uit het archief van de
Gemeente Veenendaal

94

G.M.J. van Schuppen-Diepeveen

Verslag van de
ledenbijeenkomst

96

J. van der Male

Een groot orgel
verkleind.

102

De redactie

Advertenties
draadomroep

104

C.D. van den Heuvel

Straatnamen in
Veenendaal

109 Veranderd Veenendaal - 111 Wie herkent wie - 112 Het laatste woord

Colofon

38^e jaargang, nummer 4
verschijnt 4 maal per jaar

REDACTIE

Janneke van den Berg
Rijk van de Kuit
Wouter Berkhof
redactie@oudveenendaal.nl

BESTUUR

A. van den Bos, voorzitter
Mevr. G.M.J. van Schuppen-Diepeveen,
secretaris
D.G. van Dijk
H.A. Henzen, penningmeester
H. Henzen
A.A. Slok
J.A. Spies
Mevr. W. Wienecke-van Schuppen

Secretariaat:

Mevr. G.M.J. van Schuppen-Diepeveen
Eekwal 3, 3904 DL Veenendaal
Telefoon 0318 51 10 66
info@oudveenendaal.nl

Website:

www.oudveenendaal.nl

Ledenadministratie:

A. Hempenius
Kees Stipplein 52
3901 TP Veenendaal
Telefoon 06 86 68 72 54
ledenadministratie@oudveenendaal.nl

Financiële administratie:

Berry Henzen
MacBridestraat 51, 3902 KK Veenendaal
Telefoon 0318 52 74 91 (na 19.00 uur)

Werkgroepen en commissies:

H. Henzen
J.G. Sandbrinkstraat 120
3901 EZ Veenendaal
Telefoon 06 54 91 19 91

Documentatiecentrum:

De Cultuurfabriek
Kees Stipplein 78, 3901 TP Veenendaal
Telefoon 0318 58 26 68
documentatiecentrum@oudveenendaal.nl

Openingstijden:

Dinsdag van 13.00 tot 16.00 uur
Donderdag van 13.00 tot 16.00 uur
Zaterdag van 10.00 tot 13.00 uur
Of op afspraak: 06 54 91 19 91

ISSN: 0926-2857

Afbeelding omslag Omleidingskanaal-Kanaalweg (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Bank:

IBAN: NL 62 RABO 0 395110106, t.n.v.
Historische Vereniging Oud Veenendaal

De contributie bedraagt € 25,- per jaar.
Losse nummers van dit blad € 8,-.
Het lidmaatschap van de vereniging loopt
gelijk met het kalenderjaar.
Opzegging alleen schriftelijk en tot een
maand vóór het begin van het nieuwe
verenigingsjaar.

Ontwerp, opmaak en druk:

Henzen ontwerp & communicatie, Veenendaal

Niets uit deze uitgave mag worden gerepro-
duceerd zonder schriftelijke toestemming
van de redactie.

De redactie reageert na inzending van een artikel
naar de scribent. De tijd tussen datum van inzending
en het uitkomen van het nummer waarin het artikel
wordt opgenomen is veelal een paar maanden tot een
jaar. Plaatsingsmoment is afhankelijk van de voorraad
artikelen en de benodigde aanpassingen. Ingezonden
artikelen kunnen door de redactie worden aangepast.
Over plaatsing van een artikel in ons tijdschrift wordt
door de redactie beslist. De inhoud van ingezonden
artikelen valt buiten de verantwoordelijkheid van de
redactie.

Om te beginnen

Het jaar is alweer bijna ten einde. Opnieuw een jaar waarin heel erg veel gebeurd is: politieke en maatschappelijke onrust, oorlogen, natuurrampen. Soms lijkt de toestand in de wereld alleen maar erger te worden.

Rond 1900 dachten mensen dat de geschiedenis een opgaande lijn was: de wereld kon alleen maar beter worden. In de 20e eeuw bleek dat een illusie te zijn. Hoe meer we weten over de geschiedenis, hoe meer we ontdekken dat goede en slechte perioden elkaar altijd afwisselen.

Het eerste artikel gaat over "een gebouw waarvan je dacht dat het er altijd zou blijven staan", aldus Anne Slok. Dat was de Nieuwewegse school, en we weten dat dit gebouw al weer ruim 40 jaar geleden ten prooi is gevallen aan de slopershamer. Het artikel is een voorproefje op het boek over de school dat volgend jaar zal verschijnen. In vorige nummers verscheen een aantal artikelen over de oude begraafplaats aan het Kostverloren. Op deze begraafplaats zijn nog een aantal oude grafstenen te vinden. In het vorige nummer kon u lezen over de teruggevonden grafsteen van James Whitehead, en ook in dit nummer kunt u het levensverhaal achter een van deze stenen lezen. Evert Jan van Beek zoekt naar sporen van het leven van scheepskapitein Willem van Haarsma Nieland.

Jan van der Male schrijft over het recent gerestaureerde, 95 jaar oude orgel van de Julianakerk. En Constant van den Heuvel vertelt over de achtergrond van straatnamen in Veenendaal-Oost.

In de gebruikelijke bijdrage uit het gemeentearchief stelt de nieuwe archivaris Paul van Lunteren zich voor. Hij begon begin januari dit jaar, nadat het gemeentearchief het een jaar zonder gemeentearchivaris had moeten stellen. En natuurlijk zijn er de vaste onderdelen die u gewend bent: het verslag van de ledenbijeenkomst, de foto's uit het documentatiecentrum, foto's van toen en nu in de rubriek 'Veranderd Veenendaal' en het slotwoord van het bestuur.

In de afgelopen nummers hebben we vaak een oproep gedaan voor artikelen om het blad te vullen. Gelukkig wordt hier gehoor aan gegeven, maar soms is het lastig om het blad vol

te krijgen. Daarom vindt u in dit nummer een aantal leuke vondsten uit de *Veenendaalsche Courant* en *De Vallei*: advertenties van de Veenendaalse Draadomroep. Weet u nog: in een recent artikel besteedde Ineke van Schuppen aandacht aan dit onbekende stukje geschiedenis. Ook kunt u de ingezonden brief van Sint Nicolaas uit 1955 lezen, gericht aan enkele baldadige jongens.

Cartoon uit de *Veenendaalsche Courant*, 31 maart 1966

En de oproep blijft van kracht: nieuwe artikelen zijn nog steeds van harte welkom. En denkt u nu dat een artikel schrijven wel heel lastig is? Dat valt heel erg mee. Ga eens in gesprek met iemand uit uw omgeving die veel van vroeger weet: dat kan al een heel leuk verhaal opleveren. Of misschien is er wel veel te vertellen over uw straat of uw sportclub. We wensen u veel leesplezier, en laat u inspireren, want wellicht ziet u in een volgende uitgave uw eigen artikel over de Veense geschiedenis gepubliceerd!

Door:
De redactie

De Nieuwewegseschool

Wie heeft het niet op zijn netvlies staan: een groot, imposant gebouw aan de Nieuweweg, opgetrokken uit rode baksteen. Een gebouw waarvan je dacht dat het er altijd zou blijven staan: de Nieuwewegseschool.

Door:
Anne Slok

De discussie was al langer gaande bij de Hervormde Gemeente in Veenendaal. Er moest een Vrije Christelijke School komen. We praten dan over de jaren 1860, toen Veenendaal nog een echt dorp was. Een positief besluit werd genomen en in 1863 werd er een stuk grond aangekocht aan het Verlaat. Voor 1.400 gulden

te klein, en ondanks financiële hoofdbreken werd in 1905 door de voorzitter van het bestuur, dhr. H. Hiensch, de Nieuwewegseschool geopend. Gevestigd tegenover een, toen nog houten, molen, maar wel met de naam 'De nieuwe molen'. In 1911 werd deze vervangen door de huidige stenen molen.

Meester Wijnveldt met een schoolklas in het schooljaar 1903-1904 aan het Verlaat (collectie HVOV)

werd er een eenvoudige school gebouwd, die op 11 december van dat jaar werd geopend. Dhr. J. Mulder werd benoemd als hoofd van de school.

Net als Veenendaal, groeide ook de school. Begonnen in 1863 met 57 leerlingen, waren dat er in 1884 al 250. De school maakte een explosieve groei door onder bovenmeester Wijnveldt. Hij was pas 28 toen hij in 1890 de leiding over de school kreeg. Hij was geliefd bij ouders en leerlingen. Gaf naast de reguliere vakken ook Frans en Engels. De school werd

In 1908 vertrok Wijnveldt naar Schiedam, waar hij een nieuwe uitdaging vond. Hij werd opgevolgd door J. Pieterse Moens. De school was in 1914 uitgegroeid tot de grootste christelijke school van Nederland. De school aan de Nieuweweg was te klein geworden en er werden klaslokalen aangebouwd.

In 1963 schreef Albert Visser, destijds hoofd van de school, een boekje over het 100-jarig bestaan van de Vrije Christelijke School. Het valt hem op dat er maar weinig mutaties waren van schoolhoofden: "Vergeleken met andere, meestal kleinere scholen in ons land, waar men ter gelegenheid van het 100-jarig bestaan soms een lijstje publiceert van ongeveer 20

schoolhoofden, heeft de Vrije Chr. School aan de Nieuweweg, voorheen aan het Verlaat te Veenendaal, maar weinig mutaties in de leiding van de school gehad. Het zijn er in deze 100

1863-1884	J. Mulder	21 jaar
1884-1890	L. van Wijngaarden	6 jaar
1890-1908	B.J. Wijnveldt	18 jaar
1908-1916	J. Pieterse Moens	8 jaar
1916-1923	R.J. Prins	7 jaar
1923-1939	B. Ensink	16 jaar
1939-1957	J.v.d. Nadort	18 jaar
1957-	A. Visser	6 jaar
		<hr/>
		100 jaar

jaar maar acht geweest."

We weten nu dat we het lijstje kunnen aanvullen met het feit dat A. Visser na 14 jaar, in april 1971, afscheid nam van zijn school. Hij werd opgevolgd door M. Heida.

Meester Van de Nadort heeft turbulente jaren met de school meegemaakt. In september 1939 werd het schoolgebouw gevorderd om tijdens de mobilisatie onderdak te bieden aan 245 Nederlandse soldaten. Er werd tijdelijk lesgegeven op een andere locatie. De oorlog brak uit en er kon na de zomervakantie van 1940 weer lesgegeven worden in de Nieuwe-

Meester Van de Nadort in het schooljaar 1943-1944 (collectie HVOV)

wegeschool. Onder dwang van deportatie werd Van de Nadort gedwongen om Joden te weigeren en lesmateriaal aan te passen. Hij had het daar behoorlijk moeilijk mee. In

april 1944 werd de school, en de bijbehorende woning waar de familie Van de Nadort woonde, gevorderd door de bezetter. Na de bevrijding waren beide gebouwen uitgeleefd. Schurft en ongedierte trof men aan. Tijdens de bevrijding zijn een aantal Veenendalers verdacht van heulen met de bezetter gevangen genomen. Een deel van hen werd gedwongen om de gebouwen schoon te maken. In juni 1945 kon

Juf Verwij met haar klas in 1950, meester Van de Nadort staat ook achterin de klas (collectie Anne Slok)

er weer les worden gegeven.

Van de Nadort wordt in 1957 opgevolgd door Albert Visser. Bijna altijd liep hij met een agenda, wat papieren en een pen in de hand. Hij heeft zich vooral hard gemaakt voor een nieuw schoolgebouw. Vanaf de jaren '60 voldeed het gebouw niet langer aan de eisen van de tijd. Ook kwamen er nauwelijks gelden voor het noodzakelijk onderhoud. Het zou echter tot 1975 duren voordat er een nieuwe school zou worden geopend.

Meester Visser nam in 1971 afscheid en vertrok naar de Petraschool in 't Harde om daar als hoofd van de school een nieuwe uitdaging aan te gaan. Marten Heida werd zijn opvolger.

Was Visser een vriendelijke en rustige man waar men laagdrempelig aanklopte voor een gesprek, Heida had een tegenovergestelde uit-

straling. Praatte hard, en kinderen waren vaak bang voor hem. Geboren in 1929 in Friesland was hij 42 toen hij in Veenendaal kwam. Hij zou tot aan zijn pensioen verbonden blijven aan de Nieuwewegseschool. Hij kwam dan misschien

Kinderen aan het werk in de jaren '60 (collectie Martin van der Bijl)

over als een onvriendelijke man, maar dat was alleen de buitenkant. Ook hij was net als zijn voorgangers Visser en Van de Nadort een bevlogen man. De leerlingen kwamen bij hem op de eerste plaats. Zo hield hij geen 10-minuten gesprekken, maar plande hij huisbezoeken

Juf Beekenkamp met haar klas in ca. 1960 (collectie HVOV)

in. Dat deed hij een half jaar voordat ze van school zouden gaan. Dan was er nog tijd om bij te sturen, mocht dat nodig zijn.

In 1975 verhuisde de school naar een nieuw gebouw aan de Vendelseweg. In de oude school werd nog een paar jaar les gegeven aan leerlingen van de Ichthus HAVO, klassen 4

en 5. In 1979 viel het gebouw echter ten prooi aan de slopershamer. De Nieuwewegseschool was niet meer.

Meester Visser met zijn vrouw en het lerarenteam in 1971 (collectie Anne Slok)

Er is van deze school nog veel meer te schrijven, en ook op foto's te zien. Vanaf de bouw tot aan de sloop zal dit worden opgetekend in een boekje dat begin volgend jaar zal verschijnen. Doorspekt met (klassen)foto's en verhalen die zich afspelen in, maar ook om de Nieuwewegseschool.

Afbraak van de Nieuwewegseschool in 1979 (collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Willem Haarsema Nieland (1872-1916), scheepskapitein op de grote vaart en pluimveehouder

Op de website van het Gedenkpark 'De Oude Begraafplaats van 1829' te Veenendaal zijn bij een aantal grafstenen beschrijvingen opgenomen. Op het moment van indienen van dit artikel was dit nog niet het geval bij de grafsteen van Willem Haarsema Nieland.

Inleiding

Vaak is te achterhalen waarom elders geboren personen in Veenendaal zijn komen wonen. Werk of familierelaties kunnen een reden zijn. Maar soms zwijgen de beschikbare bronnen over de motieven van hun komst. Waarom kwam bijvoorbeeld de Groningse scheepskapitein Willem Haarsema Nieland naar Veenendaal om hier een nieuw bestaan op te bouwen als pluimveehouder? Waarom ging hij tussendoor nog weer een paar jaar terug naar Rotterdam? Op bovenstaande vragen hebben we geen antwoord kunnen vinden. Nieland heeft zijn laatste rustplaats gekregen op de Oude Begraafplaats in Veenendaal: zijn grafsteen is een tastbare herinnering aan hem.

Ouderlijk gezin

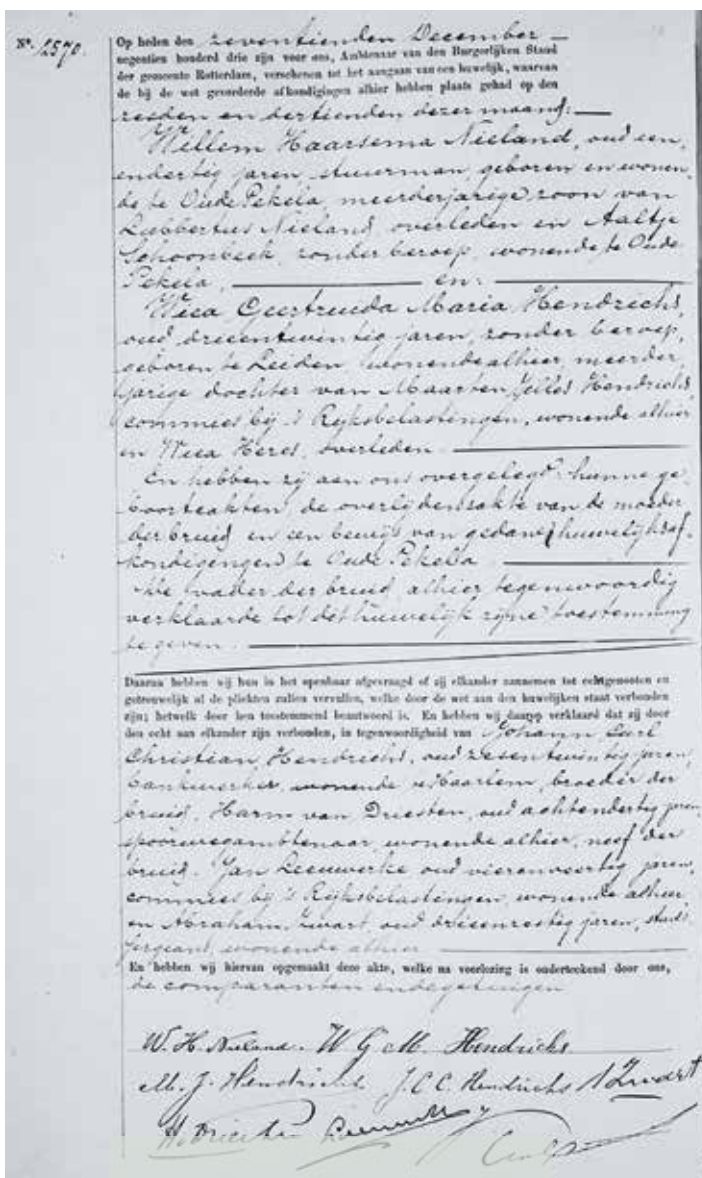
Willem Haarsema Nieland werd op 25 februari 1872 te Oude Pekela geboren, nu ruim 150 jaar geleden, als vijfde kind in een gezin van elf kinderen. Omdat zijn vader op zee was, werd de geboorteaangifte gedaan door de vroedvrouw. Dit was de gebruikelijke gang van zaken bij afwezigheid van de vader. De ouders van Willem waren bakkerszoon Lubbertus Nieland en Aaltje Schoonbeek. De vader van Willem was schipper en heeft van 1867 tot 1882 als gezagvoerder gevaren op de Anna Helena. Deze schoenerbrik was in 1866 in Pekela gebouwd en is in december 1882 op weg van Riga naar Purmerend gezonken, maar alle opvarenden werden gered. Vader Lubbertus was een aantal jaren lid van het zeemanscollege De Trouw in Oude Pekela. In het Kapiteinshuis in Nieuwe Pekela is een plunjezak van zeildoek van hem te bewonderen.

Eigen gezin

Willem Haarsema Nieland trouwde op 31-jarige leeftijd, op 17 december 1903, te Rotterdam met de acht jaar jongere Wiewa Geertruida

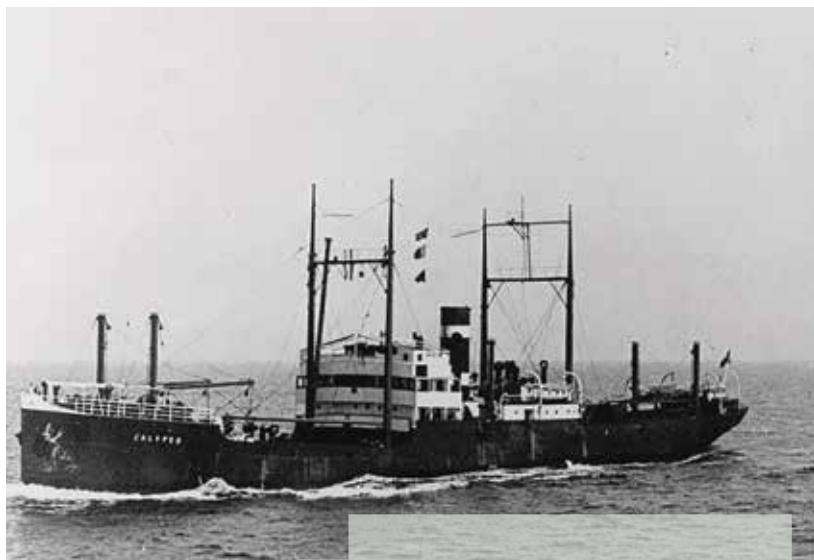
Maria Hendrichs, geboren in Leiden. De bruid groeide grotendeels op in Rotterdam, waar haar vader commies bij de Rijksbelastingen was. Gelijk na de huwelijksvoltrekking vertrok het bruidspaar naar Singapore. Na terugkomst

Door:
Evert Jan
van Beek

Huwelijksakte Willem Haarsema Nieland 1903
(collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Maria Hendrichs, geboren in Leiden. De bruid groeide grotendeels op in Rotterdam, waar haar vader commies bij de Rijksbelastingen was. Gelijk na de huwelijksvoltrekking vertrok het bruidspaar naar Singapore. Na terugkomst uit Singapore woonden Nieland en zijn vrouw tijdelijk in Oude Pekela. Op 27 oktober 1905 werden zij ingeschreven in Rotterdam op de

Het stoomschip Calypso waarmee Nieland naar Nederlands Oost-Indië voer (collectie Stichting Maritiem Historische Data)

Duivenvoordestraat 69. Op 30 maart 1906 vertrokken zij naar Renswoude en in december van datzelfde jaar vestigden zij zich in Veenendaal aan de Parallelweg. Vervolgens verhuisden Nieland en zijn vrouw op 29 oktober 1908 van Veenendaal opnieuw naar Rotterdam, eerst naar de Speelmanstraat en later naar de Vrijenbanschestraat, waar zij introkken bij een broer van Willem. Uit het huwelijk van Nieland en zijn vrouw werd op 13 februari 1910 in Rotterdam een zoon geboren, die de naam Lubbertus Jan Antonie Willem Haarsema Nieland kreeg. De familie Nieland vertrok op 16 december 1910 met hun tien maanden oude zoon weer naar Veenendaal en woonde enkele maanden op Kerkewijk 37, tegenover theater De Lampegiet. Daarna woonden zij opnieuw aan de Parallelweg.

Scheepskapitein

Willem Haarsema Nieland trad in eerste instantie in de voetsporen van zijn vader, want hij volgde aan de zeevaartschool in Delfzijl een opleiding tot stuurman, waar hij in mei 1896 het diploma tweede stuurman voor de grote zeilvaart ontving, in 1903 gevolgd door het diploma voor eerste stuurman. Reeds in

1894/1895 maakt hij een reis naar Batavia. Op 20 maart 1895 werd met het stoomschip Prinses Wilhelmina de terugreis naar Nederland aanvaard en op 15 april 1895 werd in Genua aangelegd waar Nieland ontscheepte. Later voer hij onder andere op de stoomschepen Calypso en Zeta naar P. Brandan in Nederlands Oost-Indië.

Begin 1906, Nieland is dan 34 jaar oud, werd de grote vaart door hem (tijdelijk?) vaarwel gezegd. Hij vertrok met zijn gezin naar Renswoude (mogelijk in het deel van Veenendaal dat vroeger tot Renswoude behoorde) en aan het einde van dat jaar verhuisde hij naar de Parallelweg in Veenendaal. De vestiging van een scheepskapitein in Veenendaal zal iets bijzonders zijn geweest. In de jaren na het ontstaan van Veenendaal woonden er veel schippers in het dorp. Zij waren betrokken bij de exploitatie van het veengebied. In het begin van de 20e eeuw was dit al lang verleden tijd. Toen telde de plaats onder haar inwoners een paar beurtschippers en enkele beroepsvissers. Een schipper die naar de Oost gevaren had, was iets heel anders. Wel was de in Veenendaal geboren Carel Geert Bersma, zoon van de hoofdonderwijzer van de Openbare Lagere School in Veenendaal, stuurman bij de koopvaardij.

Pluimveehouder

Willem Haarsema Nieland begon in 1906 een nieuwe toekomst als pluimveehouder op hoenderpark Geertruida in de Middelbuurt in Veenendaal/Rhenen. Het hoenderpark zal genoemd zijn naar zijn vrouw, en bestond naast de hokken voor de kippen uit een gele-

Nieland bediende met producten van hoenderpark Geertruida de Rotterdamse markt (*Rotterdamse Nieuwsblad*, 14 juli 1906, delpher.nl)

genheid om eieren uit te broeden en ook uit een grote boomgaard met appelbomen. In de herfst van 1908 werd Veenendaal weer verlaten en woonde de familie ruim twee jaar in Rotterdam. Het is niet duidelijk of hij toen weer gevaren heeft. In december 1910 kwam Nieland weer terug naar Veenendaal en zette zijn werk op het hoenderpark weer voort. De contacten met Rotterdam bleven. Nieland leverde dagelijks verse eieren, piepkuijken en braadkippen aan een poelier in Rotterdam en hij adverteerde met name in het *Rotterdamsch Nieuwsblad*. Onduidelijk is waar het hoenderpark precies was gelegen. Tijdens het eerste verblijf van Nieland in Veenendaal kocht hij een perceel hakhout van ruim 2.000 m². Toen Nieland in 1911 na het verblijf in Rotterdam weer terug was in Veenendaal, vroeg hij bij de gemeente Rhenen een vergunning aan voor het bouwen van een schuur. Daar zouden we uit kunnen concluderen dat het hoenderpark Geertruida waarschijnlijk lag in het Rhenense deel van de Middelbuurt.

Levensende

Willem Haarsema Nieland is tijdens de Eerste Wereldoorlog, op 13 augustus 1916, op Parallelweg 34 in Veenendaal overleden. Hij is maar 44 jaar geworden. Een doodsoorzaak hebben we niet kunnen achterhalen. Was er sprake van ziekte of is hij overleden aan de gevolgen van zijn reizen naar de Oost? Dat zijn overlijden een relatie had met de oorlog ligt niet voor de hand. In de overlijdensakte werd hij toch weer scheepskapitein genoemd. Hij werd op 17 augustus 1916 begraven in een eigen graf op de Oude Begraafplaats in Veenendaal, graf nr. NW 146. Zijn grafsteen is bewaard gebleven. Het was het laatste jaar dat op deze begraafplaats werd begraven. In 1917 werd de Algemene Begraafplaats aan de Munnikenweg in gebruik genomen. Wel werden er in de bestaande graven nog overledenen bijgezet. Wiea Geertruida Maria Hendrichs, de vrouw van Nieland, is op 17 september 1924 te Rotterdam overleden. Zij overleed "plotseling, na een smartelijk doch geduldig lijden, in het Gemeente-Ziekenhuis Coolsingel" in Rotterdam en werd aldaar begraven. Als nabestaande was er alleen een zoon van 14 jaar, die in Rotterdam opgroeide. Hij is voetballer geweest bij enkele Rotterdamse clubs zoals Sparta en Xerxes. Hij trouwde in 1935 met Margaretha van der Wilt en is in januari 1970 in Rotterdam overleden, 59 jaar oud.

Publieke verkoping

Na het overlijden van Willem Haarsema Nieland werd op 21 september 1916 door notaris J.G. Sandbrink uit Veenendaal erfhuis gehouden, eerst bij het sterfhuis aan de Parallelweg en

Grafsteen van het graf van Willem Haarsema Nieland op de Oude Begraafplaats in Veenendaal. De grafsteen ligt niet meer op de oorspronkelijke plaats (foto Cor van Geerenstein)

later in het hoenderpark. Aan de Parallelweg werd de inboedel van het huis verkocht, die bestond uit het gebruikelijke meubilair, maar ook uit schilderijen en koffers. Waren die koffers misschien uit de tijd dat Nieland als scheepskapitein verre reizen maakte? We krijgen de indruk dat de genoemde inboedel niet overdadig was, maar ook zeker niet heel eenvoudig. In het hoenderpark werden 200 meest jonge kippen en vijf beste schrammen (jonge varkens) te koop aangeboden. Daarnaast kwam een voorraad hooi, haver en gerst onder de hamer en ook de volledige appeloogst van de boomgaard behoorde tot het erfhuis. Mevr. Nieland-Hendrichs en haar zoon vertrokken enkele dagen na het erfhuis vanuit Veenendaal opnieuw naar Rotterdam en ze trokken in bij een broer en zwager.

Uit het gemeentearchief

De nieuwe archivaris van de gemeente Veenendaal stelt zich voor.

Door:
Paul van
Lunteren

'Tempus fugit' zeiden de Romeinen al, oftewel: de tijd vliegt. En zo voelt het ook sinds ik aan het begin van dit jaar begonnen ben als de nieuwe gemeentearchivaris van Veenendaal. Graag stel ik mij dan ook voor aan de lezers van het blad Oud Veenendaal. Mijn naam is Paul van Lunteren en ik ben sinds 1 januari van dit jaar voor de gemeente komen werken. Mijn voorganger Rob Urban, die nu voor de buurgemeente Ede werkt, vertrok aan het einde van 2021. Wij zijn nu niet alleen elkaars collega, maar werken ook voor een gemeente waar de ander eveneens voor heeft gewerkt. In de periode 2013-2014 en 2016-2021 was ik namelijk zelf werkzaam bij het Gemeentearchief Ede. Maar daarover later meer, want laat ik mijzelf eerst nader introduceren.

Ik ben geboren en getogen in Arnhem, waar ik tot enkele jaren geleden ook heb gewoond. Mijn voorliefde voor geschiedenis moest op de middelbare school nog eventjes concurreren met een andere interesse (t.w. aardrijkskunde), maar rond mijn zestiende was mijn keuze wel ongeveer gemaakt: ik wilde iets met geschiedenis gaan doen. Na de afronding van het gymnasium ben ik vervolgens in Nijmegen aan de Radboud Universiteit geschiedenis gaan studeren. In het laatste jaar van de opleiding, de zogeheten master, verruilde ik een onderzoekcollege voor een stagemogelijkheid. Deze heb ik benut om een kijkje in de keuken van de

archiefwereld te nemen. Helemaal onbekend was ik daar zeker niet mee, omdat ik op mijn zeventiende al een studiezaal bezocht als onderzoeker, maar daarmee was ik nog niet op de hoogte van het reilen en zeilen rondom alles wat met het beheer en de presentatie van archieven te maken heeft. Ik kwam terecht bij het gemeentearchief in Ede, waar ik vervolgens aansluitend aan de opleiding een jaar heb gewerkt als projectmedewerker. Hier leerde ik het ambacht van de klassieke inventarisatie van archieven onder de knie krijgen.

Een loopbaan in het archiefwezen lag toen nog zeker niet voor de hand. Wat volgde was allereerst de docentenopleiding geschiedenis, die ik wederom in Nijmegen ging volgen. Na de afronding daarvan waren er echter weinig mogelijkheden voor het werk als geschiedenisdocent, ook al heb ik wel korte tijd invalwerk gedaan op een middelbare school. In 2015 kwam het archiefwezen weer op mijn pad en kon ik in Ede opnieuw komen werken, maar toen als collectiebeheerder en acquisiteur. Hier heb ik vijf jaar met veel plezier gewerkt aan het opbouwen en verbeteren van het collectiebestand. Het was ook in deze periode dat ik van tijd tot tijd contact had met het gemeentearchief in Veenendaal, bijvoorbeeld toen Noortje van Hofwegen startte als archivaris en een eerste kennismakingsbezoek bracht aan Ede. Ook herinner ik me nog een collegiaal bezoek vanuit Ede aan Veenendaal, waarbij we een 'Broodje Geschiedenis' bijwoonden. Maar bovenal hadden we wederzijds contact bij onderzoeksvragen die betrekking hadden op het voormalige Gelders Veenendaal, waarover zowel hier als in Ede informatie te vinden is. Intussen was ik in 2015 naast mijn werk begonnen aan de studie theologie aan de Protestantse Theologische Universiteit in Amsterdam, die ik vervolgens voortzette met een master theologie aan de Radboud Universiteit en in 2020 afrondde. Reeds een aantal jaren werkzaam als archiefmedewerker begon toch ook de archivistiek te kriebelen en raakte ik meer en meer geënthousiasmeerd om mijzelf hierin vakinhoudelijk te bekwamen. Zodoende besloot

ik om in 2021 de stap te wagen en mij in te schrijven voor de master archiefwetenschap aan de Vrije Universiteit in Brussel. Wat volgde was een periode van twee jaar tot afgelopen zomer, waarin ik in wisselende periodes naar België afreisde en daar ook overnachtte om colleges te volgen en tentamens te maken. In september 2021 wisselde ik van baan en ging ik in Venlo aan de slag als senior archiefmedewerker bij het gemeentearchief aldaar. Vanuit die functie ben ik begin dit jaar overgekomen naar Veenendaal.

Mijn route naar de functie van archivaris is dus niet in een rechte lijn verlopen, maar dat geldt voor de meeste archivariissen tegenwoordig. Mijn persoonlijke drijfveer is om het verleden van Veenendaal zoveel en goed als

mogelijk vast te kunnen leggen. Die drijfveer is niet alleen maar hobbyisme (hoewel dat ook zeker meespeelt), maar vooral zinvol, en ik zou eigenlijk ook willen zeggen: existentieel. Geen mens staat op zichzelf en leeft alleen. Zonder besef van onze (lokale) geschiedenis worden we mensen die niet geworteld zijn en geen boodschap hebben aan hun omgeving. Juist de geschiedenis in al haar verscheidenheid leert ons beetje bij beetje over onze omgeving en daarmee ook over onszelf. We zijn er immers zelf een deel van en hoe meer we ons erin interesseren, des te meer wordt het ook een stukje van onszelf. Met die gedachte wil ik mij inzetten voor het gemeentearchief en alle ontwikkelingen die hierbij op de rol staan, waarover ik wellicht een andere keer iets kan vertellen.

Bisschoppelijk schrijven aan de Veense jeugd

GOEDHEILIGMAN

werd bekogeld

Zwarte knechten beschermden hem

Meisjes en jongens van Veenendaal!

In de eerste plaats wil ik jullie danken voor de grote ontvangst die mij ten deel mocht vallen bij mijn inkomst in Veenendaal op j.l. zaterdagmiddag. Wat waren jullie in grote getale aanwezig, dit heeft mij werkelijk getroffen.

Waarom ik jullie via de krant nog wat schrijf heeft een andere oorzaak en dat is een minder prettige. Deze brief is daarom hoofdzakelijk bestemd voor een aantal jongens, die zich op die middag zeer laf hebben gedragen. Wat viel me dat tegen van jullie jongens!

Bij al die blijde gezichtjes van de vele kinderen, ontdekte ik en niet minder mijn beide knechts een stelletje jongens van 9—13 jaar, die allen gewapend waren met allerlei stokken. Waren jullie zo bang voor mijn knechts, dat jullie ook meenden met een gard in de hand te moeten verschijnen? Mijn knechten hadden opdracht niemand last aan te doen maar het was begrijpelijk, dat ze geen genoegen konden nemen met jongens, die dreigden met stokken. In korte tijd lag mijn rijtuig dan ook vol met deze stokken, die mijn knechten hadden afgepakt. Dit was zeker nog niet mooi genoeg want na een poosje kwamen verschillende jongens op het idee om zich van een nieuwe gard te voorzien, die zij maakten van gestolen takken uit de diverse tuinen.

Jongens, dat is diefstal!!

De baldadigheid ging zover, dat ik op een gegeven moment een kluit modder in het rijtuig geworpen kreeg en één van mijn Pieten een hand vol zand met stenen in zijn gezicht op een afstand van enkele meters. Begrijpelijk, dat Piet er de spurt in zette om deze jongen een geduchte afranseling te geven.

Zie jongens, dat was niet sportief. Ik hou heel veel van kinderen en niet minder van de Veenendalertjes en zeker niet minder mijn knechts en zij delen niet graag straf uit. Maar hier moest toch wel ingegrepen worden.

Wanneer jullie menen met de intocht een grapje te moeten maken, best, ik hou wel van een grapje, maar vergeet dan niet, dat er duizenden kleintjes bij zijn, die op deze manier doodsbenauwd gaan worden voor mij en voor mijn knechts en dat ligt aan jullie!

Dit is de eerste keer, dat me zo iets is overkomen en laten we nu meteen afspreken, dat het ook de laatste keer is, want anders kon het wel eens gebeuren, dat de politie er zich mee ging bemoeien en die is strenger dan mijn knechts. Dat zullen jullie wel weten.

Voor deze keer zal ik het vergeten, maar een volgende keer; ik weet niet of het dan wel zo goed af zal lopen.

Overigens allen de hartelijke groeten van
SINT NICOLAAS

Het ontstaan van Wereldoorlog I

Voorzitter Bert van den Bos heette de toehoorders op de bijeenkomst van 21 september welkom en kondigde meteen de spreker van deze avond aan: de heer Anton Krufft. Zijn lezing had de oorzaken en de aanleiding van Wereldoorlog I en de gevolgen daarvan voor Nederland en Veenendaal als onderwerp.

Door:
Ineke van
Schuppen

Het antwoord op de vraag waarom we in 2023 nog naar een verhaal luisteren over de Eerste Wereldoorlog is kort: kennis van de geschiedenis van WO I verschaft een beter inzicht in de vele politieke en militaire gebeurtenissen die als gevolg daarvan plaatsvonden en nu nog steeds plaatsvinden. We krijgen daardoor ook een beter inzicht in hoe en waarom de Tweede Wereldoorlog, met zijn 50 miljoen dodelijke slachtoffers, kon uitbreken.

De periode van zo'n 20 tot 30 jaar voor het uitbreken van de oorlog in 1914 was een belangrijk kantelpunt in de moderne geschiedenis. Wetenschap en technologie kwamen sterk op en hadden een zeer bepalende invloed op de maatschappij. Maatschappelijke veranderingen, zoals de tweede industriële revolutie en de opkomst van de stoommachine, speelden daarin een rol.

Arrestatie van een verdachte na de moord op aartshertog Franz Ferdinand in Sarajevo, 1914 (Collectie Österreichisches Statsarchiv)

Koloniale uitbreidingen

Alle landen wilden graag koloniale uitbreidingen, want diverse grondstoffen kwamen uit de koloniën, zoals delfstoffen, katoen, wol, chemie, olie, etc. Hoe meer koloniën een land had, des te belangrijker het was. Er ontstond een

confrontatie tussen koloniale mogendheden, waarbij Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk alles deden om Duitsland te dwarsbomen. Diverse politieke controverses tussen oude en nieuwe landen vonden plaats, die tenslotte tot twee allianties leidden die vijandig tegenover elkaar kwamen te staan. Het Verenigd Koninkrijk wilde niet dat de hegemoniale macht over de wereld in gevaar kwam, Frankrijk wilde Elzas Lotharingen terug en Italië aasde op Zuid-Tirol. Oostenrijk-Hongarije en Duitsland waren uit op koloniaal beheer.

Een loopgravenoorlog ontstaat

De diepere oorzaak van het ontstaan van de oorlog was de vrucht van een gemeenschappelijke politieke cultuur, waarin complexe gebeurtenissen een rol speelden. Er waren twee grootmachten met een groot geopolitiek probleem, en dat waren Oostenrijk-Hongarije en tsaristisch Rusland. Dat geopolitieke probleem werd uiteindelijk de aanleiding tot de oorlog. Op de Balkan giste het behoorlijk. Oostenrijk-Hongarije annexeerde Bosnië, waarvan een klein bevolkingsdeel uit Serven bestond. Rusland wilde invloed op de Balkan vanwege de nieuwe Slavische staten die waren ontstaan, zoals Servië, Bulgarije en Albanië, en ze wilden een vrije toegang creëren naar de Middellandse Zee. Servië probeerde met terroristische acties Bosnië in te nemen en zo een Groot Servië te vormen. En onder dit politieke gesternte vond de moord plaats op de Oostenrijkse troonpretendent Franz Ferdinand. Na een vergeefs ultimatum aan Servië besloot Oostenrijk-Hongarije tot militaire actie over te gaan. Zowel Rusland als Frankrijk steunden Servië door legers te mobiliseren aan de Duitse grens, en Duitsland, dat zich omsingeld voelde, koos de aanval als verdediging. Engeland sloot zich aan bij Rusland en Frankrijk. En zo ontstond een loopgravenoorlog, die miljoenen doden eiste.

Na de torpedering van de Lusitania, een schip

dat behalve passagiers tegen de regels in tevens munitie vervoerde, bemoeide ook de Verenigde Staten zich met de oorlog, en dat was bepalend voor de Duitse aanvraag voor een wapenstilstand. De vredesbepalingen van Versailles werden vastgesteld zonder enige inbreng van Duitsland. Hoewel historisch onderzoek heeft aangetoond dat ieder land schuldig was aan het ontstaan van de oorlog, kreeg Duitsland de schuld. Zo'n 'alleenschuld' was zeer vernederend voor het Duitse volk, en zoals in de loop van de geschiedenis is gebleken, leidt vernedering van land en volk in veel gevallen tot een volgende oorlog. De Franse Veldmaarschalk Foch sprak van een wapenstilstand van 20 jaar!

Belgische vluchtelingen

Nederland voelde zich ingeklemd tussen Duitsland en Engeland, waarmee veel zaken werden gedaan, en het Kabinet Cort van der Linden besloot neutraliteit na te streven. Intussen kwam een miljoen Belgische vluchtelingen naar Nederland, dat op dat moment zes miljoen inwoners had. Het Koninklijk Nationaal Steuncomité werd opgericht. Het vluchtoord in Ede herbergde 5.000 vluchtelingen. Veenendaal gaf aan plaats te hebben voor 330 vluchtelingen. Fabrikant Van Leeuwen, directeur van de Hollandia en voorzitter van het lokale kantoor van het KNS wist f 14.000 bij elkaar te sprokkelen bij gemeente, particulieren en het KNS. Een plaatselijk comité zamelde kleding in. Op verzoek van het Rode Kruis werd de leegstaande pastorie op de Markt als noodhospitaal ingericht, waar ook patiënten uit vluchtoord Ede werden opgenomen.

Vier Belgische kinderen werden in Veenendaal geboren, maar er overleden ook patiënten in het noodhospitaal. Uiteindelijk bleven 26 Belgen in Veenendaal. In 2014 heeft de HVOV, en met name Aart Aalbers, veel aandacht besteed aan deze gebeurtenis. Belgische nazaten bezochten Veenendaal om te zien waar hun voorouders zich in deze periode hadden opgehouden. Op de voormalige pastorie werd een herdenkingsplaat aangebracht.

De Belle Epoque van Veenendaal duurde van ongeveer 1870 tot 1914. Via turfsteken, huisnijverheid in tabak en in textiel werd Veenendaal een sterke industriële nederzetting. In 1851 ontstond de Eerste Veenendaalsche Stoomweverij van jonkheer Van de Poll en in 1861 volgde de Veenendaalsche Stoomspinnerij en -Weverij. Ook de Veenendaalsche Sajat- en Vijfschacht Fabriek, de latere Scheepjeswol, groeide uit tot een bedrijf van formaat. De Woudenbergse textielfabriek, de latere Frisia, en Hollandia Wol en Kousen waren ook grote werkgevers op het gebied van textiel. Rond 1914 werkte er ongeveer 1.500 arbeiders in de textielbedrijven op een bevolking van circa 6.500 inwoners. Naast de textielfabrieken waren er een aantal kleine sigarenfabrieken, maar Ritmeester, opgericht door Jochem van Schuppen als tabaksfabriek De Nijverheid, werd het grootste sigaren exporterende bedrijf ter wereld.

Belgische vluchtelingen in Veenendaal, 1914 (Collectie HVOV)

Bij het uitbreken van de oorlog was de grootste zorg dat de invoer van voedsel en grondstoffen kon blijven plaatsvinden. De Britten wilden voorkomen dat Duitsland via Nederland goederen kon invoeren die voor oorlogsdoeleinden werden gebruikt. De neutrale Nederlandse overheid stemde met de Britten een productenlijst af om ervoor te zorgen dat het bedrijfsleven zich aan de afspraken kon houden om goederen niet naar Duitsland door te voeren. Uiteindelijk kon daardoor de Nederlandse neutraliteit behouden worden.

Een groot orgel verkleind.

Sauer-orgel Julianakerk Veenendaal gerestaureerd

In januari 2023 is het orgel van de Hervormde Julianakerk aan de Prins Bernhardlaan in Veenendaal opnieuw in gebruik genomen. Tijdens een omvangrijke restauratie is de dispositie aangepast. Daarnaast is de speeltafel verplaatst naar een kerkenraadsbank in het liturgisch centrum. Een artikel over een boeiend orgel.¹

Door:
Jan van der Male

Verklarende woordenlijst

Om dat niet iedereen bekend is met de terminologie rondom orgels, hieronder een korte verklarende woordenlijst om het lezen van het artikel te vergemakkelijken:

- dispositie = alle registers en onderdelen van een orgel samen
- Positief = deel van een pijporgel dat door een eigen klavier wordt bespeeld
- register = serie orgelpijpen die qua klankkleur bij elkaar horen
- registerwipper = 'schakelaar' waarmee een register wordt aan- en uitgezet
- tractuur = overbrenging van de mechanische acties van de bespeler naar het orgel
- Vox Humana = orgelpijp waarvan de klank lijkt op een menselijke stem
- windlade = houten kast onder de orgelpijpen waardoor de 'orgelwind' stroomt

Het orgel van de Julianakerk is boeiend, zowel qua klank, maar ook wat betreft de geschiedenis. Als je vandaag de dag iets uit het buitenland wilt kopen, bestel je het meestal via internet. Honderd jaar geleden kon dat niet. Bedrijven die hun producten in andere landen aan de man wilden brengen, maakten vaak gebruik van dephouders of tussenpersonen. In de autohandel bijvoorbeeld is dat tegenwoordig nog zo: je koopt een auto van een buitenlands merk bij een Nederlandse dealer. Dat was voorheen ook bij de aanschaf van muziekinstrumenten heel gebruikelijk. Pianohandelaren maar ook orgelbouwers werkten ook op deze manier. Een voorbeeld hiervan is de Duitse orgelbouwer

Sauer, die het orgel voor de Julianakerk maakte. Voordat we op dit orgel ingaan eerst iets over Sauer en zijn vertegenwoordiger in Nederland.

De Julianakerk omstreeks 1940. De Boven-eindsche Grift is gedempt en de toren heeft nog de oorspronkelijke dakvorm (collectie fam. Van Beek-van Wakeren)

Sauer

De Duitse orgelbouwer Wilhelm F. Sauer (1831-1916) uit Frankfurt aan de Oder heeft het orgelbouwersambacht geleerd bij zijn vader en onder andere bij de firma's Walcker en Cavaille-Coll. In Duitsland heeft het bedrijf in de 19e eeuw een goede naam. Wilhelm Sauer vervaardigt in zijn werkzame leven meer dan

1100 kerkorgels. In 1892 komt Paul Walcker bij hem werken. Na het overlijden van Wilhelm Sauer in 1916 wordt het bedrijf voortgezet door de familie Walcker, maar wel onder de naam van Sauer. Sauer Orgelbouw bestaat nog tot op de dag van vandaag als een toonaangevende Duitse firma.

Voor zover bekend wordt in 1889 het eerste orgel van de firma Sauer in Nederland geplaatst in de Sint-Nicolaaskerk in Amsterdam. Twaalf jaar later, in 1901, volgt het tweede Sauer-orgel, nu in Middelburg, en daarna krijgt het Duitse bedrijf voet aan de grond in Nederland. Een jaar later wordt namelijk de Gereformeerde Kerk A (Grachtkerk) in Amersfoort van een Sauer-orgel voorzien. "De kracht en de volheid van toon is haast onovertrefbaar, en mooier en beter dan bij een der overige kerkorgels hier ter stede." ⁱⁱ Na de ingebruikname van het Sauer-orgel in de Amersfoortse Grachtkerk in 1902 volgen er uiteindelijk tientallen opdrachten voor Sauer in Nederland. Vooral in de jaren '20 worden er veel Sauer-orgels in ons land in gebruik genomen. Het totaal aantal Sauer-orgels dat in de periode 1889-1933 in Nederlandse kerken wordt geplaatst is ten minste 22 stuks.

Van den Burg

Bij de bouw van het orgel voor de Grachtkerk in Amersfoort treedt Reijer van den Burg (1858-1933) op als contactpersoon, en dit is zeker bij 16 andere projecten ook het geval. Van den Burg heeft sinds 1887 een muzikwinklerij in Amersfoort, waar hij vleugels, piano's, pianola's (zelfspelende piano's) en harmoniums verkoopt. Deze worden in eerste instantie geïmporteerd. Later worden ook zelf harmoniums gebouwd met gebruikmaking van onderdelen die aangeleverd worden door toeleveranciers. De firma Van den Burg ontwikkelt het tweeklaviers harmonium met pedaal, Pedalion genoemd: een ideaal studieorgel. Van den Burg heeft aanvankelijk zijn kantoor en magazijn aan de Arnhemsestraat 8 in Amersfoort. Een tweede magazijn en reparatiewerkplaats is later aan de Koestraat 6 in de keistad gevestigd. De zonen van Reijer van den Burg, Gerrit (1893-1954) en Jaap (1896-1967) nemen het

bedrijf over, vermoedelijk in de jaren '20 van de vorige eeuw. Gerrit wordt de contactpersoon in Nederland voor de Duitse firma Sauer. Zijn kleinzoon en naamgenoot Gerrit van den Burg herinnert zich zijn opa als een sociale en joviale man die veel contacten had, en zo kwam hij aan adressen waar men op zoek was naar een kerkorgel. Regelmatig bespeelde hij het orgel dan zelf bij de ingebruikname. Bij het plaatsen en opbouwen van een orgel door de

Interieur van de Julianakerk in 1979 (collectie Rijksuniversiteit Groningen – Kerken in beeld)

firma Sauer hielpen werknemers van Van den Burg regelmatig mee. Het kwam daarbij goed van pas dat deze werknemers vaak afkomstig waren uit de wereld van de orgelbouw en dus de kennis hadden om zo'n klus te klaren. Jolig werd wel eens opgemerkt dat het de ideale combinatie van werk was: in een koude kerk een orgel opbouwen en stemmen en daarna bij een klant in de warme woonkamer de piano stemmen. De firma Van den Burg is officieel in 2006 opgeheven. ⁱⁱⁱ

Een Sauer in Veenendaal

Eén van de plekken waar Van den Burg in de jaren '20 van de vorige eeuw contact legt tussen een kerkvoogdij en de Duitse firma Sauer is Veenendaal. De Oude Kerk op de Markt is al jaren te klein, en daarom wordt in 1927 in Gelders Veenendaal een tweede kerk gebouwd voor de Hervormde Gemeente van Veenendaal,

de huidige Julianakerk. De kerk verrijst op het grondgebied van de gemeente Ede, en dus zijn bij de ingebruikname op 1 maart 1928 zowel de burgemeester van Veenendaal als die van Ede aanwezig. Het is voor Veenendaal een bijzonderheid dat de kerk zo'n hoge toren krijgt, maar ook vanuit Ede is men hier alert op: de gemeente Ede biedt aan een klok met uurwerk te bekostigen, onder meer op de voorwaarde dat de toren een meter hoger wordt, zodat de wijzerplaten goed zichtbaar zijn.^{iv}

Koster Van Donkelaar achter de speeltafel van het Sauer-orgel, Open Monumentendag 2005 (collectie fam. Van Beek-Van Wakeren)

In de nieuwe kerk moet uiteraard ook een orgel komen voor begeleiding van de gemeentezang. De firma N.A. van Dam uit Utrecht dient hiervoor een offerte in. Ook de firma A.S.J. Dekker uit Goes wenst in aanmerking te komen, omdat zij in 1922 ook voor de Oude Kerk in Veenendaal een nieuw orgel heeft geleverd. Behalve met Van Dam en Dekker is er contact met de firma R. van den Burg in Amersfoort. De heer Van den Burg is in Veenendaal geen onbekende, want hij keurt in 1922 het Dekker-orgel van de Oude Kerk. Van den Burg treedt op als tussenpersoon van de Duitse orgelbouwer Sauer, en dit bedrijf krijgt de opdracht. De lage koers van de Duitse Mark in Nederland maakt een relatief lage aanschafprijs mogelijk. Van den Burg biedt twee Sauer-opties aan: een orgel met 20 stemmen voor f 8.700 en een instrument met 28 stemmen voor f 9.600. Er wordt gekozen voor laatstgenoemd plan. Het orgel krijgt 24 registers en vier transmissies, verdeeld over twee klavieren en pedaal. Het instrument komt in een nis boven

de kansel te staan, met de speeltafel vanuit de kerk gezien aan de rechterzijde. De Nederlandse Klokken- en Orgelraad keurt het orgel op 24 november 1928 en schrijft dat het "aan verscheiden eischen voldoet, in aanmerking genomen de prijs, welke er voor betaald is. Het is niet op duurzaamheid ingesteld, weshalve wij U raden elk jaar een belangrijk bedrag af te schrijven en bovendien erop toe te zien, dat de bepalingen voor garantie en onderhoud worden nageleefd." Diverse houten onderdelen blijken van een mindere houtsoort vervaardigd dan in het contract was afgesproken. In de orgelpijpen zit te veel zink en de registerwippers hebben geen Nederlands maar een Duits opschrift. Omdat het Sauer-orgel bij de ingebruikname van de kerk op 1 maart 1928 niet gereed is, wordt Van den Burg daarvoor aansprakelijk gesteld, en de kerkvoogden besluiten daarom f 1.000 van de prijs in te houden. Dit restant zal Van den Burg pas ontvangen als hij tien jaar lang het orgel gratis onderhoudt, waarbij

Orgelbespeling Feike Asma

Binnenkort hoopt de Haagse organist Feike Asma, wiens naam ook in Veenendaal een bekende klank heeft, wederom een orgelbespeling te geven in de Oude Kerk aan de Markt. Ditmaal zal het programma in populaire vorm worden opgedist, aangezien het de bedoeling is een bevrijdingsprogramma ten gehore te brengen. Een orgelavond dus met een nationaal karakter, waarbij het oor wordt gestreeld door bewerkingen van bekende vaderlandse liederen, koralen, enz.

Wil men deze aantrekkelijke muziekavond niet missen, dan houde men vrij Maandagavond 6 Augustus a.s.

Tevens heeft men dan gelegenheid een steentje bij te dragen tot het herstel van de zo zwaar gehavende Julianakerk, waartoe bij de uitgang een collecte wordt gehouden.

Aankondiging van een concert door Feike Asma, vlak na de Tweede Wereldoorlog (De Vallei)

hij dan jaarlijks f 100 krijgt uitgekeerd. Die afspraak blijkt vaak gedoe te geven, en regelmatig betalen de kerkvoogden niets. In 1934 gaat het onderhoud over in handen van de Veenendaalse organist M. Koppejan. Die heeft een jaar later het orgel 'aangepast'.^v

Schade en herstel

De Julianakerk werd in 1927/1928 gebouwd aan de Boveneindsche Grift met daarlangs het Boveneindsche voetpad richting De Klomp. Als de Grift in de jaren dertig wordt gedempt, krijgt de nieuwe straat in 1939 de naam van Prins Bernhardlaan. De prins en de prinses zijn twee jaren tevoren getrouwd; kan het koningsgezinder op deze plek: de Julianakerk aan de Prins Bernhardlaan? In de Tweede Wereldoorlog worden kerk en straat op last van de bezetter omgedoopt tot Nieuwe Kerk aan de Gelderselaan (Geldersestraat). Een aankondiging van een concert door Feike Asma op het Sauer-orgel is hiervan nog getuige.

In april 1945 wordt de hoge toren van de Julianakerk door de Duitsers gebruikt als uitkijkpost. Geallieerden schieten de torenspits in puin en in het kerkgebouw breekt brand uit. Het orgel raakt beschadigd.^{vi} Na de bevrijding krijgt de toren een nieuwe spits, helaas niet meer in zadeldakvorm zoals het voor de oorlog was. De sterke eenheid tussen kerkgebouw en toren is daarmee minder geworden. De firma N.A. van Dam heeft het orgel inmiddels in onderhoud en maakt het schoon en voert voorlopige herstelwerkzaamheden uit. De Orgelcommissie van de Nederlandse Hervormde Kerk onderzoekt enkele jaren later het orgel en is van mening dat "de klank iets beter is dan gemeenlijk van dit type orgels verwacht," hoewel het orgel "toch de kenmerken van het vervalstijperk in de orgelbouw" draagt. In 1951 worden door Van Dam verdere herstelwerkzaamheden uitgevoerd, waarbij het Sauer-orgel de eerste uitbreiding krijgt: een Cornet op Manuaal I. Dat is geen luxe, want het aantal van 24 stemmen is te weinig om de circa 1.000 kerkgangers te begeleiden.

Organisten

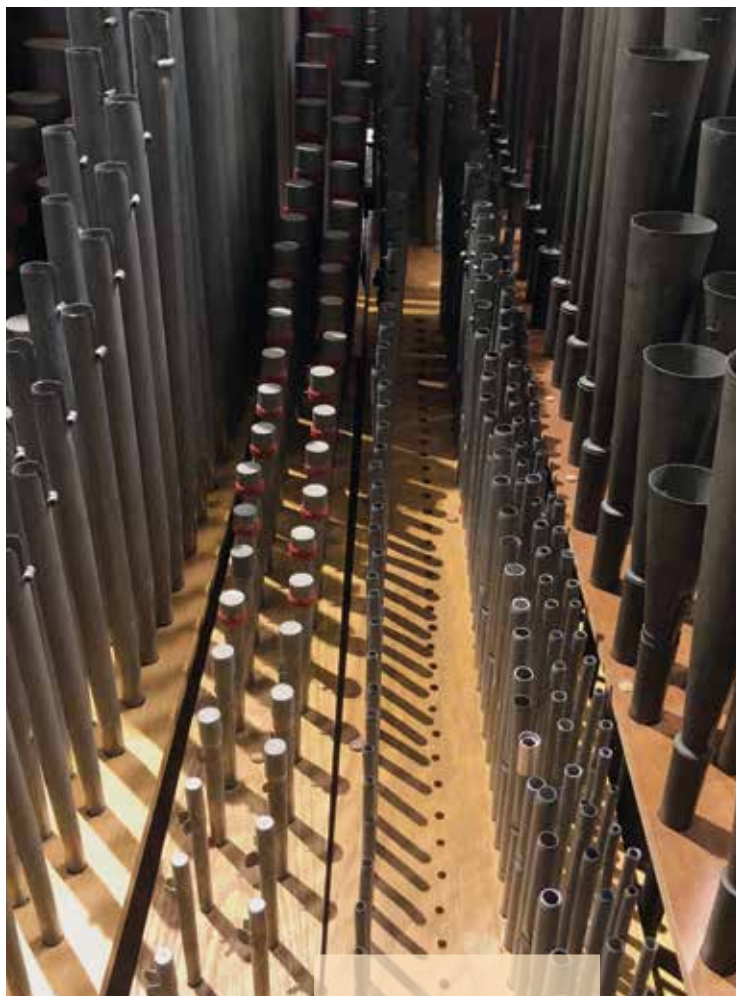
De eerste organist is 'mejuffrouw Lieneke Knijff' en in 1934 wordt er al op het Sauer-orgel geconcentreerd door J.H. van Eck.^{vii} Na het overlijden van Willy van Stempvoort, sinds 1943 organist van de Julianakerk, is in 1976 Gert van de Hoef (1944-2019) benoemd als organist. In ruil voor gratis onderhoud van het instrument krijgt Van de Hoef van de kerkvoogdij volle-

De huidige situatie van de kerk met het orgelfront, 2023 (foto Jan van der Male)

dige vrijheid om les te geven op het orgel. Zo enthousiasmeert hij tientallen Veenendaalse kinderen voor het orgel. Heel wat kerken in Veenendaal en omgeving hebben de beschikking over voldoende organisten dankzij Van de Hoef. Daarnaast krijgt Van de Hoef carte blanche om de dispositie van het Sauer-orgel aan te passen naar eigen wens en inzicht. Van de Hoef koopt op talloze plekken in het land pijpwerk en andere orgelonderdelen zoals windladen op. Daarbij gaat weleens iets niet helemaal naar wens. De Veenendaalse columnist en organist Bert Rebergen herinnert zich hoe Van de Hoef met zijn Renault 4, volgeladen met pijpen, door het land reed. "Helemaal zonder risico was dat niet, want de nodige jaren geleden zat hij met een flink bebloed achterhoofd op een parkeerplaats langs de snelweg, toen een orgelpijp iets te enthousiast naar voren was geschoten in zijn auto."^{viii} Het pijpwerk komt vaak van (elektro-)

pneumatische orgels die worden gesloopt, omdat er een nieuw orgel komt of omdat de kerk wordt gesloten. Zo is de Vox Humana van het Positief afkomstig van het Steinmeyer-orgel (1924) in de Prinsessekerk in Amsterdam, het orgel waarop de bekende organist Piet van Egmond zijn legendarische improvisaties

De pijpen van het orgel, 2023
(foto Jan van der Male)

speelde. Op deze manier realiseert Van de Hoef een derde manuaal en een veel groter aantal pedaalstemmen. De pneumatische tractuur wordt geëlektrificeerd en er komt een drieklaviers speeltafel uit 1954, afkomstig van het door Emile Verschueren gebouwde orgel in de Minderbroederskerk in Sint-Truiden in België. In 1982 ronds Van de Hoef deze aanpassing af, waarmee het aantal stemmen van 28, inclusief transmissies, is uitgebreid tot 50. De daaropvolgende decennia blijft Van de Hoef wijzigingen aan het orgel aanbrengen: er komen stemmen bij en er verdwijnen weer registers. Uiteindelijk telt het orgel maar liefst 61 registers, waarmee het tot een van de grootste instrumenten van het land behoort. De

enige stemmen die dan nog volledig pijpwerk van Sauer hebben, zijn de Contrabas 16vt en de Openfluit 8vt van het pedaal. Het moge duidelijk zijn dat zoveel registers voor begeleiding en omlijsting van de samenzang niet per se nodig zijn. Het geluid van het orgel is vooral heel hard, maar fraaier is het er niet op geworden.

Restauratie

Door de vele uitbreidingen van het orgel is het uitvoeren van onderhoud lastig geworden, omdat de orgelkast erg vol staat. Het gebeurt ook steeds vaker dat stemmen of delen van stemmen dienst weigeren. Duidelijk is dat er wat met het orgel moet gebeuren. Lang niet alle registers kunnen gehandhaafd blijven. Op advies van organist Bert Elbertsen uit Ede en in overleg met de organisten van de kerk wordt besloten het orgel te verkleinen en het aantal stemmen terug te brengen naar 48 stemmen. De firma S. de Wit uit Nieuw-Vennep ziet mogelijkheden deze herstructurering uit te voeren op basis van het bestaande materiaal. De Wit gaat in juni 2021 aan de slag. Het is voor zowel orgelbouwer als organisten als kerkvoogdij wel enigszins een risico dat ze nemen, want is met het pijpwerk van zo'n diverse herkomst een homogene klank te verkrijgen?

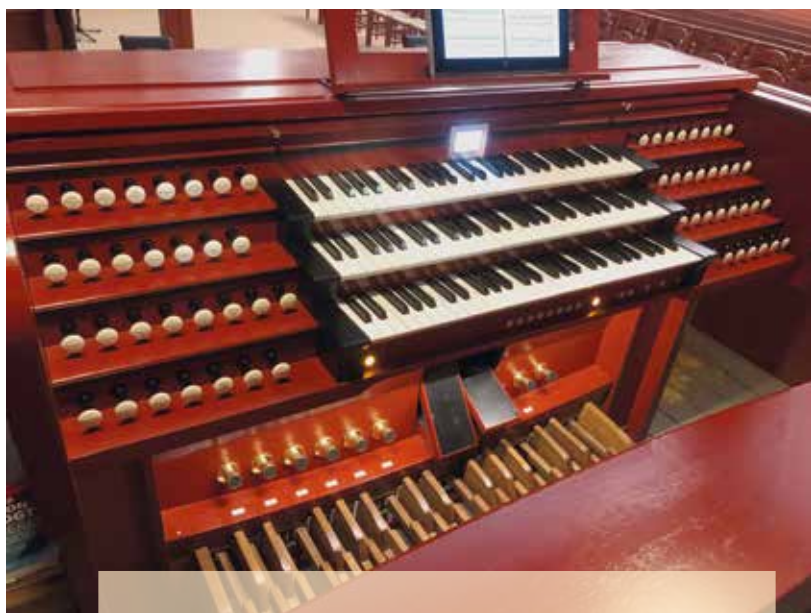
Tijdens de renovatie wordt een elektronicum gebruikt dat in het liturgisch centrum is opgesteld. Zodoende is er veel meer contact met de gemeente, en ook het samenspelen met andere instrumentalisten is veel makkelijker. Besloten wordt om de speeltafel van het pijporgel beneden in de kerk in een kerkenraadsbank te plaatsen. De indeling van de speeltafel is volledig vernieuwd en het orgel krijgt een Setzer-systeem. Tijdens de ochtenddienst van zondag 22 januari 2023, waarin ds. M.W. Westerink voorgeeft, wordt het orgel opnieuw in gebruik genomen.

De vaste bespelers van het orgel tijdens de zondagse erediensten zijn Roel Jongeneel, Wim Leeuwenkamp, Matthijs Verhoeks en Kees van Vreeswijk. Met name Verhoeks en Van Vreeswijk hebben, vooral na het overlijden van Gert van de Hoef in 2019, de laatste jaren veel tijd en energie gestoken in de aanpassingen aan het orgel. Zij werden bijgestaan door vele vrijwilligers.

Waardevol

Ondanks dat we niet meer van een Sauer-orgel kunnen spreken, gezien de hoeveelheid wijzigingen in de afgelopen bijna 100 jaar, is het

instrument in de Julianakerk in Veenendaal een mooi voorbeeld hoe het een orgel uit de vervalperiode in de orgelbouw kan vergaan. Het

De aangepaste speeltafel beneden in de kerk, 2023 (foto Jan van der Male)

orgel van de Julianakerk is veruit het oudste orgel van de kerken van de Hervormde Gemeente van Veenendaal. Het is, na de werkzaamheden uitgevoerd door De Wit, en met dank aan organisten en vrijwilligers,

Ruimte waar voorheen de speeltafel stond, 2023 (foto Jan van der Male)

een uiterst bruikbaar orgel voor de kerkdiensten.

Met dank aan:

Evert Jan van Beek
Rinske Looijenga
Matthijs Verhoeks
Kees van Vreeswijk

Bronnen:

i Een uitgebreidere versie van dit artikel is verschenen in *Kerk & Muziek*, 72e jrg, nr. 3 mei/juni 2023, een uitgave van de Vereniging Organisten Gereformeerde Gemeenten (VOGG). Bewerking voor *Oud Veenendaal* door Evert Jan van Beek.

ii *Amersfoortse Courant*, 10 april 1902.

iii Met dank aan R.R. Looijenga. Gegevens uit het interview, dat zij in 2022 had met G. van den Burg, mocht ik overnemen voor dit artikel.

iv *Radio-expres*, 24 februari 1928; *Nieuwe Rotterdamse Courant*, 2 maart 1928; Beek, E.J. van. 'De bouw van de Julianakerk 1928'. In: *Oud Veenendaal*, juni 2003.

v Beek, E.J. van. *Orgels in de Hervormde kerken van Veenendaal*, p. 31-32.

vi Beek, E.J. van. 't Was anders'. In: *Oud Veenendaal*, december 2002.

vii Het Orgel, maart, april en september 1934.

viii <https://www.orgelnieuws.nl/in-memoriam-gert-van-de-hoef-1944-2019-organist-en-orgeldocent-te-veenendaal/>

Advertenties Veense Draadomroep

In het juninummer van deze jaargang schreef Ineke van Schuppen over de door haar grootvader opgerichte Veense Draadomroep. Tijdens werk in het gemeentearchief stuitte de redactie op een aantal cartoons uit 1954 en 1955 die werden gebruikt om te adverteren voor deze omroep. We hebben de leukste voor u uitgezocht.

Door:
De redactie

„Ik heb een fijne
neus voor iets goeds.

Daarom werd ik ook abonnee van de Draadomroep. Dan hoor je de mooiste programma's het mooist. „Maar al die storingen dan?“ „Niks mee te maken. Ik draai maar even aan de knop en de beste stations komen storingvrij in mijn huiskamer.“

Wat de vaklui van PTT over eigen lijnen uit het binnen- en buitenland bij U in huis brengen*, garandeert een volkomen ongestoord radiogenot. Ideaal ook voor de huisvrouw: ze heeft altijd gezellige muziek bij de hand en voor dat lastige zoeken en bijstellen hoeft ze haar werk niet meer neer te leggen. Draadomroep is zuinig op Uw geld en royaal met de geluidskwaliteit. Neem óók een aansluiting en

U hoort het fijnste het best!

*Als U in het gebied van een gemoderniseerd 4-programma-net woont.

DRAADOMROEP
geeft storingvrije studiolank

„Een week geleden had ik
Mozart op bezoek...“

„Mein Herr“, zei hij, „zo mooi heb ik mijn eigen muziek nog nooit geboord.“ „Geen wonder“, antwoordde ik, „Draadomroep! Dit is het Weens Philharmonisch Orkest, ze spelen in Keulen.“ „Keulen?!“ riep Wolfgang Amadeus, „hoe is het mogelijk, zo klankrijk en klaar.“

„Door de speciale muzieklijnen van Draadomroep“, zei ik, „die laten geen tón verloren gaan!“

Bekwame technici werken samen om U een volkomen ongestoord luistergenot te bezorgen. Met Draadomroep maakt U gebruik van de beschermde toevoerlijnen van PTT - voor binnen- en buitenlandse programma's*. Daardoor krijgt U de beste weergave - een helder, natuurlijk geluid. En nooit meer dat vervelende zoeken! Bovendien - Draadomroep is zuinig op Uw geld en Uw stroom, maar gul met de geluidskwaliteit. Laat U ook aansluiten en

U hoort het fijnste het best!

*Als U in het gebied van een gemoderniseerd 4-programma-net woont.

DRAADOMROEP
geeft storingvrije studiolank

„Wat komen
die mannen doen?“

„O, dat is het Concertgebouworkest, die moeten hier zijn.“ „Maar dit is toch het Concertgebouw niet?“

„Nee, maar met mijn Draadomroep komt dat op hetzelfde neer. Het geluid van Draadomroep is zo glashelder, zo echt, dat het is alsof ze in je huiskamer spelen!“

Ja, met Draadomroep zit U altijd op de eerste rang U hoort studiolank - ongestoord en op volle bandbreedte. Want de beide Hilversums én de beste programma's uit het buitenland - bereiken Uw luidspreker via eigen beschermde toevoerlijnen*. Geen hinderlijke storingen, maar onvervormde weergave. Word ook abonnee en

U hoort het fijnste het best!

*Als U in het gebied van een gemoderniseerd 4-programma-net woont.

DRAADOMROEP
geeft storingvrije studiolank

„Kom, ga mee
mastklimmen!“

„Wat, heb jij de mast in je eigen kamer?“

„Natuurlijk. Met Draadomroep heb je de omroepstudio's in huis. Studiolank, man!“

„En de ham?“ „Die's binnen. De luister-ham van het beste luister-genot - die heeft iedere Draadomroep-abonné.“

Stervond of Surprises, Showboat of Carroussel - met Draadomroep bent U er altijd bij. Hilversum I en II - en de beste buitenlandse programma's - bereiken Uw luidspreker via de beschermde muzieklijnen van PTT*. Dus geen gekraak, geruis of gebrom, maar studiolank - natuurgetrouw en op volle bandbreedte. Draadomroep is zuinig op Uw geld en humeur - maar royaal met de geluidskwaliteit. Neem ook een aansluiting en

U hoort het fijnste het best!

*Als U in het gebied van een gemoderniseerd 4-programma-net woont.

DRAADOMROEP
geeft storingvrije studiolank

**Er valt een speld
in Keulen...**

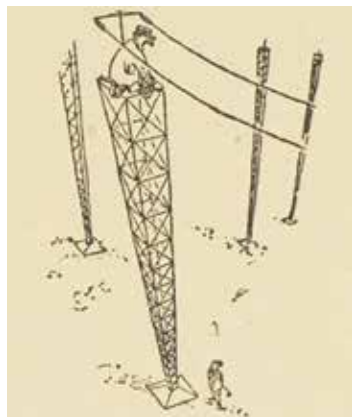
Met die speld in Brussel (31 Juli 1948) maakt dat 2 spelden in 6 jaar. Ik weet dat zo zeker omdat je met Draadomroep alles hoort. Alles, tot de fijnste nuances in een orkest. Als groot muziekliefhebber (van New Orleans tot Bach) heb ik dan ook Draadomroep.

Z6 duidelijk en ongestoord brengen de vaklui van PTT de radio-programma's van binnen- en buitenland bij U in huis*. Zij stellen haarscherp voor U af - U draait alleen maar even aan de knop (geén zoeken, géén bijstellen!). Op één van de zenders is er altijd gezellige muziek (prettig voor de huisvrouw!). Word 66k abonné en

U hoort het fijnste het best!

*Als U in het gebied van een gemoderniseerd 4-programma-net woont.

DRAADOMROEP
geeft storingvrije studioklank

**„Je zit er
véél dicht bij...”**

„Bij de donderwolven?”
„Nee, bij de uitzending, bedoel ik. Ik heb Draadomroep thuis. Die heeft zuivere studioklank.”
„Hoe komt dat?” „Nou, omdat je de voornaamste stations over eigen lijnen, direct in je kamer krijgt*. Dat is vakwerk, hoor...”

Aan PTT kunt U het overlaten, te zorgen voor een ideale ontvangst. De nieuwste snuffjes in de Draadomroep-apparatuur werken er aan mee om U het ongestoord genot van Uw uitverkoren programma's te garanderen. Draadomroep is zuinig op Uw geld en op Uw stroom, maar royaal met de geluidskwaliteit. En dat vervelende zoeken en bijstellen neemt PTT U 66k uit de hand. Eén draai aan de knop - en

U hoort het fijnste het best!

*Als U in het gebied van een gemoderniseerd 4-programma-net woont.

DRAADOMROEP
geeft storingvrije studioklank

**„Jij bent er ook
beroerd aan toe...!”**

„Hoe zo?”
„Nou, met al die nieuwe fabrieken, die ze hier in de buurt gebouwd hebben. Je hebt natuurlijk ontzettend veel last van storingen.”
„Dat is al weer verleden tijd. PTT heeft daar een heel probaat middel op: Draadomroep! Je laat gewoon Draadomroep aansluiten op je radio-toestel. Resultaat: Hilversum I en II en een keuze uit de beste buitenlandse programma's zonder één storing!”

Die telkens terugkerende hinderlijke bijgeluiden, juist als U naar Uw lievelingsprogramma luistert - PTT sluit ze buiten met zijn eigen beschermde toevoerlijnen*. Met een Draadomroep-aansluiting op Uw toestel heeft U geen last meer van trams of fabrieken, stofzuigers, strijkijzers of onweer - U krijgt de échte, onverwongen studioklank. Word ook abonné en

U hoort het fijnste het best!

*Als U in het gebied van een gemoderniseerd 4-programma-net woont.

DRAADOMROEP
geeft storingvrije studioklank

**„Er zit een
tovenaar in dat kastje...!”**

„Nou, dan is bij klein bebusid.”
„Dat lijkt maar zo. Technisch heeft bij alle ruimte van de wereld in zo'n Draadomroep-luidspreker.”
„Dat begrijp ik niet.”
„Ik wel. In die luidspreker verwerkt PTT de laatste technische snuffjes. Je ziet ze niet, maar je hoort ze.”

Ja, zo'n moderne, strak uitgevoerde Draadomroep-luidspreker brengt het rijkste luistergenot in Uw huis - voor het minste geld*. Hinderlijke storingen - door atmosferische invloeden, door stofzuigers, elektrische apparaten, trams - behoren voorgoed tot het verleden. U krijgt zuivere, onvervormde studioklank omdat PTT de meeste programma's over eigen, beschermde muzieklijnen aanvoert. Word 66k Draadomroep-abonné en

U hoort het fijnste het best!

*Als U in het gebied van een gemoderniseerd 4-programma-net woont.

DRAADOMROEP
geeft storingvrije studioklank

Weten waar we wonen

Een nieuwe aflevering van deze rubriek waarin Constant van den Heuvel ons haarfijn uitlegt hoe onze straten, wegen en lanen aan hun naam komen.

Door:
Constant van
den Heuvel

Moeder Teresa, 1995 (foto J.M. Smith, commons.wikimedia.org)

Moeder Theresastraat

“Ik geef geen aandacht aan getallen. Wat van belang is, zijn mensen.” Een uitspraak van moeder Theresa, naar wie ook een straat in onze wijk genoemd is. De straatnaam ‘Moeder Theresastraat’ is sowieso opmerkelijk, omdat de meeste straten vooral achternamen dragen. Wie was deze Theresa, die de eretitel ‘moeder’ meekreeg?

Agnes Gonxha Bojaxhiu werd geboren op 26 augustus 1910 in een katholiek gezin. Haar geboorteplaats was Skopje, en daarmee was ze dus afkomstig uit Albanië, dat zich in 1976 uitriep tot het eerste atheïstisch land ter wereld. In die tijd echter was Agnes al lang bekend onder de naam ‘moeder Theresa’.

In 1928 kwam ze terecht bij een kloosterorde, die haar uitzond naar India. Op dat moment waren de Engelsen daar nog de baas, maar anders dan Ghandi zou zij zich niet op de onafhankelijkheid richten, maar op de afhankelijksten. De eerste vijftien jaar werkte ze in India als

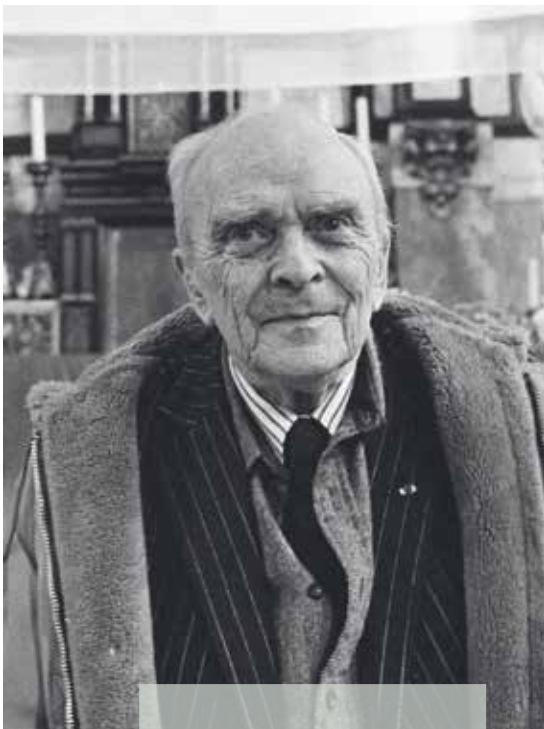
onderwijzeres (en later als directrice) op een school voor rijkere mensen. Gaandeweg voelde ze zich geroepen om de armen te helpen. Na een opleiding tot verpleegkundige ging zij zich – inmiddels 36 jaar oud – richten op de allerarmsten in de grote stad Calcutta. Ze gaf hen aandacht, maar gaf ook praktische hulp. Na verloop van tijd kreeg ze hulp van andere vrouwen, en samen openden zij een opvanghuis voor vrouwen. Dat werk breidde zich enorm uit. In 1950 stichtte zij de congregatie van Missionaries of Charity. De zusters die daar werken vallen op door het dragen van een Indiase sari met een blauwe rand. In Amsterdam en Rotterdam zijn er ook kloosters van deze congregatie. Een congregatie is een kloosterorde, waarbij de leden zich concentreren op een bepaald onderwerp, zoals de hulp aan armen. Ook hebben zij bezit, maar zij kunnen er niet vrij over beschikken.

Moeder Theresa stichtte weeshuizen, maar ook ‘huizen voor de stervenden’, enigszins vergelijkbaar met een hospice. Toen zij zelf overleed, waren er meer dan 500 van dergelijke huizen. Het meeste wordt zij echter geroemd om de persoonlijke aandacht die ze aan mensen gaf. Ze vond haar inspiratie in de toezegging van de Here Jezus (Mattheus 25) waar Hij stelt dat wat we doen voor de minsten, we dat aan Hem gedaan hebben. In 1979 kreeg ze de Nobelprijs voor de vrede. Het bijbehorende grote geldbedrag besteedde zij aan de armen. Het gebruikelijke diner na het uitreiken van de prijs werd op haar verzoek niet gehouden. Het geld dat daardoor werd bespaard, werd ook besteed aan het werk van moeder Theresa.

Zo'n tien jaar later kreeg zij hartproblemen, maar met de nodige hulp kon zij haar werk toch voorzetten. Op 5 september 1997 overleed moeder Theresa. In 2003 verklaarde de Rooms-Katholieke kerk haar zalig. Een belangrijke reden daarvoor was de genezing van een vrouw uit India die leed aan een kwaadaardige tumor. De vrouw zag in de kerk een portret van moeder Theresa, uit wier ogen lichtstralen zouden zijn gekomen. Een aantal uur later was de vrouw genezen.

In 2013 echter verschenen berichten in de media waarin stevige kritiek werd geuit op deze 'Heilige van de goot'. Zij zou van verkeerde mensen geld hebben aangepakt en dat verkeerd hebben besteed. Volgens de Amerikaanse journalist Langelier begrijpen deze critici niets van de omstandigheden waaronder moeder Theresa moest werken, en is de kritiek onterecht. Het lijkt er echter niet op dat in Vaticaanstad het onderzoek om haar ook heilig te verklaren, wordt stopgezet.

Hoe je ook precies over moeder Theresa denkt, leerzaam is zeker haar opmerking "Ik ben een potlood in Gods hand."

Sean MacBride tijdens een demonstratie in Den Haag, 1984 (Anefo, collectie Nationaal Archief)

MacBridestraat

De twee centrale straten in het zuidelijk deel van Dragonder-Oost zijn de Nansenstraat en de MacBridestraat. Hoewel beide straten elkaar raken en zo de wijk ontsluiten, hebben beide mannen elkaar waarschijnlijk nooit ontmoet. Er zat in ieder geval 52 jaar tussen de Nobelprijs van Nansen in 1922 en die van MacBride in 1974.

Jean Seaghan (roepnaam Sean) MacBride werd geboren in Parijs op 26 januari 1904 uit Ierse ouders. In 1904 was Ierland nog onderdeel van Groot-Brittannië, maar de Ieren streefden naar 'Home Rule'. Zijn ouders zetten zich daar ook voor in, en dit streven zou ook op zijn leven een stempel zetten. Moeder was de turbu-

lente actrice en feministe Maud Gonne, die kort spiritist was, zich daarna aansloot bij de Rooms-Katholieke kerk, twee buitenechtelijke kinderen kreeg, viermaal door de beroemde dichter Yeats ten huwelijk werd gevraagd en tenslotte trouwde met de Ierse vrijheidsstrijder John MacBride. Deze werd geëxecuteerd na de grote Ierse opstand in 1916, wat het einde betekende van een tumultueus huwelijk. Sean en zijn stiefzusje Iseult werden nu alleen door hun moeder opgevoed in Parijs.

In 1919 ging de jonge Sean naar Ierland om mee te vechten in de vrijheidsstrijd tegen de Britten. Hij sloot zich aan bij de Irish Republican Army (IRA). Na een tijd gevangengenomen te hebben, ging hij rechten studeren. Inmiddels was Ierland in 1922 zelfstandig geworden (met uitzondering van het protestante Noord-Ierland).

De inmiddels getrouwde MacBride ging terug naar Parijs en werkte daar jaren als journalist. In de jaren '30 ging hij opnieuw naar Ierland, waar hij werkte als advocaat. Tot 1937 speelde hij een vooraanstaande rol in de IRA, waarbij hij tegenstander was van geweld. Na de Tweede Wereldoorlog werd MacBride lid van het Ierse parlement en in 1948 werd Sean MacBride benoemd tot minister van Buitenlandse Zaken. In die functie was hij betrokken bij de totstandkoming van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM), dat nog steeds erg belangrijk is in Europa.

Hoewel MacBride nog lang actief bleef in de Ierse politiek, zou hij zich steeds meer gaan inzetten voor wereldwijde mensenrechten. In 1961 was MacBride een van de oprichters van de internationale mensenrechtenorganisatie Amnesty International. Tegenwoordig telt deze organisatie een kleine drie miljoen leden, verspreid over 160 landen. Tot 1975 was MacBride voorzitter. In 1963 werd ook hij secretaris-generaal van de internationale Commissie van Juristen. Deze organisatie bezoekt rechtszaken over de hele wereld om te controleren of ze eerlijk (dus volgens internationale rechtsregels) verlopen. In 1973 kreeg hij ook de eerste van een reeks belangrijke functies bij de Verenigde Naties. Zijn onvermoeibare inzet voor mensenrechten viel op, en in 1974 kreeg hij de Nobelprijs voor de Vrede.

Later zou hij nog veel werk verrichten voor UNESCO, een organisatie van de VN die zich inzet voor armoedebestrijding en het geven van onderwijs in de hele wereld. Op latere leeftijd aanvaardde hij de opdracht om onderzoek te

doen naar de bloedbaden in de Palestijnse vluchtelingenkampen Sabra en Shatila. Zijn rapport in 1983 loog er niet om: Libanese christenstrijders hadden veel burgers om het leven gebracht, terwijl het Israëliëse leger niets deed om het te verhinderen, maar juist wegkeek.

MacBride was overtuigd Rooms-Katholiek en vond als Iers minister dat er terdege rekening moest worden gehouden met de opvattingen van de kerk. Hij dwong zelfs een minister die in conflict kwam met de kerk tot aftreden.

Op 15 januari 1988 – elf dagen voor zijn 84e verjaardag – overleed Sean MacBride, de man die begon als strijder en eindigde als vredes- en mensenrechtenactivist.

Andrej Sacharov met zijn echtgenote op Schiphol, 1989 (foto R.C. Croes/Anefo, collectie Nationaal Archief)

Sacharovstraat

Jarenlang was Sacharov in het nieuws. Ook ik kende als kind zijn naam. In onze wijk is een straat naar hem vernoemd. Maar stel dat we daar eens zouden aanbellen bij elke bewoner en vroegen of ze weten wie Sacharov was ... Hoeveel mensen zouden een antwoord weten? Je zou Sacharov niet direct in een wijk verwachten met winnaars van de Nobelprijs voor de Vrede. Andrej Sacharov wordt namelijk gezien als de vader van de Russische waterstofbom! De waterstofbom is een atoombom die een enorme kracht heeft en talloze mensen kan doden. In 1961, toen Rusland nog bekend was als de communistische Sovjet-Unie, is de waterstofbom getest op Nova Zembla, en de uitwerking bleek erg verwoestend te zijn. Zelfs 1.000 kilometer verderop hebben mensen de explosie gezien, terwijl de wolk (uiteraard in de vorm van een paddenstoel) de hoogte van

64 kilometer bereikte. Hoe kan deze man dan toch ooit de Nobelprijs voor de vrede gekregen hebben?

Andrej werd op 21 mei 1921 geboren in Moskou, in het Rusland waar de communisten sinds 1917 bezig waren om in een bloedige strijd de macht over te nemen. In koelen bloede hadden zij de tsaar en zijn gezin vermoord en schroomden zij ook niet om vijandige provincies uit te hongeren. Toen de nieuwe leider Lenin definitief het pleit gewonnen had, bleken meer dan een miljoen mensen omgekomen te zijn.

Toen de jonge Andrej zo'n zeven jaar oud was, kwam de massamoordenaar Jozef Djoegdjaswilli aan de macht. Waarschijnlijk kennen de meeste lezers hem vooral onder de naam Stalin.

De vader van de jonge Andrej was wetenschapper, en zijn zoon trad in zijn voetsporen door in de periode 1938-1942 te gaan studeren. Tijdens zijn studie fysica viel de jonge ingenieur op vanwege zijn grote kwaliteiten, zodat de USSR – verwickeld in een strijd op leven en dood met Nazi-Duitsland – hem niet onder de wapenen riep. In 1944 promoveerde hij als natuurkundige en had ondertussen een belangrijke functie in een wapenfabriek. Uiteindelijk werd hij zelfs toegelaten als lid van de Academie van Wetenschappen. In die hoedanigheid leverde hij vanaf 1947 zijn bijdrage aan de vervaardiging van de waterstofbom. Stalin kende hem een belangrijke prijs toe, maar diens dood in 1953 zorgde echter toch voor de nodige politieke veranderingen. Ook Sacharov durfde zich van zijn andere kant te laten zien. Hij bleek namelijk niet alleen een zoon van zijn vader, maar ook een kleinzoon van zijn grootvader, die in het Rusland van de tsaar als advocaat de rechten van andere mensen verdedigde.

Sacharov verzette zich tegen een verdere ontwikkeling van atoomwapens en zette zich succesvol in voor een verbod op kernproeven in lucht, water en ruimte. Hij durfde het aan om in de dictatuur die Rusland toen was, aan te dringen op meer democratie. Zijn boeken werden ook opgemerkt in het buitenland en vervolgens vertaald. Hij richtte in 1970 een comité dat opkwam voor mensenrechten in de Sovjet-Unie. Met dit alles werd hij een zogenaamde dissident en daarmee maakte hij geen vrienden in de toenmalige regering. Vanaf die tijd werd hij afgeluisterd en tegengewerkt. Toen hij in 1975 de Nobelprijs voor de Vrede kreeg, belette zijn regering hem dan ook de prijs zelf in ontvangst te nemen. In 1980 werd

hij verbannen naar Gorki, en alle onderscheidingen hem eerder door zijn regering toegekend, werden hem ontnomen. Erger nog was dat hij totaal van de buitenwereld was afgesloten. Pas met het aantreden van de nieuwe Sovjetleider Michail Gorbatsjov in 1985 kwam er meer vrijheid en mocht Sacharov eind 1986 terugkeren naar Moskou. In maart 1989 werd hij gekozen als lid van het parlement, en daarmee was zijn eerherstel compleet. Lang kon hij er niet van genieten, want hij overleed op 14 december van datzelfde jaar.

Henri Dunant, ca. 1895 (gravure door F.R.R. Brendamour, commons.wikimedia.org)

Henri Dunantstraat

Henri Dunant veranderde zijn naam in Henry Dunant, omdat dit makkelijker uit te spreken was in het Engels taalgebied. De gemeente Veenendaal heeft deze frivoliteit echter een eeuw later alsnog rechtgezet door in Veenendaal Oost de Henri Dunantstraat aan te leggen ... Jean Henri Dunant werd geboren op 8 mei 1828 in Geneve in een gezin dat dezelfde overtuiging had als een beroemde stadsgenoot zo'n 250 jaar eerder. De jonge Dunant groeide zodoende op in een calvinistisch milieu, waar het helpen van de armen en zieken bij het dagelijks leven hoorde. Hoewel zijn vader zakenman was, bracht hij ook de nodige tijd door in de gevangenis om de mensen daar bij te staan. Het was de periode die bekend is geworden als het Réveil: een opwekking waarbij het geloof in Christus nadrukkelijk werd gekoppeld aan sociaal werk.

Toen hij 19 jaar was, richtte hij een vereniging op waar gezelligheid en Bijbelstudie hand in hand gingen. Ook daar werd geprobeerd om mensen in nood te helpen. Studeren was echter minder zijn ding. Hij bezocht het Collège Calvin (dat in 1559 door Johannes Calvijn zelf gesticht was), maar zijn cijfers waren dusdanig dat hij de opleiding niet kon afmaken. Gelukkig kon hij terecht bij een bank.

Toen hij ergens in de twintig was, bezocht hij noordelijk Afrika op zoek naar handelsmogelijkheden. Dat beviel hem zo goed dat hij een eigen bedrijf oprichtte. Toen er problemen in Algerije ontstonden en het lokale bestuur niet echt wilde meewerken, besloot hij te vertrekken. Hij zette weer koers naar Europa en schreef een boek over de Franse keizer Napoleon III (een neefje van de bekende Napoleon Bonaparte). Het leek hem een goed plan om zijne majesteit het boek hoogstpersoonlijk te overhandigen. Vandaar dat hij op reis ging naar Lombardije (tegenwoordig in het noorden van Italië), waar de keizer met zijn troepen tegen de Oostenrijkers vocht. Het hoofdkwartier bevond zich in het plaatsje Solferino. Toen hij daar 's avonds arriveerde op 24 juni 1859 was er net een gruwelijke veldslag ten einde. Dunant kreeg de schrik van zijn leven.

Op het slagveld lagen een kleine 40.000 sterfenden en gewonden, terwijl er nauwelijks medische zorg was. De jonge zakenman besloot direct de lokale bevolking in te schakelen om te helpen. Zelf kocht hij alle mogelijk goederen om het lijden te verlichten en ziekenhuisjes in te richten. Hij bekommerde zich niet om de nationaliteit van de gewonden. Hij legde de nadruk op de onderlinge broederschap van alle mensen. Zijn initiatief had succes. De bevolking volgde zijn instructies en hij kreeg zelfs krijgsgevangen Oostenrijkse artsen tot zijn beschikking om te helpen. Door zijn snelle en opzienbarende ingrijpen konden talloze levens gered en vele gewonden geholpen worden. Zijn ervaringen schreef hij op in het boek *Un souvenir de Solferino*, waarin hij het idee lanceerde om een neutrale organisatie op te richten, die de zorg voor de gewonden op zich zou nemen bij veldslagen.

Opnieuw ging hij op reis, maar nu om zijn idee te promoten. Hij had succes, want in 1863 werd een voorlopig comité opgericht dat zou uitgroeien tot het Rode Kruis.

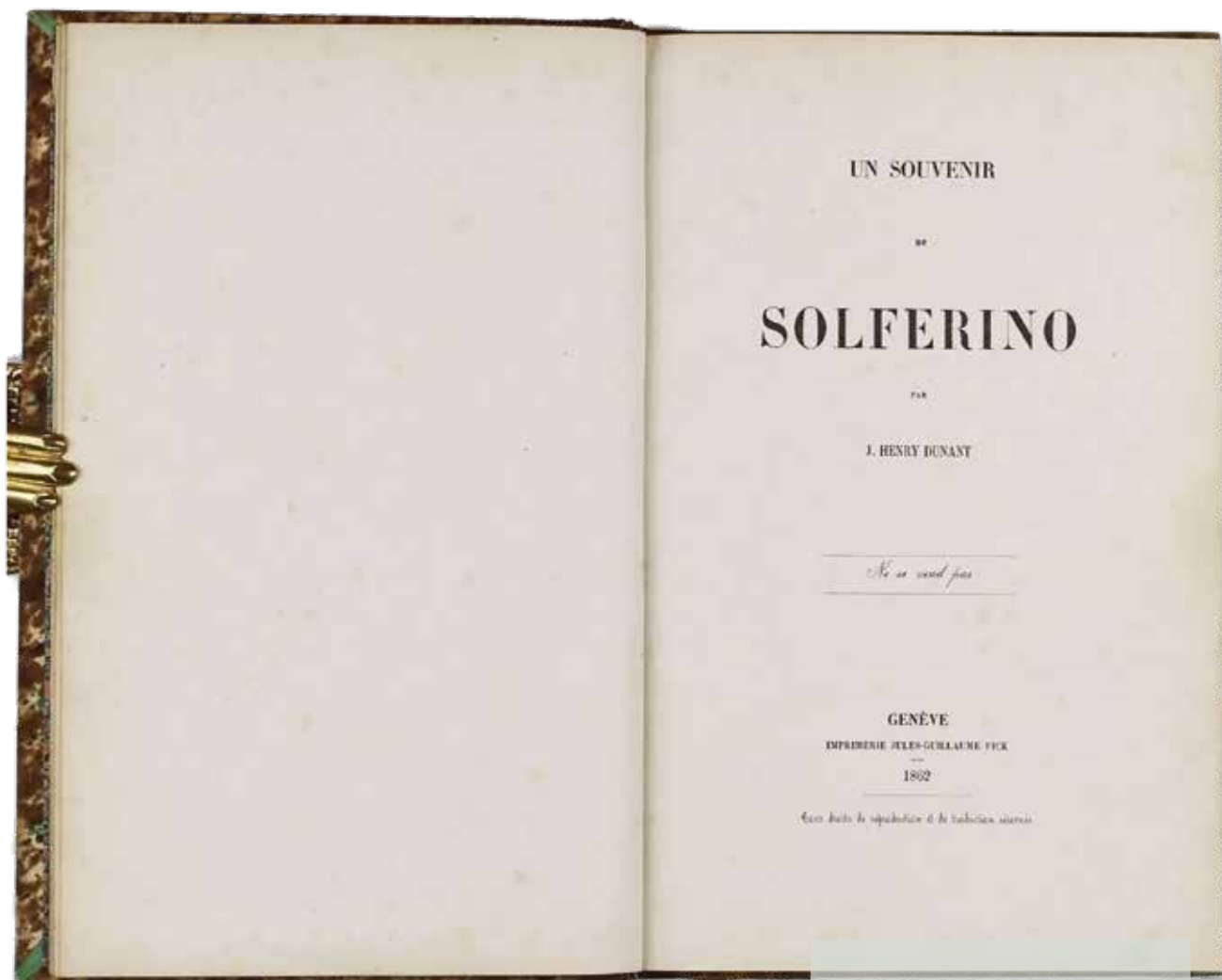
Helaas voor Dunant ontstond er al snel een conflict met een van de medeoprichters, wat alleen opgelost kon worden als Dunant niet

langer als leider, maar als gewoon bestuurslid zou fungeren.

Door de inzet van deze mannen werd de eerste Geneefse Conventie ondertekend: een verdrag dat de medische zorg voor gewonde soldaten verbeterde. Nog drie van dergelijke verdragen zijn later getekend. Tegenwoordig liggen hierin de internationale rechtsregels vast, die gelden bij oorlogen.

artikel over hem schreef. Financieel kreeg hij de nodige steun, zelfs van de weduwe van de Russische tsaar. Ook ontving de stichter van het Rode Kruis de nodige eerbewijzen, zoals een eredoctoraat. In 1901 kreeg hij de eerste Nobelprijs voor de Vrede.

Tijdens zijn laatste levensjaren leed hij aan depressies. Ook bleek hij paranoïde geworden te zijn als gevolg van de acties van Moynier.

Titelblad van Un souvenir de Solferino, het boek dat Henri Dunant schreef over zijn ervaringen in Lombardije ([google.nl/books](https://www.google.nl/books))

Het Rode Kruis kostte Dunant inmiddels zoveel tijd dat zijn zaken er onder gingen lijden, en uiteindelijk leidde dat tot een faillissement. Dat maakte hem vervolgens niet meer acceptabel om nog langer deel uit te maken van het bestuur. Langzaam maar zeker raakte hij in de anonimiteit, terwijl het bestuurslid Gustave Moynier er alles aan deed om hem zo arm mogelijk te houden. Moynier, die nota bene meer dan 40 jaar voorzitter van het Rode Kruis zou blijven.

In 1867 verliet Dunant Genève en leidde hij een armoedig bestaan. Pas in 1895 werd Dunant weer 'herondekt' toen een krant een

Hij was ondermeer doodsbenuwd om vergiftigd te worden. Er zijn auteurs, die – met een bepaalde gretigheid – stellen dat Dunant zich in die laatste jaren zich ook tegen zijn oorspronkelijke calvinistische geloofsovertuiging begon te keren.

Hoe het ook zij, op 30 oktober 1910 overleed Dunant, wiens calvinistische inspiratie en compassie voor mensen de wereld werkelijk had verbeterd.

Veranderd Veenendaal

De hoek van de Industrielaan en de Groeneveldselaan is sinds 2008 een verwaarloosd stukje Veenendaal. Toen ging Pharr, de laatste bewoner van het industriepand, failliet. Ten tijde van de oude foto hieronder was voorganger Carolan de bewoner van het pand. En hoewel de meeste mensen bij de textielindustrie in Veenendaal denken aan namen als VSW, Hollandia en Frisia, was ook Carolan in die bedrijfstak actief (de naam is – boven de Zwitserse vlag – nog te zien op het pand). De onderneming werd rond 1960 opgericht als samenwerking van het Amerikaanse Caron en het Zwitserse Lacoray (de naam Carolan was een samenvoeging), van-

waar dat we op de oude foto ook een Zwitserse, Nederlandse en Amerikaanse vlag gehesen zien. Carolan verwerkte niet het natuurlijke product wol, maar specialiseerde zich in de verwerking van synthetische textielvezels.

Als we beide foto's vergelijken, is goed te zien dat er aan het pand in de afgelopen tientallen jaren weinig is veranderd. En hoewel de fier wapperende vlaggen zijn verdwenen, staan de drie vlaggenmasten er nog steeds. Maar ook die zullen binnenkort het veld moeten ruimen, want het plan is dat op deze plek binnen afzienbare tijd 305 woningen gebouwd worden.

Door:
De Redactie

„Carolan” gaat werknemers volkstuintjes in gebruik geven

Onnatuurlijke remmingen belemmeren verdere expansie van kerngezond bedrijf

Wanneer met het gemeentebestuur overeenstemming zal worden bereikt zullen de werknemers van Carolan „Holland” N.V. binnenkort kunnen beschikken over een volkstuintje aan de Industrielaan. Dit snel groeiende Veenendaalse bedrijf heeft nog een optie op een areaal grond ter grootte van ongeveer 9500 vierkante meter. De directie van dit bedrijf zou wel een groot gedeelte van deze grond willen volbouwen met bedrijfsgebouwen, maar de beperkte afgifte van rijksgoedkeuringen is er debet aan, dat men niet kan, zo men wil. De grond wil men nu aan de werknemers, die er belangstelling voor hebben gratis in gebruik geven als volkstuintjes, zodat het niet denkbeeldig is, dat „Carolan”-werknemers binnen niet al te lange tijd met de schop naar het werk gaan.

Bedrijfsruimte in 4 jaar meer dan verdubbeld

Deze situatie typeert overigens wel het andere gezicht, dat Veenendaal zo langzamerhand gaat aannemen. Industrie en handel, maar vooral de eerste, hebben in de loop van de jaren grote stukken grond voor zich opgeëist. Een eengezinswoning die iedere huisvader de gelegenheid geeft een stukje grond te bebouwen, om zijn gezin te voorzien van een verse hap groenten, is al lang niet meer een bereikbaar ideaal voor allen. Verschillende bewoners van flats zouden graag de beschikking hebben over een stukje grond en dat zeker niet alleen uit een oogpunt van vrijetijdsbesteding.

De jonge, energieke en van frisse ideeën blijk gevende directie van „Carolan” heeft de stille wens van verschillende werknemers begrepen en heeft in de nabij het huidige fabrieksterrein gelegen gronden een mogelijkheid gezien hieraan tegemoet te komen.

AMERIKAANS

Carolan „Holland” N.V., zoals de officiële benaming voor dit op Amerikaanse leest geschoeide bedrijf luidt, is sinds '60 in Veenendaal gevestigd.

Het bedrijf telt thans ongeveer 150 werknemers, die met elkaar een synthetisch product vervaardigen, dat voornamelijk aan buitenlandse spinnerijen wordt geleverd. De vraag naar dit halffabrikaat neemt in het buitenland steeds toe en dit is ook de reden, dat „Carolan” een rijke orderportefeuille bezit.

„Carolan” ziet de toekomst met ver-

trouwen tegemoet. De steeds toenemende vraag naar het synthetische vezelproduct vormt een hechte basis waarop men de toekomstplannen grondvest. Verder is het een geruststellende gedachte, dat deze stijgende belangstelling niet alleen wordt veroorzaakt door de steeds oplopende wolprijzen op de internationale markt, maar dat ook de toepassingsmogelijkheden van dit soort moderne producten steeds groter worden.

NIEUWBOUW

Momenteel wordt de bedrijfsruimte uitgebreid met een bescheiden nieuwbouw waardoor de totale bedrijfsoppervlakte op 4500 vierkante meter wordt gebracht. De groei van het bedrijf wordt het beste uitgedrukt wanneer men weet, dat men bij de opening van het bedrijf in 1960 de beschikking had over 2000 vierkante meter.

De orders nemen steeds in aantallen en in grootte toe en een nog aanzienlijker nieuwbouw dan thans wordt uitgevoerd, is een van de vurigste wensen van de directie.

De verdere expansie van het bedrijf

Dank aan Joost Keijzer voor het ter beschikking stellen van zijn balkon.

In 1964 verscheen in het plaatselijke nieuws het bericht dat Carolan haar werknemers volkstuintjes ter beschikking ging stellen. Volgens de pers was dit eens te meer een teken dat het een jong, fris en innovatief bedrijf was. In de Veenendaalsche Courant werd over dit nieuwsbericht ook een geestige cartoon geplaatst.

wordt in feite geremd door de trage gang van zaken bij de afgifte van rijksgoedkeuringen, die voor nieuwbouw nu eenmaal zijn vereist. Naast plannen voor fabrieksuitbreiding zijn er plannen ingediend voor de bouw van een grotere kantine en een was- en kleedgelegenheden. Ook een snelle en wenselijke realisering van de laatste objecten wordt getroffen door hetgeen men thans „bouwpolitiek” noemt.

Ook de steeds krappere wordende arbeidsmarkt, wat betreft het aanbod van ongeschoolden oefent een remmende invloed uit op de ontwikkeling van de „Carolan”.

JONG

Opmerkelijk bij dit bedrijf is, dat zowel het kader als het overige personeel nog vrij jong is. Volgens de directie draagt dit in hoge mate bij tot de prettige werksfeer, die er in het bedrijf heerst. De snelle groei in de afgelopen vier jaar heeft er ook toe geleid, dat verschillende werknemers er een bliksemcarrière hebben gemaakt.

„CAROLAN” GAAT WERKNEMERS VOLKSTUINEN GEVEN

„DIT IS HET TUINTJE VAN ONZE CANTINEBAAS”

Wie herkent wie?

Ook deze keer is er weer ruimte om een aantal foto's aan u voor te leggen. Onze zoektocht naar de in de vorige editie geplaatste foto's heeft weer geresulteerd in veel reacties. Foto 47: Dit is een uitje van de knapenvereniging (welke?) met als leider Wim van Amerongen. De andere namen die genoemd zijn, zijn Gijs van Veldhuizen, Gert van Manen, Klaas Diepeveen, Barend van Kesteren, Gert Schoeman en Wim de Kleuver. Foto 48: Loonafdeling Ritmeester, Jan de Fluiter. Foto 49: Ingang kantoor Ritmeester over het spoor: Wim van Amerongen (zittend), Jeanette Beeke, juffrouw Beeke en Jan de Fluiter, allen van de loonafdeling van de Ritmeester. Foto 50: Links Mevr. van Neerbosch-Lieftink en rechts Mevr. W.P. Schuilenburg-Lieftink. De foto is gemaakt op de Munnikenweg. Foto 51

en 52: geen reactie. Foto 53: Tonia Vaartjes achter de loonboekhoudmachine bij Ritmeester. Foto 54: De man in leren jas is dierenarts M. Hoogenboom. Foto 55: boerderij aan de Zandheувelweg nr. 1. Foto 56: Ik kreeg door dat deze boerderij in de Tweede Wereldoorlog het onderduikadres van Jan Geerenstein was. Het was de boerderij van Arris van de Meent, Dijkstraat 164, afgebrand in 1995. Iedereen hartelijk bedankt voor de geleverde informatie. Ik hoop dat de nu geplaatste foto's ook weer mooie reacties op gaan leveren, zodat we deze in ons archief op kunnen nemen. Uw reactie op de nu of eerder geplaatste foto's graag per mail naar info@oudveenendaal.nl of per post aan Ineke van Schuppen, Eekwal 3, 3904 DL Veenendaal.

Door:
Hennie Henzen

Het laatste woord

Op 21 september jongstleden weer een mooie, boeiende presentatie van Anton Krufft op onze ledenbijeenkomst over het ontstaan en de gevolgen van de Eerste Wereldoorlog.

Door:
Het bestuur

Wat kwamen we veel te weten over deze, zoals de Engelsen zeggen 'Grote Oorlog'. Een verslag over deze avond leest u elders in dit blad.

Zoals bekend zetten we ons als HVOV zeer in voor het behoud van o.a. monumentale gebouwen in Veenendaal. In ons vorige laatste woord gingen wij uitvoerig in op de ontwikkelingen die er gaande zijn bij het Ritmeestercomplex. Wij gaven toen aan dat wij ons als Historische Vereniging zouden gaan verzetten tegen het voornemen om alle sigarenmakers hallen te gaan slopen, met name de hal uit 1957. Ons bezwaar hebben wij in een uitvoerige brief aan de commissie/raad van de gemeente kenbaar gemaakt en ook hebben wij nog inspraak gehad op de commissievergadering. Helaas heeft de raad ingestemd met het voorstel van het college om deze hal wel te slopen. Wij betreuren dit zeer en zullen onderzoeken welke mogelijkheden er nog zijn om alsnog de hal te behouden.

een warme voorstander van. We zijn heel blij dat dit nu gelukt is. Zo zijn er dit jaar toch weer heel veel monumenten aan de lijst toegevoegd.

En dan kijken we alweer uit naar de eerstvolgende presentatie van dit jaar op 14 december a.s. Op deze avond zal Hennie Henzen ons weer gaan verrassen met mooie foto's en films uit ons prachtige archief. Ongetwijfeld zal hij ook weer putten uit de collecties die wij met name dit jaar weer in ontvangst mochten nemen. Vanaf deze plaats willen we ook onze vrijwilligers op het documentatiecentrum nog maar weer eens bedanken voor het vele archiveringswerk dat zij week in week uit voor onze vereniging verzetten. Geweldig!

Deze avond zal ook weer in het Rembrandtcollege worden gehouden. Natuurlijk weer van harte welkom. We hopen op weer een grote opkomst.

De Petrakerk (bron: kerkdienstgemist.nl)

Er is echter ook goed nieuws. Het oudste deel van het Ritmeestercomplex uit de jaren 1925 en 1933 blijft wel behouden, en daar zijn we heel blij mee. Ook hebben we recent bericht gekregen van het gemeentebestuur dat de Petrakerk op de monumentenlijst wordt geplaatst. Ook daar waren wij als vereniging

- Donderdag 14 december 2023
- Ledenbijeenkomst HVOV
- Presentatie Hennie Henzen
Foto- en filmavond
- Gebouw Rembrandtcollege
aan de Rembrandtlaan 2
- Inloop vanaf 19.15 uur
- Aanvang 19.45 uur
- Toegang gratis

Historische Vereniging

Oud Veenendaal

